

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XXII 1939

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÄRGÅNG XXII · 1939

U P P S A L A

1939

UPPSALA 1939

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

393⁸

Det restaurerade Linnéhuset från »area annua».

(P. Sandberg foto aug. 1939.)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Linné och Vetenskapsakademiens stiftande	1— 3
Om Generaldirektör Anders Johan Hagströmers förhållande till Linné. Av EMIL HEDLUND	4— 8
Otto E. A. Hjelts insats i Linnéforskningen. Av GUNNAR SOININEN	9— 25
J. F. Gronovius' introduktionsbrev för Linné till Philip Miller. Ett tillägg till föregående årgång. Av ARVID Hj. UGGLA	26
Linnés avhandling Potus Theae 1765 översatt och kommenterad. Av GUSTAF DRAKE	27— 43
Linné och bröderna Wilcke. Av C. W. OSEEN	44— 48
När Linnés äldsta dotter hade smittkoppor. Av BIRGER STRANDELL	49— 58
Frågor rörande tro, moral och samhällsliv. Ett Linnémanuskript med kommentarer. Av ELIS MALMESTRÖM	59— 76
En sjukhistoria av Linné. Av TELEMAK FREDBÄRJ	77— 90
Linné och den sydsvenska granskogsgränsen. Av RUTGER SERNANDER	91— 100
Linnean Society's 150-årsjubileum. Av ARVID Hj. UGGLA	101— 107
Bibliographica Linnæana	108— 118
G. D. Ehrets växtplansch över sexualsystemet. Av ARVID Hj. UGGLA.	
En bok i Linnés bibliotek med intressant ursprung. Av ARVID Hj. UGGLA.	
Biblioteknisk granskning av ett postumt Linnéanskt bokverk. Av CARL TH. MÖRNER	
Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby. XI. Av RUTGER SERNANDER	119— 123
Smärre meddelanden	124— 128
Summary of contents	129— 132

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1938	133
Linnémuseet	134
Linnéträdgården	134
Skattmästarens berättelse för år 1938	135
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1939	138
Revisionsberättelse	140
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	141
Svenska Linné-Sällskapets ledamöter	142

*Bidrag till 23:e årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
januari månad 1940.*

ARVID H. UGGLA

Redaktör av årsskriften

Adr. Uppsala

LINNÉ OCH VETENSKAPSAKADEMIENS STIFTANDE

»**A**NDETELIGEN EFTER EN SÅ LÅNG FRED: SEDAN SÅ många härliga inrättningar blifvit gjorde i Fäderneslandet: sedan vår Nation begynt täfla med de yppersta om vett och lärdom, fögnar jag mig at lefva, då jag sett mina egna Landsmän pröfva sine krafter, grunda en Academie, förnämligast at dermed tjena sin egen Nation. Edert namn, mine Herrar; som denna inrättningen åstadkommit, blifver och bör blifva odödeligt. I hafven vist Eder hurtige, oförtrutne, Patriotiske och ädelmodige, som utan vedergälning velat upoffra Edert vett, svett och tid, endast til Publici tjenst, och efterkommande til eftersyn.»

Med dessa ord vände sig den nybildade Vetenskapsakademiens förste præses, amiralitetsmedicus doktor CARL LINNÆUS, till sina medbröder, då han den 3 oktober 1739 vid högtidligt sammanträde å Riddarhusets »Auditorium Illustre» nedlade det ämbete han under fyra månader med nit och skicklighet förvaltat. I en föregående passus av sitt då hållna tal »Om märkvärdigheter uti Insecterne» — det första i den långa raden av Akademiens »präsidietal» — häntydde han på den symbol och det motto Akademien tagit till sina: »den gamle utlevade gubben», som av Alexander Magnus prisades för att han »planterade Dadlar til Palmträn, hvilka ej kunde bära frukt i hans tid utan endast *för Efterkommande*». Och han belyste innebörden av den gamla klassiska anekdoten med dessa ord: »Många trän planteras i år, hvars frukt ej ärnås på många år. Ho hade trott, at när Camerarius gjorde försök om afelsen hos örterna, at på samma grund hela Botaniquen skolat någonsin blifvit bygd?» Det var ingen tillfällighet, när talaren på detta sätt ställde sin egen epokgörande insats inom botaniken i samband med Akademiens symbol. Ej blott att det var på hans förslag denna antagits, den synes rent av på ett tidigare stadium av honom varit ämnad för just det verk, vari han avsett att de nya idéerna till botanikens reformering skulle framläggas.

När den ungdomlige författaren till *Iter Lapponicum* sju år tidigare på ett tomt blad i dagboken roat sig med prov av sin primitiva teckningskonst, hade han där bl. a. anbragt en nedhukad figur, som planterar palmer.

Därintill antecknade han orden: »Divis uti Fundamenta Botanica en som sätter palmträd med svettdrypande posteritati.» Det stora verk, som då lekt honom i hågen, kom visserligen icke till stånd i alldeles den form, han tänkt sig, men i en rad skrifter, publicerade under Hollands-åren, lade han fram sina tankar om »botanikens grundvalar» och detta med sådan framgång, att det var som en europeiskt namnkunnig vetenskapsman han deltog i Akademiens stiftande. »Devisen» hade han ej funnit anledning att använda för sina egna verk, och han kunde därför skänka idén till sina medbröder i den nya sammanslutningen.

Om LINNÉs roll inom Akademien under dess fortsatta verksamhet är här ej platsen att orda. Hur betydande denna var, därom vittna ej blott hans talrika bidrag till dess utgivna Handlingar, utan även de många brev till Akademiens båda första sekreterare, som finnas tillgängliga i den stora publikationen av LINNÉs brevväxling.

I sin hänvändelse till Akademiens ledamöter för tvåhundra år sedan erinrade LINNÉ om den nära tjugoåriga fred, som fosterlandet åtnjutit och i vars skydd »så många härlige inrättningar blifvit gjorde». Det råder en ljus, optimistisk ton i hans anförande. När i dessa dagar Kungliga Vetenskapsakademien hugfäster sitt tvåhundraåriga bestånd, är bilden en annan. Även om fosterlandet ännu får njuta fredens välsignelser, dåna krigets åskor runt omkring oss. Akademien har också av tidsläget funnit sig föranlåten att inställa de stort planerade högtidligheterna, till vilka även Svenska Linné-Sällskapet hedrats med en inbjudan. Sällskapet, som dock ej velat underlåta att på det sätt som stått till buds frambära sin lyckönskan i anledning av tvåhundraårsminnet, har till Akademien överlämnat en adress av följande lydelse:

TILL KUNGLIGA VETENSKAPSAKADEMIEN

Då för tvåhundra år sedan ett antal för fosterlandet och vetenskapen nitälskande män sammanslöto sig till en svensk vetenskapsakademi, var en av de mest verksamma deltagarna i arbetet dåvarande amiralitetsmedicus doktor Carl Linnæus. Under fyra månader ledde han som Akademiens förste præses med kraft och nit överläggningarna, och vid nedläggandet av klubban höll han det berömda Tal om märkvärdigheter uti insecterne, som inleder den långa raden av Akademiens præsidietal. Den första uppsatsen i dess tryckta Handlingar härrörde från honom liksom det tidigare förvärvet till Akademiens nu så betydande bibliotek utgjordes av hans Hortus Cliffortianus. Under hela sin verksamma tid förblev Linné en av Akademiens mest nitiska och inflytelserika ledamöter.

Då Kungliga Vetenskapsakademien nu ser tillbaka på tvåhundra års storslaget arbete i den svenska odlingens tjänst, kan Akademien med stolthet erinra sig att på dess hävders första blad möter Carl von Linnés världsberömda namn.

Svenska Linné-Sällskapet, som tagit till sin särskilda uppgift vården om detta namns ära, bringar Kungliga Vetenskapsakademien sin vördnadsfulla hyllning med tillönskan om fortsatt framgångsrik verksamhet i Linnés anda.

Uppsala i september 1939.

Å SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS VÄGNAR:

Rutger Sernander.

Arvid Hj. Uggla.

— — — — —

OM GENERALDIREKTÖR ANDERS JOHAN HAGSTRÖMERS FÖRHÅLLANDE TILL LINNÉ

AV

EMIL HEDLUND¹

Han gått ifrån oss, tydaren av Haller,
Den siste lärjungen utav Linné,
När dödens dimma från hans öga faller,
Vad lärdomsljus han med Murray skall se.

SÅ SJÖNG MEDICINALRÅDET MAGNUS AF PONTIN VID generaldirektör A. J. HAGSTRÖMERS griftefärd d. 17 Mars 1830. Pontins kategoriska påstående, att Linnés siste lärjunge då sänktes i sin grav, är emellertid icke fullt exakt. Professor C. P. THUNBERG hade visserligen avlidit 1828, men ännu kvarlevde i Uppsala brödratron AFZELIUS, ADAM, JOHAN och PEHR.

När Pontin i sin vers nämner v. HALLERS namn, tänkte han säkerligen ej på honom som botanist och Linnés hätske motståndare, utan i hans egenskap av 18:de århundradets främste anatom och fysiolog. Det är också till stor del som anatom Hagströmer skapat sig ett namn, och att den berömde Uppsala-anatomen ADOLF MURRAYS namn framkommer i detta sammanhang, visar ju tydligt nog i vilken riktning Pontins tankar vid detta tillfälle gått. — Det var som en blyg yngling, en »cautionsstudent» på 15—16 år, som Hagströmer kom under den Linnéska solens värmande och eggande inflytande och fattade den kärlek till naturvetenskapen, som följde honom livet ut. I sin mycket omfångsrika levnadsbeskrivning², som han nedskrev i sin ålders höst, ger Hagströmer talande uttryck för sin vördnad och beundran för den store lärofadern. Hagströmer skriver

¹ Ovanstående uppsats föredrogs vid Sällskapets vårsammankomst den 21 maj 1939.

² I Karolinska Institutets bibliotek.

sålunda: »Jag kan aldrig glömma den djupa vördnad som den äldre von Linnés sätt att vara och godhet ingav mig. Som min Farbror Johan Otto¹ varit hans lärjunge och stod ganska väl hos Linné och var i ständig brevväxling med honom, så liksom ärvde jag en synnerlig välvilja, och då jag uppvaktade Herr Archiatern samt tilläts gå med honom i orangeriet och botaniska trädgården eller han vid föreläsningarne såg mig, så bevärdigade han mig ofta med att tala mig till. Jag, som näst Gud vördade Linné, satte utan tvivel en högst vördnadsfull min på mig, varföre Linné ofta sade: 'Käre Hagström, var ej så nedslagen, så ängslig, Ni är fattig, men Gud hjälper Er nog' — och sannerligen detta var en ljuvlig uppmuntran. Välsignelse över hans stoft såväl som ock alla lärares, vilka så umgås med sina disciplar!»

Det var under åren 1768—1769, som Hagström åhörde Linnés föreläsningar, och i hans rika manuskriptsamling, som ävenledes förvaras å Karolinska Institutet, finnes bevarat ett handskrivet häfte, med titel »Annotationer vid Archiater von Linnés föreläsningar Våhr Terminen 1769».² Så vitt jag kan finna äro dessa anteckningar egenhändigt nedskrivna av den unge Hagström, ehuru väl handstilen erbjuder vissa olikheter med den möntrade mannens piktur. Föreläsningarne, som hava till huvudrubrik »De morbis mentalibus Classis V», visa huru Linnés ordnande hand griper in även på dessa sjukdomars område och huru han söker systematiskt uppställa och klassificera de olika sjukdomar, som han anser höra till själssjukdomarnes gebiet. Att hans långt drivna systematisering och hans uppfattning om sjukdomarnes lokalisering i hjärnan ej överensstämmer med vår tids är ingenting att förvåna sig över. Vårt vetande har ju sedan dess ofantligt utvidgats även på själssjukdomarnes område, och ändå finnes så mycket utforskat. Att återge det digra häftet in extenso kan ej nu komma i fråga; jag anför endast några provbitar.

Ur inledningen citerar jag följande: »Från lilla hjärnan kommer 1:mo sensativa, 2:do Conclusioner och syllogismer och 3:tio styrkja och rörelse, detta allt har sitt säte in cerebello et in medulla oblongata. — — — Så snart något är, som förhindrar hjärnan uti sina funktioner, är man tokig; när man rätt senserar, men galigt concluderar, är man galen uti första graden, concluderar man rätt, men senserar tokigt, är man tokig uti 2:dra graden; 3:dje graden är, när man begär något i för hög grad.»

En hel del olika sinnessjukdomar uppräknas och deras yttringar beskrivas. För att ge ett exempel på tidens uppfattning nämner jag: »*Mania* har den som är ursinnig att man måste binda honom. 1:sta tecknet till

¹ Provinsialläkare i Linköping och framstående naturforskare, f. 1716, d. 1792.

² Enl. *Catalogus prelectionum* för läsåret 1768/69 föreläste Linné över »Systema morborum eorumque facilem & veram diagnosis secundum Genera morborum a se edita».

ANDERS JOHAN HAGSTRÖMER.

Oljemålning av C. F. v. Breda 1802. Tillhör K. Medicinalstyrelsen.

mania är, när man ej mer är människolik, utan som ett rasande vilddjur. Thenna sjukdom varar merendels hela patientens lifstid. Lungsot och ascites botas, om man får mania. — — — Mania botas med Vesicatoriis¹ öfver hela hufvudet. *Dæmonia* är en sort mani.² *Vesania* (Cyclothymie) har den, som mist en enda skruf, som man säger³; de som äro eller hafva varit käre, äro merendels vesanii. Ovidii vers: Principiis obsta, sero Medicina paratur [motstå förstlingsyttringarne, försent tillredes eljest läkemedlen] botar best denna sjukdom.»

Under själssjukdomarne inträngas även en del åkommor, som vi nu föra under andra rubriker, ss. t. ex. Tarantismus och Rabies. Om den förra säges, »att den förorsakas av bettet av en spindel, Tarantella, och kureras med musik, men den måste spelas i trippeltakt. Rabies uppkommer genom galne hundars bett. Då desse hundar äro rasande, finnes under deras tunga en mask, vilken vore rätt artig att se.» Föreskrifter givas också, huru denna skall uttagas.

Vad jag nu anfört ur de 60 sidor långa annotationerna, kan givetvis ej ge något begrepp om föreläsningarnes huvudinnehåll, sådana de fram-

¹ Blåsdragande medel, t. ex. spansk fluga.

² »Befängd» enl. Genera Morb.

³ »Förryckt» enl. Genera Morb.

träda i Hagströms anteckningar. Endast några spridda drag har jag anförd för att belysa tidens föreställningssätt.

Redan hösten 1769 måste Hagström emellertid avbryta sina medicinska studier, därtill nödgad av föräldrarnes försämrade ekonomiska ställning, och i Stockholm genomgå den treåriga kurs som fältskärselev, vilken fordrades för avläggande av kirurgisk examen. Det är lätt att tänka sig med vilka känslor den unge för sina vetenskapliga studier så varmt intresserade studenten måste finna sig i denna förändring, som i huvudsak innebar att å en rakstuga utöva en barberarlärnings servila göromål och endast till en mindre grad tillät honom att genom åhörande av professorernas föreläsningar förkovra sig i sin vetenskap. Genom outtröttlig energi arbetade han sig dock fram, avlade sin kirurgiska examen, blev därefter anställd som underfältskär vid Serafimerlasarettet samt fäste genom sin duglighet och sitt redan vid 17 års ålder påbörjade författarskap uppmärksamheten så på sig, att han 1781 promoverades till medicine doktor vid Åbo Akademi. Att närmare ingå på hans levnadssaga kan här ej komma i fråga. Jag vill endast nämna, att hans arbetsamhet, kunskaper och förmåga förde honom till allt högre poster såsom till präses i Chirurgiska Societeten och överdirektör över sjukvården i riket, till professor i anatomi, generaldirektör över länslasaretten, till medicinalråd och inspektor för Karolinska Institutet. En mängd förtroendeuppdrag tilldelades honom, och ordnar och adelsskap föllo på hans lott.¹ Barberarynglingen blev sålunda en framstående läkare, en ungdomens handledare och en uppskattad ämbetsman.

Under sina utbildningsår i Stockholm fick han till sin stora glädje mottaga bevis på att Linné ännu hade honom i minne och skriver därom följande: »Då Linné var i Stockholm 1776 och skulle på K. V. A:s föranstaltande målas av den ifrån Paris då härvarande svenskfödde namnkunnige målaren Roslin, skickade Linné bud till mig, att jag skulle skaffa Roslin hans blomma (Linnéa) frisk att avcopiera, vilket jag och genast verkställde och tog den på backarna i skogen uppom Brahelund, som det då hette, eller just där Gustaf III sedermera lade grunden till det stora, men ej verkställda Haga slott.» Det av Hagströmer uppgivna året 1776 är felaktigt. ROSLIN vistades i Sverige 1774 och avreste i Sept. 1775 till Ryssland samt återkom ej mera till fosterlandet, varföre porträttet måste hava tillkommit under något av dessa år.²

Ehuru ej botaniker till yrket bevarade Hagströmer under hela sitt liv sin ungdoms kärlek till naturvetenskaperna, varom bl. a. hans mångåriga och omfattande brevväxling med C. P. Thunberg bär vittne. Han beskrives också av den bekante läkaren medicinalrådet J. L. ODHELIUS som en

¹ Vid adlandet ändrade han sitt namn Hagström till Hagströmer.

² LINNÉ, *Egenhänd. anteckn.* (under 1775): »Herr Roslin, som af andra tager 1000 plåtar, gör Linnés Portrait gratis och så förträffeligt, att intet kan vara likare.»

skicklig botanist, vilken titel han dock med vanlig blygsamhet fränkänner sig. — Troligen i sin egenskap av f. d. Linnélärjunge utsågs han av K. Vetenskapsakademien och Collegium Medicum att representera dessa korporationer vid firandet av 100-årsdagen efter Linnés födelse. Han bevistade sålunda de högtidligheter, som med anledning härav och Nya Orangeri-husets invigning avhölls i Uppsala 1807.

Redan tidigare hade dock Hagström tillfälle att visa sitt intresse för att minnet av Linné skulle på ett värdigt sätt hugfästas. Från Uppsala utgick nämligen i Dec. 1792 ett upprop att genom insamling anskaffa medel till en gravvård över Linné, undertecknat av flere framstående män. Till uppropet var fogat ett utkast till en minnesvård, komponerat av hovintendent SUNDVALI och professor SERGEL. Detta utkast vann emellertid ej allmänt gillande och framkallade bl. a. en protestskrivelse från ett antal Stockholmsläkare.¹ Även Hagström kritiserar i brev till professor PERH AFZELIUS skarpt den projekterade minnesvårdens utseende och yttrar bl. a.: »allt detta krus nedanför, alla krumelurerna eller arabeskerna på sidorna, lagerkransen åfvanför, de underliga krånglorna öfverst på sidorna; den grip eller kanske sphinx, som vaktar urnan, allt detta synes mig böra försvinna — hvarföre skall ett sådant diktadt djur synas vid den store naturkunniges aska.» Även inskriptionen ogillas och bör förenklas. — I två brev till Hagström daterade Jan. 1793 ger även Afzelius uttryck för sitt ogillande samt anser att minnesvården åtminstone »borde överträffa Carl XI:s milstolpar».

Afzelius spelar härvid en ganska egendomlig roll. Han ogillar i breven ej blott monumentets utseende, utan förklarar sig dessutom vara motståndare till varje insamling för att förhärliga en död mans minne, och dock har han egenhändigt undertecknat det utsända uppropet.²

Till sist några få ord om Hagströmers personlighet. Han var otroligt arbetsam och kunde aldrig vara sysslolös. Mycket beläst i sin tids medicinska och naturvetenskapliga litteratur var han trots sina mångfaldiga praktiska göromål en flitig författare, ingen nydanare, men en ordnare och samlare av stora mått. Framstående undervisare, var han även de studerandes vän och välgörare i sällsamt hög grad samt såsom sådan vördad och älskad mer än de flesta av sina yrkeskamrater. Gladlynt och angenäm i sällskapslivet var han omtyckt av alla och ville själv älska alla. Så lyder eftervärldens dom om denne Linnélärjunge, vars förhållande till mästaren jag här sökt att i korthet belysa.

¹ Avtryckt i den av H. grundade Veckoskrift för läkare och naturforskare, 11:te bandet, 1794, s. 255 ff.

² Om minnesvårdens tillkomst jfr i övrigt K. W. HERDIN, *Gammalt och nytt*. Ny serie. Upps. 1937, s. 113 ff.

OTTO E. A. HJELTS INSATS I LINNÉ- FORSKNINGEN

AV

GUNNAR SOININEN

BLAND DE MÅNGA VETENSKAPSMÄN, VILKAS INTRESSE fäst sig vid olika sidor i det synnerligen rika och mångsidiga levnadsarbete, som CARL VON LINNÉ lämnat i arv åt kommande tider, har förutom hans landsmän även funnits talrika representanter för andra nationer. Bland dessa sistnämnda, och man torde även våga säga bland alla Linné-forskare, intar den finske arkiatern OTTO E. A. HJELT en mycket framskjuten position. Hans både på vidlyftiga litteraturstudier och egna handskriftsforskningar baserade arbeten om LINNÉ som läkare och i någon mån även som botaniker voro även i Sverige kända och uppskattade i slutet av sista och början av innevarande sekel. Men trettio år ha nu förflutit, sedan Hjelts största Linné-arbete »Carl von Linné såsom läkare och medicinsk författare» utkom på svenska, och jämnt trettio år, sedan samma arbete även utgavs på tyska språket. Yngre generationer, som icke själva minnas dessa tider, torde i de allra flesta fall ha en tämligen dunkel — om alls någon — föreställning om HJELTS insats i Linné-forskningen. Det har därför synts mig vara försvarligt, att i en sådan publikationsserie som Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift något beröra frågan om OTTO E. A. HJELT som Linné-forskare.

OTTO EDVARD AUGUST HJELT föddes i Åbo d. 18 april 1823. Han var son till boktryckaren och bokhandlaren därstädes, filosofie doktorn CHRISTIAN LUDVIG HJELT och hans maka HEDVIG LOVISA CHYTREUS. Vid fyllda 16 år blev han student från Åbo gymnasium 1839, absolverade filosofie kandidatexamen (med vitsordet laudatur i sex ämnen: grekiska, historia, rysk historia, naturalhistoria, fysik och kemi, vitsordet cum laude approbatur i tre ämnen: latin, filosofi och litteraturhistoria samt vitsordet admittitur i tre ämnen: matematik, astronomi och hebreiska) i maj 1844 samt promoverades till filosofie magister i juni samma år, allt vid universitetet i Helsingfors. Efter ytterligare tentamina blev HJELT 1846 filosofie licentiat samt promoverades i juni 1847 till filosofie doktor; avhandlingen

berörde djuranatomin: »In systema nervorum sympathicum Gadi Lotae Linn. observationes». Redan vid studietidens början hade HJELT bestämt sig för läkarebanan, men många år förgingo, förrän han på allvar tog itu med de medicinska studierna. Som av det ovan sagda framgår, hade hans mångsidiga lärdomsprov vid 24 års ålder ännu icke haft något närmare sammanhang med en blivande medicinare, ty humaniora tyckes intresserat honom åtminstone lika starkt som de till naturhistorien hörande vetenskaperna. Han hade också redan från början av år 1845 blivit antagen som e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket och denna befattning behöll han ända till 1856. Men därunder hade han även på allvar börjat med de medicinska studierna och med vitsordet laudatur i alla ämnen blivit medicine kandidat 1852 och likaledes med allmänna vitsordet laudatur avlagt medicine licentiatexamen 1855. Enligt de då gällande statuterna måste varje medicine kandidat, förrän han förklarades för licentiat, förutom sina till examen hörande tentamina även ha utgivit en av honom själv författad doktorsdisputation i något medicinskt ämne. HJELTS 1855 utgivna avhandling hade titeln: »Bidrag till läran om det kalla vattnet såsom läkemedel». Medicine och kirurgie doktorsgrad erhöll HJELT först fem år senare, då han 1860 tillsammans med 30 andra licentiaten promoverades därtill.

OTTO E. A. HJELT var således år 1860 vid 37 års ålder vorden doktor i två olika fakulteter, och det kan tilläggas, att hans examina och disputationer varit av den kvalitet, att man kan anse honom som en synnerligen solid dubbeldoktor. Men HJELT hade redan långt tidigare, strax efter sin medicine kandidatexamen börjat sin akademiska lärarbana. Efter ytterligare en djuranatomisk disputation (för docentur): »De nervis cerebralibus parteque cephalica Nervi sympathici Bufonis cinerei Schneid. adnotata quædam» hade han nämligen redan hösten 1852 blivit utnämnd till docent i anatomi — varvid är att märka, att HJELT var den förste, som vid det dåvarande Kejserliga Alexanders Universitetet i Finland, med andra ord efter det universitetet 1828 flyttat från det genom eldsvåda ödelagda Åbo till Helsingfors, blivit utnämnd till docent vid medicinska fakulteten — samt 1856 till prosektor i anatomi och slutligen 1859 till professor i patologisk anatomi och statsmedicin.

Den mångsidigt humanistiskt bildade biblioteksamanuensen hade således efter en anatomisk karriär slutligen hamnat som professor i patologisk anatomi och statsmedicin, och därtill ännu som den förste innehavaren av den något tidigare grundade nya lärostolen i dessa ämnen. Med den nya patologiprofessuren i sikte hade HJELT 1856—57 idkat medicinska och patologisk-anatomiska studier vid flere tyska och österrikiska universitet samt 1858 fortsatt med sina arbeten i Berlin; som professorsdisputation utgav han 1859 en undersökning »Om nervernas regeneration och därmed sammanhängande förändringar af nervrören» (tryckt även på tyska följande år).

Arkiater OTTO E. A. HJELT.

Oljemålning av B. Reinhold 1871, tillhörig Doktorinnan Esther Hjelt-Cajanus.

Vad HJELT såsom den moderna patologisk-anatomiska forskningens grundläggare i Finland, såsom grundare av den patologiska institutionen vid Helsingfors universitet, som praktisk befrämjare av »statsmedicinen» i Finland (varom förf. i »Finlands Röda Kors» N:o 6 för år 1937 med under rubriken »Ett stycke ur vårt lands hälsovårdslagstiftnings uppkomsthistoria» givit en kort skildring) och som mångsidigt anlitad förtroendeman i universitetets högsta förvaltning och flera statskommittéer utträttat under sin professorstid 1859—1885, faller icke inom ramen för denna lilla studie.

När HJELT i början av år 1885 med arkiaterstitel för hälsoskäl (hjärtklaffel) som emeritus drog sig undan från det officiella akademiska livet samt från huvudstaden flyttade ut till sin egendom Lepola i närheten av staden och mänskligt att döma icke syntes ha alltför lång livstid kvar, kunde väl han själv lika litet som någon annan föreställa sig, att kanske den viktigaste delen av hans bestående livsarbete ännu väntade på sin man. Under sin närmare 30-åriga emeritustid ägnade han sig med högst beundransvärd energi och flit, med en behjälplig kroppshälsa och en ända till över 90-årsåldern allt fortfarande nästan onaturlig själslig spänstighet

åt lärdomshistoriska studier, vilka till största delen beröra för både Finlands och Sveriges historia gemensamma ting. — Härmed kunna vi nu efter den föregående korta orienteringen om OTTO HJELTS person, vända oss till det egentliga ämnet för denna studie.

Såsom källor för OTTO E. A. HJELTS gärning som Linné-forskare tjäna först och främst helt naturligt hans egna skrifter, vilka beröra LINNÉ. Bland de tryckta källorna finnes vidare en som självständig bok (1916) utkommen biografi över OTTO HJELT på mer än 300 sidor, skriven med pietetsfull hand, nära sakkännedom och vetenskaplig kompetens av hans egen son, den bekante professorn i kemi och sedermera statsmannen, slutligen kanslern för Helsingfors universitet statsrådet EDVARD HJELT, samt det i Finska Vetenskaps societetens Acta (1914) tryckta åminnelsetalet över OTTO HJELT av hans efterträdare som professor i patologi, statsrådet ERNST ALEXANDER HOMÉN. Dessutom har författaren anlitat en i universitetsbiblioteket i Helsingfors befintlig handskriftssamling, som går under namnet »Brev till Otto E. A. Hjelt» och som i detta nu består av 21 digra mappar brev till (samt inom den sista mappen några tiotal koncept till brev från) OTTO E. A. HJELT. Denna handskriftssamling, vilken skänkts till universitetsbiblioteket av HJELTS efterkommande, omfattar från 756 olika personer till honom adresserade brev från tiden 1839—1913, således från en period av nästan tre fjärdedels sekel. Att en dylik brevsamling i allmänhet alls kunnat uppkomma, beror på flera lyckliga omständigheter, bland dem HJELTS från ynglingaåren välutvecklade sinne för systematisk ordning, hans ovanligt långa levnad samt hans stora korrespondens både inom landet och med utlandet. Brevan äro alfabetiskt ordnade efter brevskrivarens släktnamn. Brev från samma person äro kronologiskt ordnade. Bland de med ett större brevantal företrädade mera kända utländska korrespondenterna må endast nämnas svenskarna CLAES ANNERSTEDT (13 brev från åren 1883—1911), TH. M. FRIES (31 brev från åren 1893—1911), PER HEDENIUS (46 brev från åren 1876—95) och GUSTAF RETZIUS (27 brev från åren 1893—1912) samt tysken RUDOLF VIRCHOW (11 brev från åren 1856—92). Från brevsamlingen i fråga ha i det följande anlitats breven till HJELT från CHR. AURIVILLIUS, TH. M. FRIES och GUSTAF RETZIUS samt HJELTS koncept till breven till de två sistnämnda. I detta sammanhang må framhållas, att de i brevsamlingarna befintliga koncepten alla äro från HJELTS äldre dagar och adresserade till institutioner eller mera betydande vetenskapsmän.

OTTO E. A. HJELT hade redan som ung student visat intresse för lärdomshistorien och — vilket då var ganska sällsynt — själv personligen utarbetat sin exercitiedisputation, som »under inseende af JOH. MAGNUS TENGSTRÖM... underställes offentlig granskning... den 4 Mars 1843»; på titelbladet är nämligen som disputationens författare omnämnd »OTTO

EDVARD AUGUST HJELT, Åboens». Den ifrågavarande förstlingen bland HJELTS litterära alster bär titeln *Naturhistoriens studium i Finland före Linnés tid* samt underrubriken »I. Elias Tillandz och hans föregångare». Man måste beundra den vidlyftiga och noggranna litteraturkännedom samt det mogna vetenskapliga framställningssättet, vilka prägla den 19-årige studentens förstlingsarbete. Disputationen innehåller 32 sidor egentlig text, där Åbo-professorerna GEORG ALANUS (1609—1664), ABRAHAM THAUVONIUS (1622—1679), JACOB FLACHSENIUS (1633—1694) och i synnerhet ELIAS TILLANDZ (1640—1693) behandlas som den vetenskapliga botanikens grundare i Finland, samt ännu 16 sidor (petit) allehanda närmare upplysningar till texten, särskilt biografiska och bibliografiska annotationer.

Som det i ovannämnda disputationens underrubrik förefintliga I-tecknet låter förmoda, och vilket även tydligt framgår ur HJELTS egna senare uttalanden, var det hans mening att låta en andra del snart följa som fortsättning. Men det dröjde icke mindre än 25 år, förrän HJELT som patologi-professor, mitt bland sina helt andra spörsmål behandlande publikationer, återkom till sin »ungdomskärlek» och i tolfte delen av den av Finska Vetenskaps-societeten utgivna serien »Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk» tryckte en i två delar sönderfallande undersökning *Naturhistoriens studium i Finland under sjuttonde och adertonde seklet* (1868). Den förra delen »I: Tiden före Linné» är egentligen en förnyad och tillökad upplaga av hans ovannämnda ungdomsarbete, där sidoantalet nu vuxit till 83. TILLANDZ och hans »Catalogus plantarum» (1673) behandlas nu betydligt fullständigare, och en jämförande teckning av de av honom uppräknade växterna med deras dåtida samt moderna namn bifogas. Även hava de efter TILLANDZ, men före LINNÉ i Finland verksamma naturforskarna DANIEL ACHRELIUS (1644—1692) och PETTER HAHN (16.. —1718) jämte deras elever fått sin skildring. Den andra delen »II: Tiden efter Linné», till vilken HJELT redan under sin studenttid samlat det mesta av materialet, präglas av biografiska och litteraturhistoriska data, som utgöra lejonparten av dess innehåll. Framställningen börjar med LINNÉS betydelse och verkan för naturforskningen i Finland, särskilt genom hans själsfrände JOHAN BROVALLIUS (1707—1755), vilken behandlas på 30 sidor; bl. a. skildras dennes andel i kampen mot SIEGESBECKS anfall tämligen noggrant. Av de andra linneanerna och postlinneanerna i 1700-talets Åbo få CARL FREDRIK MENNANDER (1712—1786), JOHAN LECHE (1704—1765), PEHR KALM (1716—1779), PEHR ADRIAN GADD (1727—1797) och CARL NICKLAS HELLENIUS (1745—1820) var och en sin ganska omfattande skildring. Med minutiös noggrannhet uppräknas dessutom med fullständiga litteraturanteckningar icke endast andra och tredje klassens naturvetenskapliga stjärnor vid tidens akademiska horisont i Åbo, utan också alla de personer — däribland en massa läkare, apotekare och präster i landsorten — vilkas

namn på ett eller annat sätt anknutits till någon naturvetenskaplig publikation. Man kan i själva verket säga, att på arbetets 198 sidor ådagalagts en ofantlig litteraturkännedom vad äldre naturvetenskapliga tryckalster i Finland beträffar, likaså ett nästan enastående personhistoriskt intresse för alla dessa naturvetares levnadsöden. Som förarbete till senare, direkt om själve LINNÉ handlande forskningar har detta HJELTS verk från år 1868 säkert för honom varit av största vikt.

HJELTS följande till lärdomshistorien hörande arbete förde honom också till Linné-forskningen *sensu strictiori*. Till Uppsala universitets 400-årsfest utarbetade han nämligen sitt första egentliga Linné-arbete: »*Carl von Linné som läkare och hans betydelse för den medicinska vetenskapen i Sverige*. Helsingsskrift, som med anledning af fyrahundra åriga jubelfesten den 5 september 1877 vördsamt tillegnas Kongl. Universitetet i Upsala å Finska Vetenskaps societetens vägnar af Otto E. A. Hjelt, Professor i medicin vid Universitetet i Helsingfors». Boken innefattar förutom 2 sidor förord 143 sidor egentlig text samt dessutom 2 sidor innehållsförteckning. HJELT, som alltid starkt intresserat sig för LINNÉS personlighet och forskargärning, reste till Uppsala i början av juni 1877 i och för samlande av material till sitt arbete, som sedan blev tryckfärdigt redan under sensommaren samma år. Ett några dagars besök i Arboga hos den entusiastiske Linné-forskaren doktor EVALD ÄHRLING var för HJELT mycket inbringande, och även ÄHRLING tyckes varit nöjd med detta sammanträffande, då besöket hos honom enligt hans eget brev var »ett stärkande andligt bad». — Jubelskriften ville, säger författaren, vara ett uttryck av önskan hos Uppsala universitets finska vänner »att i någon mån kunna återgälda den skuld, i hvilken naturforskningen och läkekonsten äfven i Finland står till Linnés minne». Med sin kända samvetsgrannhet hade HJELT gripit an sin uppgift att redogöra för den medicinska sidan av LINNÉS livsverk, en sida som dittills säkerligen icke tillräckligt beaktats av hans biografer och som av lättförstådda skäl undanskymts av hans rent naturvetenskapliga gärning. Den första delen av arbetet utgjorde en delvis på då nya källor grundad biografisk skiss av LINNÉS läkarutbildning och hans verksamhet som praktiserande läkare i Stockholm samt sedan som medicine professor, medicinsk lärare och författare under Uppsalatiden. I den andra delen redogöres för LINNÉS medicinska åsikter, vilka tidigare egentligen aldrig blivit systematiskt i deras helhet och i sammanhang med tidens medicinska vetande och läror framställda. Vad den senare delen beträffar, var det en allsidig studie av LINNÉS tryckta medicinska skrifter, som bildat basen för skildringen, och man måste säga, att en allmänt lärdomshistoriskt intresserad, i medicinens historia bevandrad patologieprofessor var säkerligen just den mest lämpade för att utföra detta arbete. HJELTS jubelskrift möttes också bland de sakkunniga Linné-kännerne i Sverige med många vackra lovord. Bl. a. skrev

MAGNUS HUSS till HJELT (²⁰/₉ 1877) om arbetet: »Jag kan ej uttrycka, med hvilken sann tillfredsställelse jag genomläst den; för mig har uppgått ett helt och hållet nytt ljus rörande den store mannens storhet. LINNÉ synes vara den patologiska anatomins fader i vårt land, ja utgångspunkten för den vetenskapliga medicinens odling i vårt land; märklig är, jemte mycket annat, LINNÉs aning, att ej säga bestämda antagande, att contagia viva, såsom nutiden åtminstone antager, existerar.»

Boken om LINNÉ som läkare utkom några år senare även på tyska språket med titeln: »*Carl von Linné als Arzt und seine Bedeutung für die Medicinische Wissenschaft. Ein Beitrag zur Geschichte der Medicin*» (1882) som en särskild skrift, tryckt i Leipzig på Wilhelm Engelmanns förlag. Den tyska upplagans biografiska detaljer i början av boken äro betydligt mera kortfattade än den svenska originalupplagans, då däremot skildringen av LINNÉs medicinska arbeten och värdesättningen av hans betydelse som medicinsk tänkare, forskare och författare äro så gott som ordagrant överensstämmande i de båda upplagorna. Påpekas bör, att den tyska upplagan på sätt och vis måste erkännas vara »mera äkta», då i den alla medtagna LINNÉs brev till och från utländska lärde — här komma särskilt FRANÇOIS BOISSIER DE SAUVAGES och ALBRECHT VON HALLER i fråga — äro tryckta på originalspråket latin och icke som översättningar, vilket sistnämnda är fallet i den svenska upplagan, där dessa brev förekomma i svensk språkdräkt. Däremot äro breven till och från svenskar originaliter intagna i den svenska upplagan, då de äro skrivna på brevväxlarnes visserligen ganska latinskt betonade modersmål; dessa brev förekomma som tyskspråkiga översättningar i den tyska upplagan.

Ovan nämndes namnet ALBRECHT VON HALLER. Som för alla Linnékännare torde vara bekant, voro LINNÉ och HALLER, dessa bägge stormän på naturforskningens område, tidigare nära vänner, men blevo så småningom allt mera främmande för varandra. Vid sina Linné-forskningar hade HJELT kommit att på nära håll studera dessa mäns ömsesidiga förhållande under olika perioder av deras liv, och han publicerade också närmast kanske som ett slags biprodukt av sina undersökningar en artikel »*Carl von Linné i hans förhållande till Albrecht von Haller*. Ett bidrag till Linnés tvåhundra åriga minne» (1878) i den säkert åtminstone i Sverige obekanta serien »*Lännetär, Album för Väst-Finska Afdelningen*», ingående i dess sjätte årgång. Artikeln blev dock bättre tillgänglig för en större publik med medicin-historiska intressen, då den ett par år senare på tyska utgavs med titeln: »*Carl von Linné in seinen Beziehungen zu Albrecht von Haller*» i tredje bandet av »*Archiv für Geschichte der Medicin und medicinische Geographie*» (1880). Innehållet i dessa bägge artiklar — den svenskspråkiga på 24 sidor i liten oktav och den tyskspråkiga på 20 något större sidor — är fullkomligt identiskt; de i den tyska artikeln på original-

språket latin medtagna breven äro här, liksom i boken om LINNÉ som läkare, i den svenskspråkiga artikeln översatta till detta språk. — HJELT försöker i sin studie om LINNÉ och HALLER förklara, huru deras tidigare så nära förhållande tack vare olika missförstånd småningom blev allt mera kyligt, till och med — åtminstone vad HALLER beträffar — nästan fientligt. Deras 1736 i så goda tecken började brevväxling, som för det mesta rörde sig om botaniska och andra vetenskapliga frågor, fortgick visserligen ända till 1749, men redan i mitten av 1740-talet märkes där icke mera den ömsesidigt vänskapsfulla tonen, som tidigare satte sin prägel på breven. HALLER erbjöd ju 1739 LINNÉ att försöka ordna åt den sistnämnde botanices professuren i Göttingen, då utsikterna till en snar dylik befordran i hemlandet icke tycktes vara för handen. Då LINNÉ i sin 1745 utgivna »Flora Svecica» icke utan vidare godkänt vissa av HALLERS åsikter och till och med höjt sin röst mot dem, blev den sistnämnde tydligt missbelåten och började utöva en allt skarpare kritik mot LINNÉs publikationer. LINNÉ tycktes ännu en tid försöka från sin sida åter förbättra deras förhållande, vilket tydligen synes t. ex. i ett av hans brev till HALLER från år 1747: »Det smärtar mig djupt, att Ni vredgats, ty annars kunde Ni icke gifva mina ord en sådan tolkning». Som bekant gav HALLER 1773 ut i tryck LINNÉs hela korrespondens till honom, en gärning, som på det obehagligaste berörde LINNÉ, ty särskilt breven från de första åren innehöllo en massa alldeles privata familje- o. a. angelägenheter, som han meddelat sin då för tiden förtrogne vän.

Vi förbigå här med endast korta omnämnanden flere HJELTS till medicinens historia hörande eller den samma nära tangerande arbeten från det nästföljande årtiondet i hans liv, då dessa icke ha något åtminstone direkt sammanhang med Linné-forskningen. HJELT utgav under ifrågavarande tidsperiod bl. a. sina skrifter »Medicinska förhållanden i Åbo på 1750-talet» (1882), »Olof af Acrel, den svenska kirurgiens fader» (1884), »Finska Läkaresällskapet 1835—1885. En återblick på dess femtioåriga verksamhet» (1885), »Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1688—1812 voimassa olleista apteekkitaksoista» (= Om apotekstaxorna i Sverige och Finland under åren 1688—1812. 1887), »Svenska statens inköp af hemliga läkemedel, och särskildt kirurgen Guy's medel mot kräfta» (1888) och »Medicinska förhållanden i Åbo på 1760-talet» (1890).

Under åren 1891—93 utkom i trenne delar HJELTS storverk »*Det svenska och finska medicinalverkets historia 1663—1812*», innefattande nästan 2,000 stora sidor. Han hade i och för materialsamling för detta arbete flere gånger under de nästförflutna tio årens lopp vistats långa tider vid de svenska arkiven och hade under dessa sina studier kommit att bl. a. inse LINNÉs stora insats i även direkt till medicinalförvaltningen hörande frågor. Man finner ock redan vid betraktandet av det i slutet av bokens

tredje del förefintliga namnregistret, att CARL VON LINNÉ där är omnämnd på icke mindre än 54 olika ställen, och överträffas han i detta avseende endast av ABRAHAM BÄCK, JOHAN LORENZ ODIELIUS och DAVID SCHULZ VON SCHULZENHEIM, vilka således förekomma omnämnda i boken i ännu flere sammanhang.

HJELTS följande stora litterära arbete »*Naturhistoriens studium vid Åbo Universitet*» (1896), vilket utkom som delen N:o 6 i Åbo universitets lärdomshistoria (»Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland», XXXII), utgör en avslutning till forskningar, som han redan påbörjade mera än femtio år tidigare. I detta arbete, där författaren enligt sitt förord »har bemödat sig att fullständigt upptaga all den naturalhistoriska litteratur, som tillhör den tidrymd detta arbete omfattar, och att tillika, så vidt möjligt varit, noggrant angifva hvilka af de finske vetenskapsmännens skrifter blifvit öfversatta till främmande språk», intar den s. k. ekonomiska perioden nästan $\frac{3}{4}$ av bokens hela sidoantal (412 sidor egentlig text + 34 sidor litteratur och namnregister). Redan genom detta faktum får man en tydlig uppfattning om den centrala roll, som LINNÉ — särskilt genom sina elever och meningsfränder — spelat för naturvetenskapernas utveckling och uppblomstring även i Finland, och det må ännu tilläggas, att hans namn är det absolut oftast förekommande personnamnet i boken; det omnämnes enligt registret i icke färre än 63 olika sammanhang och förekommer närmare sagt på 111 olika sidor. Man kan ock tryggt räkna denna HJELTS lärdomshistoriska studie till hans åtminstone indirekta Linné-arbeten, ty som det har sagts om skildringen av den ekonomiska perioden, vari bokens tyngdpunkt just ligger: »Såsom bakgrund för hela denna period står Linnés imposanta personlighet, hans forskning och strävanden».

Själv hade HJELT ansett, att han numera — således år 1896 — slutfört sina litterära arbeten, då den ovan just nämnda boken sett dagens ljus. Men hälsan och arbetslusten funnos kvar, och nya uppgifter framkommo av sig själva även under de följande åren. Det må här endast påpekas, att den med minutiös noggrannhet under flere års tid hopsamlade, nästan 500 sidor starka förteckningen »Finlands medicinska bibliografi 1640—1900 systematiskt ordnad» (1905) förelåg färdig vid en tidpunkt, då HJELT närmade sig sin 82:dra födelsedag.

Ännu i sin sena ålderdom fick HJELT återkomma till sina Linné-studier och det unnades honom att åstadkomma en ny fullständigad upplaga av sin studie om LINNÉ som läkare. CARL VON LINNÉ'S 200-åriga födelsedag närmade sig, och man började i Stockholm och Uppsala redan i tid rusta sig till ett värdigt firande av denna jubileumsdag. Svenska Läkaresällskapet hade på hösten 1904 givit åt G. RETZIUS och S. E. HENSCHEN i uppdrag att göra ett förslag till sällskapets deltagande i festdagens förberedelser.

I ett d. 16 november 1904 daterat brev vänder sig den förre till HJELT: »— — — Bäst vore naturligtvis, om man kunde åstadkomma ett större arbete om Linnés verksamhet och betydelse för medicinen i dess helhet, åtföljdt af aktstycken. Nu finnes ju redan Farbrors förträffliga verk *Carl von Linné som läkare* af år 1877. Ett bättre kunna vi i Sverige icke åstadkomma. Vi hafva därför tänkt oss, att detta arbete, åtföljdt af upplysande aktstycken och utdrag ur Linnés skrifter, skulle vara ett synnerligen godt jubileumsverk.» Brevet fortsätter med en förfrågan, huruvida HJELT hade något emot, att arbetet skulle ånyo utgivas med annexer, och vilka av LINNÉS skrifter härvidlag närmast kunde komma i fråga. HJELT svarar (²/₁₂ 1904), att han naturligtvis icke är annat än glad att kunna stå till disposition med sin tidigare Linné-studie. »Dock skulle det vara mera tillfredsställande om den blefve i vissa delar omarbetad och fullständigare. Skulle icke någon annan åtaga sig en sådan revision, så skall jag, om Gud låter mig behålla min arbetsförmåga och mina krafter, söka, så vidt på mig ankommer, göra det.» HJELT samtycker också till idén att förena med framställningen en del av de originala aktstyckena, vilket han säger vara »en lycklig tanke». Sedan utvecklar han närmare sin revisionsplan, och brevet slutar med orden: »Om jag lyckas genomföra hvad jag i anledning af ditt brev tagit mig friheten framställa, skall jag med största nöje öfverlämna mitt arbete åt Svenska läkaresällskapet. Jag känner mig visserligen rätt trött, ty jag går i mitt 82 år, men arbetslust och intresse har jag hittills icke saknat.»

HJELT påbörjade omedelbart sitt arbete, men utgivningsplanen måste emellertid redan snart något ändras, ty Svenska Läkaresällskapet, som just då höll på med uppförandet av sitt eget hus, ansåg, att det icke kunde offra sina medel till en så pass stor förlagsverksamhet, som utgivandet av den påtänkta Linné-boken. Bedrövad skriver RETZIUS till HJELT om saken (⁶/₃ 1905) och tillägger: »Men dessutom finner jag till min stora sorg hos de unga släktena, äfven inom läkarekåren, föga intresse och kärlek till de gångna tidernas skeden och för stormännen inom vetandets värld. Jag hade just hoppats, att Linnéminnet skulle bidra till att kraftigt uppväcka hågen för det förflutna, men det synes icke så göra. Emellertid vill jag icke släppa taget. Till min glädje erfar jag, att Farbror tagit i tu med verket, och jag hoppas, att Farbror fullföljer det.» Såsom ledamot i Svenska Vetenskapsakademiens Linnékommitté skall RETZIUS nu säkert ordna om, att även boken om LINNÉ som läkare skall medtagas i den serie av skildringar om dennes betydelse på olika områden av det mänskliga vetandet, som Vetenskapsakademien kommer att utge i anledning av tvåhundraårsdagen. — I sitt svarsbrev (¹³/₃ 1905) tackar HJELT för RETZIUS' vänlighet att i varje fall söka få »Linné som läkare» utgiven i en ny upplaga och berättar sedan närmare om arbetets dåvarande skede:

»För min del fortsätter jag revisionen af den förra afhandlingen och genomgår nu till en början Linnés medicinska disputationer. Derefter skall jag genomse öfriga mig tillgängliga källor. Några tillägg af större vikt har jag icke hittills funnit och det gläder mig, att afhandlingen är så fullständig, som den är. Ty om det gällt att nu för första gången behandla ämnet, tror jag icke, att jag numera skulle kunna genomföra det.» HJELT hoppas att bli färdig med sitt arbete till hösten 1905 och antar, att dess hela omfattning skall bli c:a 20—25 tryckark. Till slut kan han icke underlåta att även beröra frågan om de yngres intressen: »Hvad du skrifver om bristen på intresse hos vår tids läkare för historiska skrifter, har sin fulla rättighet, ty den nu pågående specialforskningen på alla områden kan icke medföra annat än att man för idel detaljer förlorar den sammanhängande tråden. Minnet af och kärleken till vetenskapens stormän, hvilka tid efter annan sammanspunnit de enskilda trådarna till ett genomgående förenande band, borde icke, redan från nationell synpunkt, hemfalla åt glömskan.»

Sin förhoppning, att manuskriptet till den nya upplagan av arbetet över LINNÉ som läkare skulle vara färdigt på hösten 1905, såg HJELT redan i medlet av september förverkligad. Han skriver (^{18/9} 1905) till RETZIUS: »— — — Jag är tacksam, att du gett mig anledning att ånyo taga i med detta ämne. Mig synes, att min skrift genom denna bearbetning vunnit mycket till form och innehåll. Linnés verksamhet och betydelse framstår klarare och fullständigare såväl i vetenskapligt hänseende som beträffande hans inflytande på den svenska läkarbildningen. De ringaktande, ja nedsättande omdömen om Linnés medicinsk-vetenskapliga verksamhet några medicinska historieskrifvare¹ tillåtit sig uttala, skola visa sig vara fullkomligt oberättigade och helt enkelt bero derpå, att de icke gifvit sig möda att själfva studera hans skrifter. Det är hög tid, att Linné åter får sin tillbörliga plats äfven i den allmänna medicinska litteraturen. Sedan jag efter det den förra skriften utkom varit i tillfälle att göra mig förtrogen med olika sidor af Sveriges medicinalväsende under och efter Linnés tid, har jag funnit, att hans röst och verksamhet varit av stor vikt äfven i frågor inom medicinalförvaltningens område.» Vidare föreslår HJELT att LINNÉS »Clavis medicinae» (1766) skulle tryckas i jubelskriften som det passligaste »aktstycke» samt dessutom kanske några LINNÉS egna i handskrift bevarade anteckningar, av vilka det torde finnas en massa förvarade »bland afl. dr Ährlings samlingar, hvilka inköptes af Vetenskapsakademien».

I sitt svarsbrev (^{22/9} 1905) framhåller RETZIUS sin glädje över att manuskriptet till den nya upplagan redan är tryckfärdigt och frågar hurudant författarhonorar HJELT vill ha för sitt arbete. Han meddelar, att de i

¹ HJELT tänker här närmast på SPRENGELS och HAAESERS kända verk.

Stockholm befintliga »Linnémanuskripterna» äro endast av vissa elever under LINNÉS föreläsningar gjorda anteckningar, ty alla dennes egenhändiga handskrifter bevaras i London i Linnean Societys samlingar. Där har RETZIUS genomögnat dem; de äro mångtaliga, svårfattliga, otydligt skrivna, det skulle fordra månaders arbete att systematiskt genomgå dem. — HJELTS nästa brev är daterat redan efter en rund vecka (¹/₁₀ 1905), han tackar för uppgifterna »om de i Stockholm befintliga så kallade Linnéanska manuskript. Som synes äro de endast anteckningar efter hans föreläsningar. Jag hade icke trott, att Linnés egna MSC så fullständigt öfverförts till London, att intet enda häfte stannat qvar i Sverige.» HJELT är nog villig att undersöka de i Stockholm bevarade anteckningarna, då de ju eventuellt kunna innehålla ett och annat intressant nytt, som fullständigar LINNÉS tryckta skrifter. HJELT skall ombestyras, att rektorsämbetet vid Helsingfors universitet »gör en officiell anhållan hos Karol. Inst. styrelse och Vetenskaps-Akademien, att de åt dig uppgifna MSC. blifva hitskickade för att i bibliotekets läsesal förvaras och begagnas. Själf skall jag flytta in till Helsingfors och taga i med arbetet. Såsom du i ditt bref antyder, få väl alla de skatter i Linnean Society, som innehålla Linnés litterära kvarlåtenskap, hans brefväxling m. m., ligga obegagnade, till dess någon svärmisk vän af Sveriges litteraturhistoria, som har intresse, tid och penningar, slår sig under ett par års tid ned i London för att bearbeta dem.»

RETZIUS skickar nu (¹⁶/₁₀ 1905) åt HJELT en fullständig förteckning över de i stockholmska samlingarna förefintliga »kollegiehäftena» efter LINNÉS föreläsningar och frågar ånyo om storleken av HJELTS honorar för sina mödor. — Svaret till denna fråga kommer snart (²⁷/₁₀ 1905), då HJELT skriver: »Du gör mig en fråga om författarearfvode. Det har icke ens fallit mig in att tänka på eller förutsätta ett sådant. Något arfvode kommer icke i fråga. Af rent intresse har jag tagit i med arbetet och det gläder mig, om jag på min ålders senhöst kan göra något för minnet af Linné, som stod högst bland mina ungdomsidealer.» — I RETZIUS' svar (¹/₁₁ 1905) heter det, då han tackar för den värdefulla gåvan åt Vetenskapsakademien: »En sådan offervillighet, oegennyttas och feu sacré äro sällsynta i vår tid».

Då HJELT fått sig i Helsingfors tillhanda den i Stockholm bevarade handskriften över LINNÉS patologiska föreläsningar, som han tänkt kunde ge något nytt till den tryckta »Clavis medicinae», har dess genomläsning för honom blifvit en stor besvikelse, och han skriver (⁸/₁₂ 1905): »Detta MSC är likväl intet annat än några högst ofullständigt och bristfälligt gjorda anteckningar af någon ung medicinare. MSC saknar därför allt värde och kan omöjligen tryckas.» — Nu vänder sig HJELT till sin gamle vän i Uppsala TH. M. FRIES och frågar honom (¹⁷/₁₂ 1905), huruvida det icke i de därvarande handskriftssamlingarna möjligen kunde finnas några manu-

skript, som vidröra »Clavis medicinae», samt kanske även en avskrift av boken med möjligen värdefulla tillägg.

HJELTS hänvändelse till FRIES blev synnerligen fruktbärande, som av det nedanstående kommer till synes. Samtidigt som FRIES (⁹/₁ 1906) omnämner vissa i Uppsala befintliga manuskript, som möjligen kunde komma i fråga som förklaringar till den ytterst sparsamt hållna texten i »Clavis medicinae», fortsätter han sitt brev: »Med hänsyn till detta hans opusculum (Clavis) kan jag ej underlåta att nämna, att bland Linnés manuskript i Linnean Society finnes ett interfolierat exemplar af Clavis medicinae med många egenhändiga ändringar och tillägg. Antagligen vore det av ej ringa intresse att taga kännedom derom. Måhända skulle det t. o. m. vara värdt såsom appendix till din skrift meddela den sålunda reviderade Clavis.» Men huru nu komma över en avskrift av Clavis-exemplaret i London? Kunde man få någon att göra avskriften där eller kunde man kanske få boken till låns till Stockholm?

Det är naturligt, att HJELT genast blev synnerligen intresserad för London-exemplaret av »Clavis medicinae». Han var, vad denna bok beträffar, nästan av samma åsikt som LINNÉ själv, när denne i sina Egenhändiga anteckningar om den skriver: »Med Clavis Medicinae uti dess 8 paginae har Pathologin, grunden till hela Medicinen och till all Theoria medica, mera vunnit än med 100 auctorer och folianter. Den är ett mästestycke och en den största juvel i medicinen.» HJELT är i sitt brev till RETZIUS (¹⁷/₁ 1906) i eld och lågor att komma över det interfolierade exemplaret med LINNÉS egna ändringar och tillägg, avskrivningen må sedan ske i London eller Stockholm. — RETZIUS är icke sen i sitt svar och framkommer (²⁰/₁ 1906) med förslaget: »huruvida det skulle vara för Farbror möjligt att, åtföljd af en yngre assistent, som kunde användas för afskrifning, i vår resa till London, och där genomgå samtliga dessa manuskript». — HJELT tackar (²/₂ 1906) dock nekande till resplanen och bjuder sitt eget Clavis-exemplar för att användas för tilläggens kopiering i London.

Under tiden (²⁸/₁ 1906) skriver FRIES till HJELT: »I förgår hitkom ditt manuskript, hvilket genast lemnades till tryckeriet (Almqvist & Wiksell), der de lofvade att ofördröjligen gripa sig an dermed». I brevet följer en med FRIES' stil gjord avskrift av inledningsorden till LINNÉS första föreläsning som professor i Uppsala, där originalet bevaras som handskrift. — Då HJELT i sitt brev (¹⁶/₂ 1906) bett om att FRIES vänligen ville titta igenom hans arbete ark för ark, genast när de bliva tryckta, och bl. a. fästa sin uppmärksamhet vid eventuellt förekommande »fennicism» i språket, svarar denne (²⁰/₂ 1906): »Dervid har jag icke funnit ett enda finskt-svenskt uttryckt utan endast fullgod högsvenska». — Likaså tyckes den 83-årige författarens text också annars varit tämligen klanderfri, ty om det tredje arket skriver FRIES (¹¹/₄ 1906): »Jag har satt på mig kritikens skar-

paste glasögon för att deri anträffa något att anmärka, men hvad jag funnit, är så gott som = 0».

Vi återgå nu till Londonexemplaret av *Clavis*. Enligt RETZIUS' brev till HJELT (¹⁹/₂ 1906) hade bibliotekarien i Linnean Society KAPPEL meddelat, att han icke i London kan åstadkomma någon kopiering av tilläggen, men att boken nog kan på diplomatisk väg på gjord anhållan skickas till låns till Vetenskapsakademien i Stockholm. Detta sistnämnda blev också realiserat, och boken framkom till Stockholm i början av juni 1906. Men vi ge ordet åt FRIES, som skriver (¹⁴/₆ 1906): »Jag har ett par dagar varit nödsakad att vistas i Stockholm, och derunder fick jag närvara vid öppnandet af den hopplödda zinklåda, hvori till Vetenskapsakademien ankommit det interfolierade exemplaret af »*Clavis medicinae*» med Linnés egna tilllägg och ändringar. Nog mindes jag att dessa Linnéanska tillägg voro många, men att de voro så omfångsrika, som de nu visade sig vara, hade jag glömt. Och till på köpet skrifna med så fin stil, att de endast med loupe kunde dechiffreras. Retzius, Aurivillius och jag slogo våra kloka hufvuden tillsammans för att komma till klarhet, hvad nu skulle göras. Åt hvem skulle man anförtro afskrifvandet? Det borde vara någon, som är van vid äldre (särskildt Linnés) handstil, ej okunnig i latinska språket och dessutom hemmastadd i medicinska termer. Vi grubblade och grubblade utan att kunna uppleta någon i Stockholm eller Uppsala. På grund häraf anse vi oss nödsakade att göra en förfrågan, som vi hoppas Du ej måtte illa upptaga. Alldeles uppenbart är att Du är icke allenast den bästa utan den enda, som kan afskrifva och bearbeta detta antagligen mycket intressanta material och därför gör nu Vetenskapsakademins Linnékomité genom mig den förfrågan: skulle Du kunna och vilja öfverresa till Sverige i sommar för att under en eller annan vecka taga kännedom om (event. afskrifva) sagda *Clavis Medicinae*? Därvid skulle ock bestämmas, huruvida en ny upplaga af detta arbete skulle utgifvas t. ex. som bilaga till Ditt arbete.» Vetenskapsakademien erbjöd sig att betala för HJELTS resor och uppehåll i Sverige. — Svaret blev jakande och RETZIUS telegraferade (³/₇ 1906) »Hjärtligt välkommen till Sverige och clavismedicin», som det ordagrant heter i det bevarade telegrammet. I ett samma dag (³/₇ 1907) daterat brev uttalar han sig vidare: »Själff är jag djupt rörd öfver Farbrors så innerliga kärlek till detta vårt gemensamma minne, djupt rörd öfver att Farbror vill ännu i sin höga ålder företaga resan öfver hafvet».

HJELT vistades i Sverige en månads tid från medlet av juli till medlet av augusti 1906 och arbetade dagligen i Vetenskapsakademins bibliotek med *Clavis*, där han lyckades fullkomligt med dechiffreringen; FRIES kom från Uppsala på en dag till Stockholm och då genomgingo vännerna tillsammans de mest svårlästa ställena. HJELT gjorde också en resa till Upp-

sala och fann därstädes ett manuskript, som innehöll omsorgsfullt gjorda anteckningar från LINNÉ'S föreläsningar över »Clavis medicinae». De sistnämnda voro av ett sådant värde, att HJELT ansåg dem till en del kunna medtagas som »aktstycken» i jubileumsboken, vilket också hände.

Emellertid fortgick tryckningen i ganska långsamt tempo och först i april 1907 kunde FRIES meddela, att arbetet var färdigt. De ovannämnda uppsaliensiska anteckningarnas översättning — eller rättare sagt, de otaliga i dem förekommande latinska termernas översättning — till svenska hade HJELT själv i samråd med FRIES gjort under hösten 1906.

Till Linnéfesten den 23—25 maj 1907 hade HJELT erhållit personlig inbjudning och övervar också trots sina 84 år festligheterna. Den 24 maj hade alla fyra fakulteterna promotion i Uppsala domkyrka, varvid OTTO HJELT promoverades till hedersdoktor i filosofiska fakulteten. Några veckor senare skildrar han i ett brev till en tysk vän sina upplevelser med orden: »Wie ich schrieb, besuchte ich Upsala bei der Linné-Feier. Die war das grossartigste Fest, das ich in meinem Leben gesehen habe. Da waren nicht bloss Representanten aus allen Welttheilen versammelt, sondern die Theilnahme und Begeisterung der Bevölkerung war grossartig. Die bei der Veranlassung d. Feier herausgegebene Litheratur ist enorm.» Såsom en mycket värdig insats i denna litteratur måste betecknas HJELTS eget verk »*Carl von Linné såsom läkare och medicinsk författare*» (1907).

Boken innehåller först 142 sidor egentlig text, följer så en 10 sidor omfattande förteckning på LINNÉ'S tryckta medicinska och läkekonsten närstående skrifter, som HJELT själv uppgjort och som sedan granskats i universitetsbiblioteket i Uppsala utan ett enda tillägg. Som bilaga medföljer »Clavis medicinae» med tillägg ur Londonexemplarets egenhändiga anteckningar och till sist »Noter», om vilka det ges följande förklaring: »Dessa noter äro hämtade ur de handskrifna anteckningar vid Linné's föreläsningar, hvilka finnas i Upsala universitets bibliotek, och har därvid hans eget uttryckssätt så mycket som möjligt blifvit följdt». Inalles omfattar boken 244 sidor. Utan att närmare ingå i dess innehåll, synes det förf., att HJELT själv mycket träffande karakteriserar sitt arbetes väsentligaste och betydelsefullaste insats i Linné-forskningen, då han säger: »Vi må här påminna om Linné's tankar om växt- och djurorganismens öfverensstämmelse vid deras första bildning, hans betydelsefulla förutsägelse om smittämnenas organiska natur, hans uttalanden om lungsotens smittosamhet, hans framgångsrika arbete på den farmaceutiska botanikens område, hans viktiga bidrag till läran om växternas farmakodynamiska egenskaper, hans talrika inlägg till utredning af många sväfvande farmakologiska frågor, hans förtjänster om införande af den allmänna hälsovården i det offentliga och och enskilda lifvet m. m.».

Det förnyade verket om LINNÉ som läkare utgavs även det på tyska,

likasom boken med samma innehåll av år 1877. Översättningen verkställdes av tyske lektorn vid Uppsala universitet ERNST MEYER och var färdigt i september 1908. För facktermernas rätta användande granskade HJELT personligen manuskriptet, förrän det skickades till förlagsfirman Gustav Fischer i Jena, där boken utkom 1909. Den bär titeln »*Carl von Linné als Arzt und medizinischer Schriftsteller*» och har en omfattning av 168 sidor. Själva hjeltska texten är överensstämmande med den svenska upplagan, likaså förteckningen över LINNÉ'S medicinska skrifter, men bilagan med »*Clavis medicinae*» och de dithörande noterna äro bortlämnade från den tyska upplagan. Bland fackmännen mottogs boken mycket erkännande, bl. a. skriver den bekante auktoriteten, professorn i medicinens historia vid Wiens universitet MAX NEUBURGER ($\frac{4}{9}$ 1909) till HJELT: »Entzückt über Ihr hochinteressantes Werk über Linné als Arzt, beehre mich anzuzeigen, dass ich eine grössere Besprechung desselben in der 'Neuen Freien Presse' und eine Rezension in der Wiener Klinischen Wochenschrift veröffentlichen werde».

HJELT fortsatte med sina historiska och systematiska arbeten ännu många år, efter det han fick sin Linné-bok utgiven även på tyska. Men då dessa hans senare publikationer icke direkt ha beröringspunkter med Linné-forskningen, må här endast i korthet omnämnas, att han 1911 bl. a. utgav »Sveriges biologiska Disputations- och Program-litteratur 1700 — vårterminen 1910 systematiskt ordnad» samt att han hade sitt sista arbete »Pehr Kalms brev till C. F. Mennander» (1914) färdigt i manuskript före sin död den 13 juni 1913. Någon vecka före sin död hade han med fyllda 90 år på nacken skrivit företalet till denna publikation, vars utgivande han dock icke hann uppleva.

Av de många hedersbevis, vilka kommo OTTO HJELT till del under hans långa och förtjänstfulla liv, må i detta sammanhang endast några uppräknas. Efter sin första Linné-bok erhöll han kommendörskorset av Nordstjärneordens 2:a klass (1878) och kallades till medlem i Vetenskaps- och vitterhetssamhället i Göteborg (1878). Efter sitt storverk om medicinalväsendets historia i Sverige och Finland blev han hedersledamot av Svenska Läkaresällskapet (1894), ledamot av Vetenskapssocieteten i Uppsala (1894) och erhöll kommendörskorset av Nordstjärneordens 1:a klass. Efter den förnyade och tillökade Linné-boken promoverades han — som ovan nämnts — till filosofie hedersdoktor i Uppsala (1907), erhöll Svenska Vetenskapsakademiens stora Linné-medalj i silver (1907) och blev även invald i Akademien (1907). Om det sistnämnda skriver RETZIUS till HJELT ($\frac{5}{12}$ 1907): »— — — Det hade för ledamöterna i *den medicinska* klassen varit kärt, om vi kunnat få föreslå Farbror till inval i den, men där har icke på länge funnits ledigt rum härför. På grund häraf, och då det inom akademien fanns en allmän önskan att få för Farbror uttrycka dess tacksamhet och

vördnad, föreslog f. d. riksantiquarien Hans Hildebrand Farbror till inval i *elfte* klassen, där historiska forskningen har sin plats. Klassen slöt sig enhälligt till Hildebrands förslag (Styffe antecknade efter sitt namn att han gjorde det 'med synnerlig glädje'). — — — I går skedde valet enhälligt. Jag kan tillägga, att jag från alla håll hörde sympatiuttalanden däröfver. Det är för oss alla och för akademien en stor glädje att kunna på detta sätt uttrycka vår tacksamhet mot Farbror, som under en följd af år nedlagt så stora förtjänster om vårt medicinalverks och våra stormäns historia.»

OTTO E. A. HJELTS litterära produktion omfattar en tidrymd av över 70 år och ett hundratal publikationer. Bland dessa finnes 45, vilka mer eller mindre direkt kunna räknas till lärdomshistoriens område. Och bland de sistnämnda intar — såsom ovan torde framgått — Linné-forskningen en mycket betydande plats, vare sig det är frågan om LINNÉ själv eller hans livsgärning närastående ting. Med allt mer stigande sakkunskap och med från ungdomsåren ihållande beundran för LINNÉ har HJELT i sina arbeten på ett synnerligen värdefullt sätt ökat vår kännedom om LINNÉ och hans betydelse både för sin egen och efterkommande tid.

J. F. GRONOVIVS' INTRODUKTIONSREB RÖR LINNÉ TILL PHILIP MILLER.

Ett tillägg till föregående årgång.

I näst föregående årgång av Årsskriften kunde jag publicera det intressanta brev, varmed Linnés vän och stödjare, JOH. FRED. GRONOVIVS, meddelade den bekante föreståndaren för The Apothecarie's Garden i Chelsea, London, om Linnés avsikt att komma över till England. Detta brev, som av med. dr ERIK WALLER skänkts till Sv. Linné-Sällskapet, är daterat redan den 16 aug. 1735. Jag hade då ej observerat, att ett senare introduktionsbrev från GRONOVIVS också finnes i behåll. Detta, som är skrivet vid den tidpunkt, då Linné slutligen kom att verkställa sin avsikt att besöka England, finnes avtryckt i F. DAWTREY DREWITT's intressanta historik över den minnesrika gamla Chelsea-trädgården, »The romance of The Apothecarie's Garden at Chelsea», 2d ed., London 1924, s. 70—71. Det hade ställts till förf:s förfogande av the Rev. W. E. LAYTON, »a great-great-grandson of Miller's», i vars ägo det åtminstone då befann sig. Som en komplettering till mina meddelanden 1938 under titeln »Tvenne nya dokument till kännedomen om Linnés engelska förbindelser» (Årsskriften XXI, s. 84 ff.) avtrycker jag här dokumentet ur Dr. DREWITT's bok. GRONOVIVS har denna gång skrivit på latin. Utgivaren meddelar brevet i engelsk översättning.

»To the polite and learned man, Mr. Philip Miller, Director of the Chelsea Garden and distinguished Botanist, Joh.: Fred: Gronovius sends greetings:—

You will now learn, most polite Miller, that your earnest wish, which you more than once expressed to me in letters last year, that you might see the celebrated Dr. Linnæus, is satisfied. It is himself who will deliver this my letter into your hands.

So when, seized with the desire of seeing the plants of your most celebrated garden, he comes to England, I beg your help and favour.

Nor am I alone in asking this, for indeed the most noble Mr Clifford, the chief patron of botanists, pleads the same cause. In turn we both offer you our readiest offices.

The second copy of the Systema Naturæ which you wanted for the use of your (Chelsea)¹ Library has, I hope, been delivered to you, as on May 5th I handed it to Dr. Richardson — unless it has been left with Mr. Collinson.

Farewell, most polite Sir, and count the most celebrated Linnæus und me among your friends.

Lugduni Batavorum, 19 Jul: 1736.»

Brevet är, som synes, ännu ett prov på GRONOVIVS' outtröttliga bemödanden att jämna vägen för Linné, liksom det ger vid handen, att han varit på tal i den mellan Gronovius och Miller förda korrespondensen.

A. U.

¹ Detta ord torde av utg. ha inskjutits. — Något ex. av Systema Naturæ lär ej numera finnas i trädgårdens bibliotek.

LINNÉS AVHANDLING POTUS THEAE 1765¹

Översatt och kommenterad

AV

GUSTAF DRAKE

I. NAMNET.

VID NÅGON UNDERSÖKNING, VARIFRÅN NAMNET THEE härledes, kommer jag icke att uppehålla mig, utan överlåter åt andra att avgöra, huruvida drycken hämtat sitt folkliga namn av det japanska ordet Tsjaa eller det kinesiska Theh, vilket senare synes sannolikast, eller om botanister givit det dess latinska namn av det grekiska ordet $\theta\epsilon\alpha$ ², emedan våra förfäder ansågo denna växt som en gudaskänk. SLÄKTET har av Herr Präses först av alla blivit noga urskilt och i Genera plantarum 6:te uppl. under nr 668 beskrivet.

THEA.

BLOMFODER. Blomholken sexdelad, liten, platt; småbladen rundade, trubbiga, kvarsittande.

KRONAN. Kronbladen sex, nästan runda, urhålkade, likformiga, stora.

STÅNDARNE. Strängarne många (ungefär 200), trådformade, kortare än kronan. Knapparne enkla.

PISTILLEN. Fruktämnet klotlikt, trehörnigt. Stiftet syllikt, lika långt som ståndarne. Märket tredelat.

FRUKTEN. Fruktkapseln sammansatt av tre klotformiga delar, treummig, öppnande sig i spetsen med tre hål.

FRÖNA, ensamma, klotrunda, inuti kantiga.

¹ Respondent för avhandlingen var PETRUS C. TILLEUS, vestm. Disputationen ägde rum den 7 dec. 1765. Vid omtrycket i Amoenitates academica, VII, 1769, ha några smärre tillägg gjorts, vilka utan anmärkning medtagits i övers.

² I originaltrycket $\theta\epsilon\alpha$, som tydligen är tryckfel.

Denna buske hör således till klassen Polyandria, ordningen Monogynia, genom sin släktkaraktär, den trerummiga kapseln, tydligt skild från övriga.

ARTEN. Man har merendels trott, att det fanns blott en art te, varifrån alla blad hämtades, som användas till dryck; men i Herr Præses' *Species plantarum* äro två arter upptagna, nämligen *Th. Bohea* och *viridis*, vilka dock äro så lika varandra, att de skulle ansetts för blott varieteter, i det att *Th. Bohea* har äggrunda, men *Th. viridis* avlånga blad, om man ej på blomman märkt en större skillnad, då *Th. Bohea* har sex, *Th. viridis* nio kronblad.

II. BESKRIVNING.

STAMMEN är en buske av manshöjd, nedifrån ända till toppen grenig med växelvis sittande grenar, vilka äro utbredda, något styva, av nästan askgrå färg, de översta dock något rödaktiga, runda.

BLADEN äro strödda, skaftade, runda eller äggrunda, ej avfallande, fleråriga, små, trubbiga, sågtandade men mot basen hela, på undre sidan ådriga men glatta, på båda sidor gröna.

BLADSKAFTEN äro mycket korta, halvcylinderformade, på undersidan knöllika, på översidan plan- till rännformade.

STIPLER saknas.

KNOPPARNE äro spetsiga, inböjda, rödaktiga; de yttre fjällen avfalla årligen, de övriga utveckla sig till blad.

BLOMSKAFTEN framkomma ur bladveckan, äro ensamma, sällan dubbla, nakna, enblommiga; blommorna äro vita.

FRUKTERNA äro nedböjda, klotformiga, trerummiga.

FRÖNA äro av en hasselnötkärnas storlek, men runda.

Se i övrigt släktkaraktären.

Märk: Visserligen har jag sett många torkade blommor av båda arterna, men att *Thea Bohea* har sex, *Thea viridis* nio kronblad är icke mitt eget rön, utan anföres efter den berömde HILLS¹ uppgift.

III. SYNONYMER.

De många synonymer, som denna buske erhållit både av personer som sett och icke sett den, anser jag onödigt att uppräknas, utan nöjer mig med dem, vilka finnas anförda i *Spec. plantar.*² såsom de bästa.

THEA. Hort. Cliff. 204.³ Syst. Nat. 593.⁴ Mat. Med. 264.⁵

THÉE. Kaempf. jap. 605 t. 606.⁶

THÉE-BUSKE. Barth. act. 4. p, 1, t. 1.⁷ Bont. jav. 87. t. 88.⁸ Barr. rar. 128. t. 904.⁹

KINESISKT THÉE. Breyn. cent. III. t. 112. ic. 17. t. 13.¹⁰ Bocc. mus. 114. t. 94.¹¹

CHAA. Bauh. pin. 147.¹²

EVONYMUS-liknande orientaliskt träd med nötter och skära blommor. Pluk. Alm. 139. t. 88. f. 6.¹³

BARTHOLINUS är den förste, som visat en bild av denna buske, ehuru den är gjord efter ett torkat exemplar och mindre upplysande.

BONTIUS är den andre; ehuru gjord i Indien, där busken fanns att se, är den föga bättre än den förres.

PLUKENETS är den första, som kan godkännas.

BREYNIUS' är ännu bättre, men

KÄMPFERS är den bästa av alla, så väl med hänsyn till bilden som hela beskrivningen på busken.

IV. HEMLAND.

Te växer, så vitt hittills är bekant, endast i Kina och Japan, på bergssluttningar och särskilt vid flodstränder; det tycker dock ej om vare sig stillastående vatten eller för mycket sol. Det finnes i Kina från Kanton ända upp till Peking, vilket är förvånansvärt. Staden Peking ligger på samma breddgrad som Rom, men de orientaliska orterna äro mycket kallare än motsvarande europeiska, så att katoliker, som i Peking gjort meteorologiska observationer, vittna, att kölden därstädes är mycket strängare än i Stockholm. I Akademiska Trädgården synes te visserligen under vintertiden mycket väl kunna fördraga värmen, dock får den ej vara alltför stark; då det om sommaren utflyttats i det fria, har det liksom andra indiska träd trivts, däremot har man ännu icke kunnat utsätta det för vinterkölden.

V. BEREDNING.

Bladen på denna buske, vilka såsom infusion utgöra tedrycken, avplockas ett i sänder för hand och ju yngre de äro, desto bättre anses de vara. Samma dag som de insamlats, och ännu färska, utbredas de på järnplåtar, insätts i en varm ugn, dock så att de äro skyddade för röken, och när de börjat väl svettas, omblandas de titt och ofta med händerna och torkas; för ett riktigt fullgörande av denna syssla är det nödvändigt att hava en övad hand. Den, som vill läsa mer härom, må taga kännedom om KÄMPFERS⁶ Fasciculi Amoenitatum exoticarum, pag. 618 ff., samt GEOFFR. Mat. med. 2, pag. 276¹⁴, varest även de redskap finnas be-

skrivna, som härvid användas. Det är visserligen ett utbrett rykte, att tebladen i Kina först bliva utdragna och åter torkade, innan de föras till oss; men denna sägen har icke den minsta grund och synes hava uppkommit av kinesernas bruk att lägga bladen från den första insamlingen i hett vatten, innan de föras i ugnen att torkas. Men detta sker med sådan snabbhet, att bladen knappt hinna bli genomfuktade, innan de åter upptagas. De färdigberedda bladen måste på det omsorgsfullaste inpackas och förvaras, så att de icke taga åt sig någon obehaglig främmande lukt, vilket de eljest lätt göra och varigenom de förlora i värde. Anmärkningsvärt är, att kineserna insamla alla sina apoteksväxter, medan de ännu äro späda, under det att vi taga dem blott när de äro utvuxna. För flere år sedan erhöll Herr Præses ett från Kina hitfört apotek, som uteslutande bestod av deras officinella växter¹⁵, men alla insamlade så späda och innan blommor ens börjat visa sig, att de på intet sätt kunde bestämmas. Som läkare må det tillåtas mig att här fästa uppmärksamheten på att de kinesiska apoteken äro fyllda med sådana enkla läkemedel och örter, vilka uppgivas vara specifika var och en för en särskild sjukdom, så att en sjuk, som vet av vilken sjukdom han lider, strax begär på apoteket den växt, som är känd såsom botande just denna sjukdom. Sedan han därifrån hämtat en handfull av denna, övergjuter han den med hett vatten och dricker det som te. Hela deras läkekonst är sålunda grundad på praktiska rön och till ingen del på teori. De fråga efter nyttan utan att tänka på drogens krafter eller det sätt, varpå den verkar. För visso skulle dessa enkla läkemedel, vilkas nytta sedan flera århundraden blivit hos dem genom erfarenhet bekräftad, tillföra vår europeiska läkekonst en icke ringa tillväxt, om någon behjärtad och tillika i växtkännedom kunnig läkare ville göra en resa till dessa folkslag förnämligast i syfte att skaffa sig kunskap om, till vilka släkten och arter dessa officinella växter höra och i vilka sjukdomar de användas, en uppgift, som borde ligga varje läkare, som önskar befrämja sin vetenskap med nya upptäckter, om hjärtat.

VI. URSPRUNG.

Det är icke min avsikt att utreda, hur det först kom sig att te började användas i Kina och Japan; må det vara nog sagt, att denna dryck varit i bruk därstädes sedan äldsta tider. Jag skall ej heller anföra den fabel enligt vilken deras helgon Darma några hundra år efter Kristi födelse skall hava uppfunnit denna dryck och tebusken uppvuxit av hans ögonlock.¹⁶ Det sannolikaste är, att nöden varit den förste läromästaren. Ty då de märkte, att det orena vattnet, när de uppkokade det för att göra det mera hälsosamt, genom kokningen blev äckligt och smaklöst, så hava de tillsatt bladen av åtskilliga växter för att göra det smakligare och mindre

försläppande och efter försök med flera olika slags blad hava de funnit, att te-bladen gävo det en behagligare och mindre medikamentös smak. Det smakfulla sätt, varpå denna dryck serverades i deras vackert målade porslinskoppar, kunde icke undgå att också tilltala europeernas ögon, så att de icke blott prövade densamma utan även introducerade den i Europa såsom en mycket angenäm dryck. Men att den sedan av europeerna upptogs med sådan begärelse, må icke förundra oss; ty då ingen av de våra, utom köpmännen, besökt dessa trakter, strävade dessa endast att göra drycken bekant för de europeiska nationerna, litande på dessas vana att med iver anamma främmande folkslags seder, och att de sålunda skulle skaffa sig själva vinning.

VII. LOVPRISANDE.

TULPIUS¹⁷, en mycket lärd läkare och borgmästare i Amsterdam, var en bland de första, som gjorde te bekant i Europa genom en år 1641 utgiven skrift, vari han omtalar, vad han hört om det. Hans ord lyda: »Det tros, att intet är hälsosammare än denna ört och att den icke blott förlänger livet utan även förekommer åtskilliga kroppsliga krämpor. Det tros, att den fördriver sten, trötthet m. m. Att den fördriver sömnen är uppenbart, ty man ser ibland att personer, som dricka mycket av denna dryck, kunna vaka hela nätter igenom och betvinga en eljest oövervinnelig sömnlust. Även höga herrar försmå icke att bjuda sina vänner denna dryck; i deras palats finnas märkvärdiga krukor, kannor, trefötter, koppar m. m., köpta för flere tusen gulden.»

JONQUETUS¹⁸, en fransk läkare och botanist, ger teet många lovord i sina år 1657 utgivna *Explicationes stirpium*: »Denna gudomliga växt, som under C. BAUHINS tid ännu icke var bekant, anses för solens älskling, i vilken hon ingjutit en så ambrosisk saft, att den som njuter av denna dryck tror sig hava intagit ett livselixir.» Efter dessa hava läkarne, i synnerhet de holländska, till skyarne upphöjt teets välgörande egenskaper och hava som förklaring uppfunnit en lära i fysiologien, som de anse obestriddigt riktig: de försäkrade, att livet berodde på blodets omlopp och ju tunnare och mera utspätt det kunde göras, desto lättare kunde det löpa även genom de finaste ådrorna och de minsta kärlen (ur vilken teori den folkliga villfarelse uppstått, som alltid håller före, att tjockt blod skulle vara osunt, tunt däremot sunt, ehuru man dagligen kan iakttaga, att starka personer hava tjockt men vattusiktiga och klena tunt blod) och att därför ingenting kunde vara nyttigare än att ofta utspäda blodet med den tunna tedrycken.

Holländaren BONTEKOE¹⁹ har i sin *Abhandlung vom menschlichen Leben* gått så långt i djärvhet, att han råder alla att dagligen dricka så mycket de förmå, börjande med 8—10 koppar och fortsätta

så länge strupen och magen kunna ta emot och blåsan åter kan ge ifrån sig, morgon, middag, afton och natt.²⁰ Även WALDSCHMIDTUS²¹ har i Berichten vom Théé givit det ett överdrivet lovord, som också vilar på ovannämnda grund. Av det anförda torde tydligt framgå, att det ej är underligt om denna dryck, som av så många och framstående män blivit berömd, blivit av europeerna från begynnelsen välvilligt mottagen och vunnit deras ynnest.

VIII. SURROGAT.

Emedan te i början med rätta syntes de flesta alltför dyrbart, gjorde sig många europeer all möda att utröna om inhemska växter kunde finnas med samma egenskaper som te och vilka således lämpligen skulle kunna användas i dess ställe. Sådana växter kalla läkarne Succedanea, men av dessa har ännu ingen slagit an. SIMON PAULI²², läkare och botanist i Köpenhamn, sade efter undersökning av några teblad, att de till figur och storlek voro lika med vår *Myrica Gale* (Fl. Sv. 907) och då han erfor, att te var en buske, trodde han, att de voro blad av just denna. I en särskild avhandling har han även velat bevisa, att samma te, som vi så dyrt låta hemföra ifrån Indien, växer i Europa, och att — om man först kokar bladen och sedan torkar dem, så att all bitterhet och lukt utdrages — dessa blad icke blott göra samma nytta som äkta te, utan att de äro samma växt; men i denna åsikt har han bedragit sig. Några av de våra hava föreslagit bladen av *Acacia silvestris* eller *Prunus spinosa* (Fl. Sv. 432), som ersättning för te, andra hava påstått, att bladen av *Origanum vulgare* (Fl. Sv. 534), sedan de övergjutits med hett vatten och därefter torkats, skulle hava alldeles samma smak som te²³; nyligen har en norrlänning försökt att använda bladen av *Rubus arcticus* (Fl. Sv. 448) på samma sätt som te²⁴; men det som förefallit flertalet vara det bästa ersättningsmedlet är *Veronica*, vilken blivit berömd genom en flera gånger omtryckt avhandling av FRANZIUS²⁵, som han kallar *Veronica theezans*. För vår *Veronica officinalis* (Fl. Sv. 12) hyser jag visserligen all aktning, men påstår dock, att den är alltför adstringerande att användas som daglig dryck.²⁶ Därför har också i Berlinska akterna i st. f. denna med rätta föreslagits *Veronica Chamaedrys* (Fl. Sv. 18) eller, såsom ännu bättre, *Veronica prostrata*, om någonsin den en gång uppkomna seden skulle genom förnuft och föreställningar kunna utrotas. Spanjorerna prisa i st. f. te *Chenopodium ambrosioides* och använda den flitigt; fransmännen lovordade förr *Capraria biflora* och den berömde botanisten JUSSIEU²⁷ avkok på *Prinus glaber* eller den amerikanska *Apalachine*. Alla dessa bemödanden hava dock hittills varit förgäves, världen fagnar sig lika mycket åt sin tedryck, som icke blott alla förnäma personer i Europa, utan även folk i små omständig-

heter hava tagit i dagligt bruk så att de dricka den både på morgonen och ofta även om kvällen. Man må dock icke tro, att den är bruklig endast i Europa, ty även i de tre andra världsdelarne är den ej okänd. I hela Ostindien, i Afrika, vid Goda Hoppsudden, i Amerika, Mexiko, Surinam, i de nordliga länderna ända till Torneå, ja, över hela jordklotet användes denna dryck allmänt. Antingen man vill eller ej, måste man dock erkänna, att av alla hittills funna ersättningsväxter ingen enda i smak överträffar te.²⁸

IX. EGENSKAPER.

Den dryck, som beredes av te, är ingenting annat än en infusion på bladen med hett vatten, som därpå vid förtärandet försättes med något socker för att göra smaken mildare och ofta även med mjölk. För att rätt lära känna de krafter, med vilka denna dryck verkar, är det nödvändigt att göra en skillnad mellan teets verkan 1:o i och för sig, 2:o blandat med hett vatten och socker.

Lukten av te, åtminstone sådant det kommer till oss, är i och för sig föga framträdande och synes därför föga kunna verka på nerverna. Smaken, som man är ense om att kalla örtartad, är föga stark, och saften är örtartad och innehåller något sammandragande, så att pulver av te, utdraget med kopparlösning eller surbrunnsvatten färgar blandningen svart. Denna teets sammandragande egenskap är orsaken till att det i någon mån stärker och uttorkar fibrerna och att det hastigare utdrives ur kroppen än enbart vatten, som icke är försatt med dessa blad. Drucket ofta utan socker och mjölk har det nästan samma verkan som dekokter på blodrenande ligna, ty det gör fibrerna trängre och smalare, varför det också av läkarne räknas till förtunnande medel. För tjocka och feta personer är det således mycket nyttigt, för magra och uttorkade däremot skadligt, ty dessa få efter allt för rikligt njutande av denna dryck en viss obehaglig känsla invärtes. Detta bekräftas också av de iakttagelser, som i Indien blivit gjorda av HERMANN och GRIMM²⁹, nämligen att starka tedrickare slutligen bliva kraftlösa, vilket är det starkaste beviset på teets förtunnande och uttorkande egenskap.

Botaniskt sett står te emellan *Columniferae* och *Tricoccae*, ty *Thea* och *Camellia* äro såsom bladrika buskar så lika varandra, att de knappt kunna skiljas från varandra annat än genom blomman och i synnerhet blomsodret. *Camellia* och *Stewartia* äro sins emellan så besläktade som *Stewartia* och *Tilia*, men för att dessa böra räknas till *Columniferae*, talar bl. a. deras vekhet, strödda blad, stipler m. m. Men å andra sidan måste *Thea* räknas till *Tricoccae*, som skilja sig från de andra så tydligt, emedan den har dessas kännetecken: den trerummiga frukten. Man kunde därför lätt

göra det antagandet, att *Thea* för sin första tillblivelse har att tacka en befruktning av en *Trivocca* genom en *Columnifera*. Då man av erfarenhet vet, att de flesta växter av klassen *Polyandria* äro mer eller mindre giftiga, d. v. s. innehålla något, som vår kropp har svårt att smälta och som således är emot vår natur, kan man med rätta förutsätta detta även om te. Men erfarenheten visar, att det gives många växter, vilka såsom späda äro oskadliga, men såsom utvuxna bliva giftiga. T. ex. *Urtica dioica* (Fl. Sv. 863) äta vi om våren som grönrätt. *Phytolacca* använda invånarne i Nordamerika om våren i soppor, men på högsommaren är den dödande, ja, själva *Aconitum* koka invånarne i Medelpad, när den först uppkommer ur jorden (Fl. lapp. p. 179).³⁰ Samma resonemang må även gälla om te, ty dess späda och helt unga blad bliva genast starkt rostade för att de skadliga egenskaper, som möjligen finnas, på detta sätt må mildras. Detta vilja vi visa genom exempel. Vi veta, att de starkaste purgantia, såsom *Gratiola*, *Asarum* m. fl., om de länge kokas, helt och hållet förlora sin purgerande kraft och bliva endast urindrivande. Roten av *Jatropha Mandiucca*, ett av de starkaste gifter, förlorar genom kokning till den grad sitt gift, att peruanerna sedan av den baka det mest hälsosamma bröd.³¹ Här kommer sedan KÄMPFERS och andras berättelser, vilka intyga, att invånarne själva icke våga bereda tebladen till dryck, förrän de blivit åtminstone ett år, för att vara säkra på, att de förlorat sin skadlighet.³²

X. BEREDNING.

Vattnets egenskaper, såsom varande den andra beståndsdel i tedrycken, bör här även tagas i betraktande. Alla varma vätskor göra fibrerna slappa och lösa, vilket man kan iakttaga vid alla utvärtes omslag. Kallt vatten styrker magen och inälvorna, ger aptit och befordrar uttömningarna; däremot försvaga varma vätskor magen, förta aptiten och förhindra avsöndringarna. Värda att anföra äro PLINII ord härom, vilka lyda: intet levande väsen utom människan använder varma drycker, därför äro de emot naturen. Alla förnuftslösa djur såsom hästar, nötboskap, svin bliva vid utfodring med varm mat så svaga i länderna, att de knappt kunna gå.³³ De gamla romarne blevo med tiden så försvagade genom sina värds- hus för varma drycker, att dessa blevo i lag förbjudna.³⁴ Men varför hämta bevis så långt tillbaka? Vi se ju kaffehusens dagliga gäster torra och kraftlösa. Mera kunde vara att säga härom men vi förbigå detta, enär författaren till dissertationen *Fervidorum et gelidorum usus*, vilken ventilerats under Herr Präses' ledning, befriat oss därifrån. Blott en sak vill jag tillägga, nämligen att det varma vattnet icke blott verkar mera försvagande utan även med större svårighet avsöndras ur kroppen, om icke de urinutdrivande tebladen tillsätts. Sockret i drycken försötar safterna

och deras skarpa delar, gör fibrerna lösare och förtager till stor del teets uttorkande och förtunnande kraft, varför denna dryck försatt med socker är mycket hälsosammare. Dock måste även vid tillsats av socker iakttagas måtta, för att icke detta i sin tur må försvaga.³⁵

XI. KRAFTER.

Endast med få ord vill jag omnämna tedryckens krafter, såsom de framgått av erfarenheten.

Den släcker törsten, befriar blodet från orenligheter och överträffar däruti andra drycker, att den om sommaren icke så lätt surnar. För scorbutici är den nyttig, emedan den avsköljer deras salthaltiga blod³⁶, likaså är den välgörande för stillasittande personer och frässare, villkas blodmassa blivit förorenad på grund av brist på motion eller av surt vin. Genom sin vätska driver den urinen, renar njurarne och befriar från sten. Kineserna själva prisa den särskilt i *Typhomania* och *Cataphora*, eller vad man kallar dvala och sömnaktighet. Samma mening uttalade HERMANN i Lap. lyd. II.³⁷ I konvulsioner, även när dessa komma av koppor och mässling, lovordas denna dryck på det högsta i *Eph. Nat. Cur. dec. 3. ann. 1 obs. 16. 18.*³⁸ Utan socker och mjölk förordas den vid sömnaktighet och fetma, men för magra är den icke nyttig utan mjölk, icke heller bör den brukas vid utsot, ehuru den allmänt tillrådes. Kort sagt, det finnes intet bättre medel, varmed man kan ingiiva medikamenter, icke heller någon bättre dryck i febrar, icke att förtiga, att ingen dryck kan tillagas hastigare. Men liksom allt övermått skadar, så förorsakar ett överflödigt bruk av te ej obetydliga olägenheter.

Med alla varma drycker har den det gemensamt, att den skadar tänderna, ty de bliva genom dess allt för flitiga bruk svarta, spröda och anfrätta. Däruti äro alla ense, att ett överflödigt bruk av te försvagar magen och även förorsakar svårare barnsbörd. Åtminstone hava hos de nordamerikanska vildarne tre sjukdomar uppstått, som förut voro okända, innan te hos dem på senare tid kommit i bruk, nämligen förstörda tänder, försvagad mage och försvårad börd, enligt vittnesbörd av den berömde KALM³⁹; ty innan tebruket införts hava de kunnat föda sina barn utan svårare smärtor, ensamma och utan främmande hjälp. I större städer, såsom Hamburg, Amsterdam m. fl., kan man iakttaga, att nästan alla förnämre kvinnor, som nästan dagen i ända förlusta sig med tedrickande, äro plågade av vit fluss.⁴⁰ Läkare anse orsaken till denna sjukdom vara ett överflödigt bruk av te, och ingen kan anse detta ogrundat, när man betänker teets stora kraft att försvaga i förening med bristande motion. Kineserna säga, att te är skadligt i tre sinsemellan olika sjuk-

domar, nämligen vid alla ögoninflammationer, kolik och lamhet. BOERHAAVE^{4t} har iakttagit en i Holland vanlig plåga, som de gamle icke kände till, bestående däri, att de sjuke ständigt kände liksom en liten hård knöl i svalget; vid liköppningar såg han detta vara fullt av körtlar och scirrhösa delar, vilka förhådnader han tillskriver den myckna varma te-drycken. F. ö. är det skadligt vid väderspänningar, matleda, bleksot, vattusot och andra sjukdomar, som uppkomma av svaga fibrer. Sedan tobaksrökandet hos de flesta nationer blivit så vanligt, börjar det också brukas att liksom orientalerna, vilka insupa tobaksröken med öppen mun, efter rökningen dricka te för att med denna dryck ersätta den genom tobaksrökandet förlorade saliven, en sed som icke synes sakna sin nytta i smittosamma sjukdomar.

XII. TEHANDEL.

Enär te sedan länge hos oss europeer blivit en lyxartikel, som ingår i våra vardagsvanor, är det icke mera fråga om dess verkan eller nytta; ty ett inrotat bruk låter sig icke ändras genom några förnuftsskäl. Ehuru te måste anskaffas för dyra pengar ända från de avlägsna Indiernas, köpes det ändock; därför sändas årligen fartyg till Kina från hela Europa för att återvända lastade med teblad, porslinskärl och siden. Men i senare tid har plantering av mullbärsträd och tillverkning av siden i södra Europa gjort så stora framsteg, att den tid en gång kommer, då vi icke längre behöva hämta siden från Kina. Även konsten att tillverka porslinskärl har på senare tid i Sachsen, Preussen, Frankrike och vårt fädernesland så fulländats, att dessa kärl till form och färg överträffa de kinesiska. Endast tebladen äro kineserna ännu ensamma om. Det är roande att tänka på att europeerna, de klokaste bland alla, erövra de avlägsnaste trakter i Amerika, därstädes med största möda utgräva det kostbara silvret, under största fara hemforsla det till Europa och slutligen med icke mindre fara föra det till en annan del av jorden, till Ostindien, endast för att hämta bladen av en viss buske. Sedan länge skulle i Kina alla husgeråd vara av silver, om man ej betalade mongolerna för födoämnen och arbete vid sidentillverkningen med rent silver. Dessa okunniga mongoler nedgräva före sin död alla sina skatter i jorden, i den tron att de skola få nytta av dem i ett kommande liv; alltså blir i en världsdel samma silver återförenat med jorden, som i en annan uppgräves ur dess sköte. Kanske kommer den tid, då en furste erövrar det mongoliska riket, återuppgräver samma silver och låter sända det tillbaka till Peru; ty växlande äro tingens öden.

XIII. HITTRANSPORT.

Herr Praeses, som utförligt talar härom i Wästgöta Resa p. 156⁴², har under tjugo års tid mycket bemödat sig att införskaffa tebusken till Europa och särskilt till fäderneslandet.⁴³ Vål tjugo gånger har han planterat frön i jorden utan minsta resultat, ty de voro alltid fördärvade och odugliga att gro, vilket mycket ofta händer i själva Kina, så att av fem eller flera sådda frön knappt ett eller två gro. Då de äro mycket oljerika härskna de lätt, vilket icke är märkvärdigt, när de två gånger måste passera ekvatorn. Sedan anmodade han salig professor GMELIN⁴⁴ att söka skaffa frön genom en rysk karavan, som reste till Kina; men icke heller på detta sätt kunde de fås, ty varje ryss, som ankommer till kinesiska muren, blir där tilldelad två kineser, vilka iakttaga alla hans göromål, och f. ö. varar en sådan resa två år. Han trodde sig därpå kunna få levande buskar med ett från Kina hemkommande skepp, men även häruti slog hans förhoppningar fel. Herr pastor OSBECK⁴⁵ förde på hemresan från Kina en enda tebuske ända till denna sidan Goda Hoppsudden, men genom en plötsligt uppstående storm kastades denna från skeppsdäcket i havet. Kommeriserådet LAGERSTRÖM⁴⁶ skaffade två buskar till Uppsala trädgård, där de frodades två år; men när de slutligen blommade, upptäcktes kinesernas bedrägeri, ty de voro icke te utan *Camellia*; f. ö. voro de så lika te, att de kunde bedraga den skickligaste växtkännare; visserligen syntes bladen vara något bredare, men detta sades bero på det olika klimatet. Slutligen fördes genom en gynnares försorg en enda planta till Göteborg med stor svårighet, men då sjömännen skyndade till den länge efterlängtade staden, satte de om aftonen växten på bordet i kajutan i fören, där den under natten blev så illa gnagd av skeppsråttorna, att den utdog. Slutligen övertalade Herr Præses den ädle och intresserade kaptenen CARL GUSTAF EKEBERG att strax innan fartyget avseglade från Kina lägga friska frön i en burk med jord för att de skulle komma upp under resan efter passerandet av ekvatorn men före framkomsten till Göteborg. Detta lyckades så väl, att alla plantorna hade uppvuxit vid ankomsten till Göteborg, varav hälften genast sändes till Uppsala men förolyckades under transporten, under det han själv hitförde den andra hälften, som framkom den 3 oktober 1763⁴⁷ med på varje planta ännu kvarsittande groddblad; två av dessa frodas ännu och kunna här beskådas. I de flesta botaniska trädgårdar i Europa visas en tebuske (*Cassine*), vilken dock är mycket olika äkta te, och således har denna icke vuxit i någon botanisk trädgård, förrän den kom hit.

Under sistförflutna månad ha vi läst i en tidning, att abbé GALLOVIUS fört en teplanta från Kina till franska Trianon och förärat den till konungen såsom den första i Europa sedda⁴⁸, men denna ära tillkommer såsom förut

blivit sagt oss. Den busken, som kom till den kungliga trädgården i Frankrike, var f. ö. icke äkta, vilket kunde bestämmas av ett hit överskickat, torkat blad.

Enär te kan uthärda den mycket starka kölden i Peking, vad hindrar att den skulle tåla våra vintrar? Dess landsman *Syringa vulgaris* är så van vid vårt klimat som någonsin körsbärs- och plommonträd. Med de få teplantor vi äga våga vi icke anställa några försök, ty de måste sorgfälligt bevaras i hopp om att erhålla telningar, genom vilka de kunna fortplantas. Om, såsom det synes möjligt, teplanteringar om ett halvt sekel äntligen bliva odlade, få kineserna ingen vinst mer genom utförsel av bladen på sina buskar. Då kaffet var ett arabernas monopol, gav nästan hela världen dem sin tribut, vilken slutligen upphörde genom borgmästaren i Amsterdam WITSENS bemödadc.⁴⁹ Samma förlust önska vi av hjärtat kineserna, så att vi en gång bliva befriade från skatteplikten till dem.⁵⁰

Tantum.

ANMÄRKNINGAR.

1. JOHN HILL, 1716—1775, med. doktor och föreståndare för botaniska trädgården i Kew. *Essays in Natural History and Philosophy*... London 1752.
2. LINNÉ, *Species plantarum*, Ed. II, T. I—II, Holmiae 1762—63.
3. —, *Hortus Cliffortianus*, Amstelædami 1737.
4. —, *Systema naturae*, Ed. X, T. II, Holmiae 1759.
5. —, *Materia medica, liber I de plantis*, Holmiae 1749.
6. ENGELBERT KÄMPFER, 1651—1716, livmedicus hos fursten av Lippe. Deltog 1682 i en svensk beskickning till Ryssland och Persien, fortsatte genom Kina och Japan och företog mångåriga forskningsresor i Ostasien. *Amoenitatum exoticarum politico-physico-medicarum fasciculi*, V, Lemgov 1712.
7. THOMAS BARTHOLIN, 1616—1680, professor i medicin Köpenhamn. *Acta medica et philosophica hafniensia*, 5 d., 1673—80.
8. JAC. BONTIUS, 1592—1631, holländsk läkare, reste 1627 till Ostindien och levde länge i Ostindiska kompaniets och guvernörens tjänst såsom läkare i Batavia på Java. *Historia naturalis Indiae orientalis*, Amstelædami 1658.
9. JAC. BARRELIERS, 1606—1673, fransk läkare, ingick i dominikanerorden, men idkade botaniska studier på lediga stunder. Under resor i olika sydeuropeiska länder samlade han ett stort herbarium. *Plantae per Galliam, Hispaniam et Italiam observatae*, Paris 1714.
10. JAC. BREYNE, 1637—1697, tysk botanist och läkare. *Centuria exoticarum et minus cognitarum plantarum*, Gedani 1678.
11. PAOLO BOCCONE, 1633—1704, cisterciensermunk under namnet Sylvius. Företog vidsträckt forskningssesor ej blott i Italien utan även i Frankrike, Tyskland, Holland och England. *Museo di Fisica e di Esperienze variato*... Venetiae 1697.
12. CASPAR BAUHINUS, 1560—1624, professor i Basel. *Pinax theatri Botanici*, Basiliae 1671.
13. LEONARD PLUKENET, 1642—1706, professor i botanik i London och intendent för trädgården i Hampton Court. Han ägde ett stort herbarium, som sedan köptes av HANS

- SLOANE och genom denne tillföll British Museum. *Phytographia*, 1691—92, *Almagestum botanicum* 1696 och *Amaltheum botanicum*, 1705.
14. ETIENNE FRANÇOIS GEOFFROY, 1672—1731, fransk läkare. *Tractatus de materia medica*, 3 vol., Paris 1741.
 15. Medföljde samlingen *Chensia Lagerströmiana*. Redan OSBECK försökte skaffa kinesiska medicinalväxter, enligt vad han skriver i *Dagbok öfver en Ostindisk Resa*, Stockholm 1757, s. 145: »Jag hade gärna åstundat at få någon kundskap om de Chinesiska Medicinalörterna, uti hwilka sjukdomar de brukades. Jag fägnade därför dem på bästa sätt, som härutinnan kunde gifwa mig någon underwisning, och tilböd dem hederlig wedergällning; men det war själfwa omöjligheten. 1:o. Kunde jag ej få redo på deras inwärtas sjukdomar. Själfwe förstå de ej at gifwa beskrifningar på dem, så at de tydeligen igenkännas, och deras sjukdomars namn äro så obegripelige för oss, som våra för dem. När de bli sjuka, så förfoga de sig hem til Fruntimmershusen, där ingen främmande slipper in til dem. 2:o. Woro deras läkareörter så obekante, hilst man aldrig råkade någon på Apotheken med fructification, och kunde ej heller för betalning få någon som wisade hwar de växte. Kan hända, at de hämtades up från landet, emedan jag aldrig råkade någon av dem, alt hwad jag sökte utom staden, på de ställen jag kunde slippa fram, i trädgårdar, täppor, backar, grafwar och risåkrar, mer än en. 3:o. Så snart Chinesen märker at någon är mån om underrättelse i sådana saker, så tiger han, eller ock afspisar med osanningar, som jag märkte mer än en gång, af flere personers olika berättelser; hwilket gjorde mig både trött och ledsen wid dessa försöken. Ändteligen, när jag besinnade, at Chinesiska örterna icke kunna trifwas uti vårt Climat, utan om någon skulle finnas af särdeles nytta i sjukdomar; så måste wi nödwändigt förskrifwa den, och således ännu mer öka Chinesens inkomst i onödigt mål, när wi hafwe tillräckeliga Medicamenter på våra Apothek. Wi hafwe så många inländske örter, som ännu icke blifwit försökte uti Medicinen.»
 16. »Det berättas, at en helig eremit, som länge lefde i China utan sömn, ändteligen en gång somnade, och dermed trodde sig mycket hafwa syndat, skar därför af sine ögneläck, at han altid wakande kunde hafwa gudeliga speculationer, och af desse ögneläck säges thée hafwa upwuxit.» *Diet.* s. 114.
 17. NICOLAUS TULPIUS, 1593—1674, med. doktor. *Observationum Medicarum libri IV.* »Tulpius sade, at ingen ört war hälsosammare än denna, til at gifwa en hög ålder, och at förtaga alla krämpor; och at den som drack denna, kunde waka så mycket han wille, utan att blifwa afmattad.» *Diet.* s. 113.
 18. DIONYSE JONCQUET, läkare i Paris i slutet av 1600-talet. »Jonquet sade, at thée war en gudomelig ört, född af PHOEBUS, utaf hwilken hon fått en sådan ambrosisk safft, at den som henne drucke, må säkert tro sig blifwa åldrig.» *Diet.* s. 113.
 19. CORNELIUS BONTEKOE, 1618—1686, verkade såsom läkare i Haag, Amsterdam och Hamburg, livmedicus hos kurfursten av Brandenburg. I sin *Tractaat van het Excellenste Kruid Thee*, 1679, förordade han bruket av te med sådan iver, att han, säkerligen med orätt, beskyldes för att vara mutad av importörerna.
 20. »..... råder fördenskull, at man skall dricka thée så mycket man någonsin kan, begynnandes med 8 eller 10 kåppar och hålla därmed uti, så länge magen kan emottaga och blåsan släppa ifrån sig, och det morgon och afton, natt och dag.» *Diet.* s. 114.
 21. JOHANN JACOB WALDSCHMIDT, 1644—1689, prof. i medicin och fysik i Marburg, livmedicus hos landtgreven av Hessen-Cassel. Bland hans talrika skrifter märkes *Bericht vom Nutzen des Thée-Trincken*, Frankf. 1690.
 22. SIMON PAULLI, 1603—1680, medicine och botanices professor i Köpenhamn. *Tractatus de Abusu Tabaci et Herba Theae.* »SIM. PAULLI var alldeles övertygad, att denna växt absolut var den verkliga tebusken och han skrattade därför åt europeerna, som häm-

- tade te ifrån Indien. Han förklarade nämligen, att bladformen vore densamma, att bägge växterna voro buskar och att, sedan infusion en gång gjorts på bladen och dessa där-
 efter torkats, de skulle äga ungefär samma smak samt till sina verkningar ej visa någon
 olikhet. Men härutinnan gjorde han sig skyldig till tokiga fantasier.» Flora lapp., övers.
 av Th. M. Fries, Upsala 1905, s. 251.
23. »The hade Probstén WALBORG förfärdigat af en Svensk växt så behändigt, at det til
 skapnad, storlek, färg, lukt och smak så nära kom öfwerens med Chinesiskt Thé de Bou,
 at den, som icke wore synnerlig kännare af Thé, ej lätt skulle märka åtskilnaden, åt-
 minstone om en blefwe härwid litet wänd, skulle han så gerna dricka detta, som det
 Chinesiska Detta Thé bör kallas KONUNGS-THE, efter wi hafwom Kejsar-The,
 som kommer ifrån China.» Wästgöta Resa s. 196.
 I andra uppl. av Flora svecica införde LINNÉ vid *Origanum vulgare* anmärkningen
Theae succedaneum Wahlborgii.
24. »Misisti novam Theae speciem cum studioso, quae constabat foliis Rubi vestri Norlan-
 dici.» Bref och skrivelser, Ser. I, 5, s. 90.
25. 'FRANZIUS' = JOHANNES FRANCUS (FRANKE), 1648—1728, läkare i Ulm. *Veronica*
theezans i. e. collatio *Veronicae europaeae* cum *Thee chinitico*. Coburg 1693. —
 Ed. 2. Lips. & Coburgi 1700. — Fransk övers. med. tit.: *Le Thé de l'Europe*, 1707.
26. »Folia vulgo Theae substituuntur a colonis nostratibus, sed magis adstringentia sunt.»
 Flora svecica Ed. II, s. 5.
27. BERNHARD de JUSSIEU, 1699—1777, professor i Paris.
Chenopodium ambrosioides, Thé de Mexique, ett av de äldsta succedanea.
Capraria biflora, Thé du pays, West India tea.
Prinos glaber, carolinskt te, peruanskt te, South Sea tea.
28. »Hwad Theet angår, så är ostridigt, at wij uti hela Europa hafwom ingen växt, som
 med sjelfwa Theet är i någon förwandtskap, at wij altså ingalunda kunna ernå et genui-
 num Succedaneum,» säger LINNÉ som svar på en cirkulärskrivelse från Collegium medi-
 cum 1745. Bref och skrivelser, Ser. I, 1, s. 247. Detta är en helt motsatt åsikt mot
 den LINNÉ förfäktar i Wästgöta Resa. Jfr not 23. Egendomligt är, att LINNÉ
 bland surrogaten ej nämner linnéan, vilken han i nämnda svar lovprisar: »och hade man
 ärnat denna uti Wetenskaps Academiens handlingar såsom det nyttigaste Swänska Thee
 recommendera.» Även i Wästgöta Resa, s. 254, omtalar LINNÉ densamma: »Ingen Svensk
 växt är ännu funnen tjenligare til Thé; ty dess runde Blader gifwa en god smak, och
 därtill rensa blodet framför alla andra växter, så at ännu intet säkrare medel är emot Torr-
 wärk, Gikt och Flussar.»
29. PAUL HERMANN, 1640—1695, läkare och naturforskare, verksam i Holländska Indien.
 HERMAN NIKLASSON GRIM, gotlänning, började sin bana som fältskärselev hos sin fader,
 for sedan till Holland och Holländska Indien, där han länge verkade som läkare, dog
 1711 som pestläkare i Stockholm.
30. »Då jag under vårens början reste genom Medelpad, varseblev jag en kvinna, som ploc-
 kade blad av denna *Aconitum*, och då jag frågade, vartill hon skulle använda dem, fick
 jag till svar, att hon därav skulle anrätta mat. Jag ville då meddela henne bättre in-
 sikter härutinnan (ty jag trodde, att hon av okunnighet ansåg dem vara blad av *Geranium*)
 och försäkrade henne — med anropande av både himmelens och helvetets makter — att hon
 då skulle äta sitt sista mål. Hon däremot log häråt och försäkrade, att intet farligt låge
 däri; den växten kände hon mycket väl och många gånger t. o. m. årligen hade hon
 och hennes landsmän plockat därav, men mig ansåg hon ej riktigt känna densamma.
 Jag gick in i kvinnans stuga, där hon sönderskar bladen, kokade dem med en liten por-
 tion flott, lagade därav en soppa och åt därav själv jümte sin man, två barn och en gam-
 mal gumma. Skalden säger visserligen:

Vämjeligt stormbattsgift styvmödrarne gräsligt bereda,

men till min förvåning skedde detta utan någon olägenhet eller påföljande förgiftnings-symptom. Sannerligen, det förnuftet ej upptäcker, kan ofta nog slumpen uppdagga. Alltså frågar jag:

Männe den verksamma kraften hos *Aconitum* i Norden försvagas av källden?

Männe giftigheten hos *Aconitum* sitter endast i roten och icke i bladen?

Männe denna växt, då den om våren är späd, saknar de skadliga ämnena, varmed den såsom äldre är uppfylld?

Eller kunna kanske de skarpa och giftiga ämnena förstöras genom långvarig kokning?» Flora lapp.. Övers., s. 161.

31. »*Mandiuca*, eller rättare *Jatropha* i Brasilien är en ganska giftig ört. Denna koka de och slå sedan watnet utaf, mala det helt fint och baka bröd deraf åt hela nationen. Brukas ock i China och Peru.» Diet. s. 167.
Manihot utilissima innehåller blåsyra.
32. »Théet smakar wäl, förr än det blifwit årsgammalt, mycket delicat, gör confusion i hjernan, förswagar nerverne och gör hela kroppen darrande. Hwarför ock japonerna sjelfwa aldrig töras dricka färskt thé, derest de ej blanda åtminstone en del gammalt thé der uti.» Diet. s. 114.
33. »Katten går omkring en warm wälling, swinen dra hasorne efter warmt draf.» Diet. s. 115.
34. »Kejsar Claudius hade hjerta at förstöra och öfwer ända kasta alla thermopolia eller de hus i Rom, der warmt watn såldes och dracks.» Diet. s. 115.
35. »Säckret så wäl som alla andra saker, då det tages i för stor quantitet, skadar, disponerar till rosen, och törhända til feber.» Diet. s. 153.
36. I disp. *Scorbutus* uttalar LINNÉ den åsikten, att skörbjugg beror på salthaltig föda.
37. PAUL HERMANN (se ovan not 29). *Lapis materiæ medicæ* Lydius, Leipz. 1704.
38. *Ephemerides med.-phys. Academiæ Cæsar.-Leopold. Naturæ Curiosorum. Decuria III, annus I.* Leipz. 1694. En läkare, AMBROSIUS STEGMANN, uppger sig här ha botat tre fall av epileptiska symptom genom ordinerande av te.
39. PEHR KALM, 1716—1779, professor i Åbo, företog en resa i Norra Amerika 1748—1751.
40. »Hwad är underligt, at holländska qwinfolken efter sitt myckna thé drickande hafwa lösare hull och blekare ansichte. Monne något annat är ordsaken, at hwita flussen är mer gängse hos de förnämre, som sittja stilla och dricka thé, än hos bondhustrun, som arbetar och dricker kallt.» Diet. s. 115.
41. HERMAN BOERHAAVE, 1668—1738, professor i medicin, botanik och kemi i Leiden. Hans storartade wälvilja mot LINNÉ under dennes vistelse i Holland är allmänt bekant.
42. »Dock war artigt att se, huru det myckna silfret, som med så många 1000:de människors swett utpinades utur Silfwergrufworna i Peru, längst söder i Amerika, med mycken wåda transporterades åt Europa, där de mäst cultiverade och förnuftigaste nationer, som där af blifvit ägare, genom det de bemäktigat sig deras land, det samma til en annor werld i Ostindien med större möda och fara afföra ifrån Europa til ostuderade nationer, och där byta bårt det för några blader af en buske, som lätteligen kunde wäxa hos oss sjelfwa, om man allenast skötte om, att först skaffa friska frön; desse blader bruka wi dricka in infuso, som sjelfwa äga 100:de slags både smakeligare och hälsosammare växter; en del af silfret, som uthärdar all tid, och ej en gång förtäres af elden, bårtbyta wi för bräckeliga lerkärl, som, en gång släpte, aldrig stå at laga. Si så commenderar wisheten penningen, och modet wisheten.» Wästgöta Resa s. 156.
43. Om LINNÉS försök till inhemsk teodling se Sv. Linné-Sällsk:s årsskr. 1927 s. 68.
44. JOH. GEORG GMELIN, 1709—1755, professor i botanik i Petersburg, företog 1733—43

- vidsträckta resor i Rysslands mest avlägsna delar. LINNÉ lovade honom ryktbarhet, om han kunde lyckas: »Si posses introducere hunc fruticem in Europam majus Tuum foret nomen, quam ullius Regis qui vixerit.»
45. PEHR OSBECK, 1723—1805, kyrkoherde i Hasslöv. Episoden är tydligen missuppfattad av LINNÉ, ty i sin *Dagbok öfwer en Ostindisk Resa* skriver OSBECK vid avresan från Kina: »År 1752. Januar. 4. All ting hoppade nu af glädje, äfwen min Tebuske, som stod uti en kruka. Han föll ned på däckets under styckens låssande, och kastades, mig owetandes, öfver bord, sedan jag skött honom långa tider på skeppet. Således förföll min önskan, at wid hemkomsten kunna aflämna et lefwande Te-träd til mina hemmawarande landsmän», men i brev till LINNÉ vid hemkomsten: »The träd, som jag conserverat några månader på skeppet i Canton, blef wid början af resan förstördt tillika med ett annat träd, af det senare hade jag ett till Goda Hoppets udde, där det frös bort.» LINNÉ har således uppfattat »det senare» som ett teträd.
46. MAGNUS LAGERSTRÖM, 1691—1759, direktör för Ostindiska Kompaniet.
47. »1763. Thé får änteligen LINNÉ lefwande från China, hwarpå han arbetat så många år, och som ingen tillförene kunnat erhålla; ty hwarken tåla frön eller roten att transporterats. LINNÉ hade tillsagt, att frön skulle läggas, rätt som man reste ifrån China, i jord och sedan wattnas, som en drifbänk. Detta skedde, och således wälsignade Gud honom äfwen i denna puncten, at han fick första ähran se (lefwande) Thé infördt igenom EKEBERG i Europa.» Egenh. ant. — Se också nedan som bilaga avtryckta brev till HÖPKEN.
48. »Nu får Hr Archiatern så mycket större revange på den osanningen, att The var allra först infördt till Trianon, hvilket stod i gazetterne en gång, som Her Richard än till datum är alldeles oviss, om det är The heller annan ört. Både han och Hr Duchesne hafva bedt mig, att jag skulle supplicera Hr Archiatern, att Hr Arch. ville skicka öfver ett prof af The ifrån Upsala, hvaraf de kunde dömma härom. Jo, sade jag, det vill jag göra, allenast ni villa sätta i Gazetterne, att ni fått det rätta The ifrån Upsala.» BJÖRNSTÅHL till LINNÉ ^{16/1} 1768, Bref och Skrivelser Ser. I, 3, s. 228. Sedan LINNÉ mottagit blad av växten, kunde han meddela, att samma misstag förelåg, som han själv varit utsatt för, nämligen att en *Camellia* blivit uppdragen i st. f. en tebuske.
49. »*Arabia felix* war lyckelig och fick alla penningar för caffè, in til borgmästaren WITZEN i Amsterdam fick practisera några frön därifrån, som sedermera förökt sig i Westindien, så wäl som på många andra orter. Och China skulle på det sättet träda i Arabiens fotspår, förlora mycket af sin nu blomstrande sällhet och lemna Sverige en icke ringa del af samma sin fortune och lycka.» Diet. s. 117.
50. »Han ansåg ingen sak högre, än att stänga den port, hwarigenom bortgår alt silfwret i Europa.» Egenh. ant. s. 61.

Bil.

LINNÉ till Universitetets kansler greve ANDERS JOHAN VON HÖPKEN. Konzept (hittills opubli- cerat) på en sida i manuskriptet till Museum Reginæ Ludovicæ Ulricæ, pars II, Linnean Society, London. Odaterat, men tydligen skrivet 12 nov. 1763. Härpå utgör HÖPKENS brev av 24 s. m. svar (Bref o. skrivf., Afd. I, del 7, no. 1561). — Som synes överensstämmer innehållet i detta LINNÉS brev i mycket med avhandlingens kap. XII.

Red.

Där bör intet hända vid E. d. H. E. academia, som är E. H. E. okunnigt minst i wettenskaper så länge wij få fägnas oss af att —^r under en så makalös skydsherre, som älskar och gynnar oss äfter den grad wij med omsorg skiöta våra wettenskaper, hvilket och redan —^r alt det lif vi må äga hos oss.

^r Oläsl. ord.

Hela werlden wet huru Europa årl[igen] indrager en anselig summa pgr ifrån Peru till Europa.

de samma förswinna till största delen, utan att man allmänt tänker åter huart de taga vägen. våra öfverflöds waror af coffe, silke, spitzer, socker &c. draga en anselig summa, men som desse gå till Europaeiske potentaters colonier, så wetta de ock rätt wähl att miökka dem tillbakas, så att de intet förswinna.

The har blifwit en allmän wara af wanen, ja ock modet, att hwad hälst succedaneum uptänkes, så giäller det så mycket, som att råda våra fruentimber bruka pälsar i stället för silke att afhålla vinden.

Intet land är så rikt på inbyggare, som China; och hwarför icke, så länge de mäste pgr föras dit, utan att de af oss taga nogot betydande tillbakas.

China med sine myckne undersåtare kunne ej hafva födan utan de fingo köpa den aliunde; de få den ock från Mongol, så länge de hafwa friska pgr, och Mongolerna nedgrafwa pgrne, i hop att få dem i lika quantum uti tillkommande werlden.

Pgr fattas intet chineserne så länge de endaste hafwa sitt The, så outhärligt för Europa och hela den andra werlden.

The kan intet wäxa i indien, derföre fruckta de ej des transplantation. Men när ryska Caravanerna komma, få folket ej gå utan dörren, utan 2 man chineser för hwar rysse.

Alla uplysta folkslag hafva sökt få The från China; men än har aldrig nogon wunnit det; fröen har jag haft wid pass 17 gånger, men som de ej tola hettan emällan tropicas alt fåfängt. Lefwande föras de näppel[igen] under linien för hettan. Ellis i Engeland på min persuasion, har profwat alla mögliga medel.

Osbeck hade ett stånd alt till Cap för än det olyckades, ett sades wara framkommit af en annan alt innan Giötheborg men rotter gnogo det till döds &c. alt gått olyckeligt.

genom ett nytt sätt och med Cap[iten] Ekenbergs tillhielp har jag nu fått det äntel[igen] 2 stånd i min camare lefwande. det växer alt till Pechin teste du Halde¹, där starkare wintrar äro än hos oss. det växer blandat med syren, som alt för wähl tohl vårt climate. jag hoppas få det till multiplication; sker det om jag ej för litet inbillar mig, är det en af de decouverter i naturkunnigheten, som är den största i vårt seculo.

¹ J. B. DU HALDE, Description de la Chine et de la Tartarie Chinoise. 1—4. 1736—37.

LINNÉ OCH BRÖDERNA WILCKE

AV

C. W. OSEEN

DE RADER, SOM FÖLJA HÄR NEDAN, HA TILL SYFTE att till Linnéminnets vårdare och vänner rikta några frågor. I en till K. Vetenskapsakademiens 200-årsjubileum utkommen bok har jag skildrat JOHAN CARL WILCKES liv och vetenskapliga verksamhet. Jag har därvid också haft att redogöra för de undersökningar över den i mikroskop — den tidens mikroskop! — synliga djur- och växtvärlden, med vilka under åren 1759 till 1765 Wilcke förnötte de lediga aftnarna. Två små uppsatser i Akademiens Handlingar meddela några av Wilckes resultat. Beträffande en av dem, som utkom år 1764 och som beskriver en mikroskopisk vattenväxt, veta vi, att den före publicerandet varit remitterad till Linné. Det är högst sannolikt, att detta gäller även om den tidigare uppsatsen av 1761. Vi ha även ett vittnesbörd om ett direkt försök från Wilckes sida att komma i kontakt med Linné. I ett Linnean Society tillhörigt brev från Wilcke till Linné av den 17 sept. 1764 ger den förre en kort redogörelse för sina biologiska undersökningar. Det framgår därav, att Wilcke vid dem haft ett bestämt syfte. Hans utgångspunkt har varit NEEDHAMS påstående, att bland de mikroskopiska växterna och djuren sådana finnas, som icke fortplantas genom ägg. Han har velat utreda, hur härmed förhåller sig och har därvid även haft i sikte den möjligheten, att den samhörighet mellan djur och växter, som ansågs konstaterad hos »polyp»-slagen, kunde ha en allmännare betydelse. Han skickar Linné en flaska, innehållande ett prov på den lilla vattenväxt, varom uppsatsen av 1764 handlar. Till sist sammanfattar han sina viktigaste, ännu icke definitiva resultat. »Hitintills synes mig troligast vara, at 1:o endast vissa och några få slag verkliga Infusions Diur gifvas. Ty större delen äro säkert Larver af andra små Kräk. 2:o at dessa härröra af de Diur och Ägg, som medfölja alt Vatten, och ofta ej med starkaste Kokning aldeles förstöras.»

Det synes uppenbart, att ett ord av uppmuntran från Linnés sida skulle varit tillräckligt för att Wilcke skulle bragt till avslutning och offentlig-

gjort de undersökningar över den mikroskopiska djur- och växtvärlden, varmed han under åren 1759 till 1765 på lediga aftnar var sysselsatt. Det synes vidare vara uppenbart, att Linné icke uttalat detta ord.

Jag vill med anledning härav framställa den frågan, om i Linnés skrifter och brev finnes något, som kan ge upplysning om varför Linné icke ville giva sin sanktion åt dessa Wilckes strävanden.

Att Linné icke hade några principiella betänkligheter mot en mikroskopisk biologisk vetenskap, framgår av en iakttagelse av en övergång från växt till djur och omvänt, som han 1766 meddelade sina vänner, drottningen, ABRAHAM BÄCK och WARGENTIN. Den skall förekomma vid »Brandax och Swampar». Linné nämner i sitt brev till Wargentin om denna sak ingen annan föregångare än baron MÜNCHHAUSEN.

Linné skickade drottningen ett prov på sin märkliga infusion. Genom Abraham Bäckes försorg blev en del därav ställd till Wilkes förfogande. Vid verkställd undersökning kunde denne icke bekräfta Linnés upptäckt, kanske därför, att i det honom sända provet icke mera fanns »Brandax och Swampar».

Det skulle vara av intresse, om någon botaniker ville meddela, vad Linné vid detta tillfälle kan ha sett. Av icke mindre intresse skulle det vara, om någon människokännare kunde meddela, varför Linné fann det vara mera nödvändigt att sända drottningen ett prov av sin infusion än att låta Wilcke se den. Varför skickade han icke också Wilcke ett prov?

Turmalin är ett mineral, som först fanns på Ceylon. I Europa blev det känt 1717 genom ett meddelande till Académie des Sciences av LEMERY. En turmalinkristall har den märkliga egenskapen, att uppvärmd (eller avkyld) draga till sig lätta kroppar, t. ex. aska. Lemery ansåg, att den kraft, som frambringar dessa rörelser, är magnetisk, och denna åsikt blev länge härskande. Den, som först uttalat, att denna kraft är elektrisk, är Linné. Det skedde i företalet till hans Ceylonska flora 1747. Han säger där:

»Ceylon ståtår med en mängd av dyrbara stenar, såsom rubiner, safrirer, kattögon m. fl. Floderna bjuda över allt på den vackra pärlmusslan och, vad som är det viktigaste, föra med sig den Elektriska Stenen, stor som ett mynt, jämn, rund, glänsande, lätt, brunaktig, en linje tjock, utan lukt och smak, med förmåga att draga till sig lätta kroppar såsom aska, järnfilspån, papperslappar m. m. och att därefter stöta dem längre bort ifrån sig.^{b)} För visso en häpnadsväckande och förut okänd egenskap hos en sten, om den enbart därigenom upptäckes och iakttages, utan att förut ha blivit uppvärmd genom rörelse eller gnidning.»

^{b)} Act. Paris. 1717. hist. p. 9 per Lemery.

Den första fysikaliska undersökningen av turmalinet utfördes 1756 i Berlin av F. U. TIL. AEPINUS med biträde av Wilcke. Denna undersökning bekräftade Linnés uppfattning, att de krafter, som äro i verksamhet vid den uppvärmda (eller avkylda) turmalinkristallen äro elektriska.

Wilcke har i sin stora avhandling om turmalinet av 1766 betecknat Linnés uttalande om turmalinet såsom en gissning. Är detta omdöme riktigt?

Wilcke har tydligen haft den uppfattningen, att arten av de ifrågasvarande krafterna endast kan fastställas genom en undersökning av deras verkningar på olika kroppar, bland annat också på elektriskt laddade kroppar. Han har trott sig veta, att Linné först 1758 kom i besittning av en turmalinkristall. Därav har han slutit, att Linné 1747 icke kunnat utföra någon undersökning av denna art.

Om allt detta medgives, så kan det dock frågas, om det är berättigat att kalla Linnés beteckning av turmalinet som den elektriska stenen för endast en gissning.

Vad en människa med oförvillad blick kunde se av det material, som stod till Linnés förfogande, var, att de krafter, som uppträda vid turmalinet, icke kunde vara magnetiska och vidare att de ha en mycket stor likhet med den elektriska kraften. Att av vid denna tid kända krafter endast den elektriska kunde ifrågakomma vid en tydning av turmalinets gåta, det kunde utläsas av de data, som Linné ägde om turmalinet. Och detta är, vad Linné utläst därur. Möjligen förtjänar det också att erinras, att år 1747 de elektriska fenomenen voro det stora intresset i Uppsala. I en tid, då man krampaktigt sökte efter stöd för tron på turmalinets magnetiska natur — ett koncentrat av dessa strävanden har man i ZEDLERS Universal Lexikon — har Linné haft den oförvillade blick och den kännedom om den elektriska och magnetiska kraften, som behövdes för att se, att man var på oriktig väg, och för att peka åt det rätta hållet.

Jag vill ifrågasätta, om icke även här Linnés storhet som naturforskare framträder.

Carl Wilcke hade en yngre bror, som hette SAMUEL GUSTAV. Han döptes den 23 aug. 1736. Efter att ha genomgått den Tyska skolan inskrevs han den 16 aug. 1752 vid Uppsala universitet och idkade här teologiska studier. Under studietiden predikade han en gång i Tyska kyrkan och denna predikan mottogs med bifall. År 1756 responderade han under presidium av N. WALLERIUS vid en disputation: »De nexu Atheismi et Fanaticismi». Då han emellertid efter avlagd teologisk examen på nytt predikade i Tyska kyrkan, väckte hans predikan så föga anklang, att en fortsättning på den kyrkliga banan ansågs utesluten. Orsaken till detta

misslyckande var troligen, att han endast med halvt intresse ägnat sig åt sina teologiska studier. Han hörde till de många, som vid denna tid under sina studier i Uppsala grepos av intresse för Linnés vetenskap, och han synes ha varit Linnés lärjunge. Efter det icke framgångsrika besöket i Stockholm återvände Samuel Wilcke till studierna, men förlade dem nu först till universitetet i Rostock, sedan Greifswald. Han responderade på förra stället år 1758 på en av honom själv författad avhandling rörande tolkningen av Joh. XIV 23. Året därpå blev Carl Wilcke Lector Thamiarius vid Vetenskapsakademien och samtidigt informator för en son till HÖPKEN. Denna förbindelse med Höpken blev bestämmande också för Samuel Wilckes öde. Då Carl Wilcke frånträdde sin »inspektion» över den unge Höpken, 1761, blev Samuel Wilcke hovpredikant hos Höpken. Medan han ännu innehade denna befattning, höll han från november 1762 i Greifswald föreläsningar över naturalhistoria¹ och presiderade den 3 mars följande år vid en disputation över ämnet »Primae Enthomo-Theologiae Lineae» eller »Grund-ritning til en Theologisk Betraktelse öfwer insecterna». Dissertationen omfattade, utom dedikationen till Archiatern och Riddaren Carl v. Linné, två och ett halvt ark. Den blev föremål för en lovordande recension i Lärda Tidningar. Samma år utgav Samuel Wilcke till tjänst för sina åhörare en förteckning över Linnés namn på insekterna. Att han icke övergivit teologien, synes dock därav, att han den 16 okt. 1763 i ett program² inbjöd studenterna till en teologisk föreläsningskurs. Den tid hade nu emellertid kommit, då han måste lämna sin befattning hos Höpken. Denne ordnade det då så, att Samuel Wilcke av kanslern för Greifswalds universitet, greve AXEL LÖWEN, fick i uppdrag att vid universitetet i Greifswald anlägga en botanisk trädgård. År 1765 utgav Wilcke en beskrivning av denna trädgård samt en flora över Greifswalds omgivning. Under tiden hade dock Samuel Wilcke icke försummat sina teologiska studier. Den 16 juni 1764 responderade han pro gradu Baccalaureatus in Theol. under presidium av SAMUEL STENTZLER över en av honom själv författad avhandling »De lege Regia Jac. II. 8.» Det blev de teologiska studierna, som nu skänkte honom ett levebröd. Han utnämndes 1765 till kyrkoherde i Altenkirchen på Rügen. Han synes även här ha delat sitt intresse mellan kyrkan och naturalhistorien. Han anlade på pastorsbostället en ny botanisk trädgård. Han avled den 19 aug. 1790.

Det synes uppenbart, att då Höpken bestämde, att i Greifswald skulle anläggas en botanisk trädgård, detta måste ha skett efter samråd med Linné. Men i de papper, som stått till mitt förfogande, är Linné icke nämnd. Finnes i Linnés papper någon häntydan på den botaniska trädgården i Greifswald?

¹ Tyskspråkigt program, daterat 2 nov. Han kallar sig där »d. W. W. D.» [der Wissenschaften Doktor].

² Av detta framgår att han samtidigt fortsatte sina zoologiska föreläsningar med »historia avium».

EFTERSKRIFT.

Till ovanstående meddelande, i vad det rör SAMUEL GUSTAV WILCKE, må meddelas att, såvitt undertecknad erinrar sig, intet dokument finnes bland de Linnéska samlingarna i Linnean Societys ägo, som bidrager till kännedomen om Greifswaldsträdgårdens tillkomst. Bland Linnés korrespondens finnas två brev från Wilcke, ett från Rostock av den 28 oktober 1757, ett från Greifswald av 5 mars 1763. I detta senare omtalar han, att han till Linné översänder sin ovan omnämnda, till denne dedicerade avhandling (*»Primae Enthomo-Theologiae Lineae»*) ävensom ett »rön», vilket genom handstilen kunnat identifieras som ett bland samlingarna befintligt anonymt manuskript om 12 sidor i liten 8:o, betitlat »Rön om Wattenspindeln». Förf. säger det grunda sig på iakttagelser gjorda i »Stadsgrafven». Han talar i brevet även om sina naturhistoriska föreläsningar, som pågått »vintern öfver» och därunder han föreläst över den nya upplagan av *Systema naturæ* (Ed. X, 1756—58). »Mammalia har jag absolut verat. På sommaren lär jag därmed fortfara.»

I den ovan av prof. OSEEN omtalade beskrivningen över Greifswaldsträdgården (*»Hortus Gryphicus»* 1765) ingår en kort historik över anläggningen. I denna förekommer ingen antydan om att Linné skulle haft någon del i trädgårdens tillkomst, utom såtillvida att den trädgårdsmästare, som anställdes, HANKE, var utrustad med ett lovordande testimonium av denne och väl sålunda någon tid praktiserat i Uppsala. Huruvida saken varit på tal i Linnés brev till Höpken kan ej avgöras, då endast ett sådant blivit bevarat (förutom det koncept, som meddelas i denna årgång).

Det kan vara av intresse att påpeka att även den yngste brodern i den tysk-svenska brödrakretsen Wilcke var Linnélärjunge. HENRIC CHRISTIAN WILCKE, född 1739, gjorde sina medicinska studier i Uppsala och var bl. a. respondent vid ventileringen av Linnés avhandling *Politia Naturæ* 1760. Under sin resa till utländska universitet (varunder han 1765 blev som absens promoverad till med. doktor i Uppsala) ventilerade han i Greifswald 1764 en avhandling *De usu systematis sexualis in medicina*. Han dog som stadsphysicus i Norrköping 1788.

A. U.

NÄR LINNÉS ÄLDSTA DOTTER HADE SMITTKOPPOR

Av

BIRGER STRANDELL

NÄR SMITTKOPPORNA UNDER 1700-TALETS MITT HÄRJade i Uppsala, nådde farsoten också LINNÉS hus. Äldsta dottern, ELISABETH CHRISTINA, drabbades således 1749 vid sex års ålder av den hemska sjukdomen.

En journal över fallet finnes bevarad i Universitetsbiblioteket i Uppsala.¹ Såsom framgår av stilen är den nedskriven av PETRUS LÖFLING, LINNÉS älsklingslärjunge. Den har följande lydelse:

Mademoiselle Linnæa.

1749.

Maj 26. Böndagen. kl. 10. f. middagen blef hon kämmad och tvättad i hufvudet. då hon efter en liten stund sade sig frysa om hufvudet, fast det annars var nog varmt om dagen. k. 11. klagade hon öfver ondt i magen, och om middagen åt hon ej någon ting. hvarföre hon ock straxt så lade sig, och såf sedan under hela aftonsången, och sedan då och då tils quällen.

Var annars ganska het med en stark och snäll puls. om quällen svettades hon mycket.

Ibland talade hon något i yra, fast ganska litet.

27. Lördagen. om natten sof hon ganska litet, utan yrade och talte hela natten.

Var äfven så het i dag, likasom i går.

Phantiserade mera i dag än i går, och talade liksom läspande.

Tungan syntes nu mot aftonen helt hvit.

Om quällen kl. 11. märktes först på Låren 1 par koppor, och en på högra handen, som nu redan voro högda.

28. Söndagen. hela natten var hon rätt orolig, ock kunde icke tala ett ord, utan alenast let illa ock ömkade ingen ting.

¹ Sign. D 705 b.

Om morgonen syntes de i aftons sedde kopporne större något uphögde, jemte flera på händerne. I ansigtet hade ännu ingen utslagit, alenast hon syntes om kindbenen nog röd.

Var ännu nog het, fast ej som förra dagen, men talade mera i hufvudyra, än förr, mycket läspande, kände likväl folket distinct.

Hr. Archiatern förordnade först Cass. pulp. Tamarind. Mann. t. etc. N° 1¹ men feck ej behålla det utan kastade up det.

Hvarpå Hr. Archiatern ordinerade svafvelpulver. (N° 2)² sex stycken af hvilka hon ej feck behålla mera än det andra. alla de andra gingo förlorade tillbakas igenom opkastning.

Hon drak i dag ock de förra dagarne the-vattn till dricka.

4. Maj. 29. Måndagen. i natt sof hon ingen ting.

kl. 4. feck hon ett O^3 af de förenämnde svafvelpulver. hvilket hon feck behålla. som då var det andra, som ej blifvit förloradt.

Om morgonen såg man kopporne ömnigt visa sig i ansigtet, fast de nu ej det ringaste voro uphögda.

I dag var hon annars altför orolig, besynnerligen emot aftonen närmare i sin hufvudyra. hon kände nu ingen menniskia, och ville änteligen upp m. m. Straxt efter middagen syntes grant att kopporne började slå ut öfver alt i ansigtet och litet höja sig; den öfriga kroppen var annars nog fri.

I dag var ej så het, som förra dagarne, sof ej heller något i dag.

5. 30. Tisdagen. i denna Natt var hon altför ostyrig, och yrade i högsta måttan, var ond, och sof ej det ringaste om hela natten. kände ej sin egen Mor. Om Morgonen var förutan ansigtet också mäst öfver hela kroppen kopporne mycket utslagna.

Om morgonen sedan kl. 8. förordnade Hr. Archiatern en Emulsion med litet Valmog-Sirup uti⁴, af hvilken hon till kl. 10 utdrack 2ne the-koppar, varefter hon sedan kom till ro hela dagen. då hon under den tiden mäst sof. Efter den förra Emulsion så snart gjorde sin värkan, så ordinerade Hr. Archiatern den samma men utan Walmog-Sirup⁵ att som oftast gifva henne att dricka. Campher pulver⁶ ordinerade Hr. Archiatern jemväl att intagas morgon och afton.

¹ N° 1.

℞ Pulp. Tamarind. Cassiæ

Mann. tabul.

Syr. ros. solut. $\overline{aa}$ $\overline{\text{z}}$ β

M.D.S. Lindrigt öppnande

och kylande saft. etc.

³ pulver.

⁵ Repet. Emuls. sed

absque Syr. papav. alb.

cujus loco addat[ur] Sacch. chanth. j $\frac{1}{2}$

D.S. Emulsion utan Valmog-sirup.

⁶ ℞. Cinnab. ss . gr. xxiv

Flor. $\hat{+}$ gr. vj

Camphoræ gr. iij

Morsuli citr. zj

M. f. O^+ . n° 6. D. ad. Chart. cerat.

S. campherpulver etc.

² N° 2.

℞ [ej utfört]

⁴ ℞. Sem. aquileg. $\overline{\text{z}}$ β

papav. alb.

Card. mar. $\overline{aa}$ z iij

Amygd. d. exc. n^o ij

F. a. l. Emulsio cum

∇. St. Fl. Tilie $\overline{\text{z}}$ viij

adde

∇. naphæ z ij

Syr. pap. alb. z iij.

D.S. till en the-coup i sänder.

I dag började ögonen att gå tillsammans på henne. så att de efter mid-dagen suto aldeles ihop grodda.

I ansigtet voro kopporne nu mera upphögde, samt hon något svullen i ansigtet.

kl. 9. e. m. togs första Campher-pulvret utan svårighet.

6. 31. Onsdagen. I denna natten sof hon rätt braf och roligt.

Om morgonen sågs hon nog svullen i ansigtet, besynnerligen omkring ögonen och Läpparne.

I ansigtet började nu koppor att blifva confluentes, de voro bleka med röda ringar omkring, med en ännu något flat superficies.

Campher-pulvret togs morgon och afton.

Var eljest nog stilla i dag och sof också braf.

7. Junii. 1. Torsdagen. I natt och i dag var hon äfven som den förra dagen. Ansigtet och ögnelocken voro ännu rätt nog svulnade.

Sof bra också i dag.

☐¹. togs också i dag, då han .e.middagen satte tjukt och grumligt sediment. han var annars nog röd.

Hon drack också braf hela dagen.

Campher-Pulvren togs morgon och afton.

8. Juni 2. Fredagen. om natten sof hon väl något, men var likväl mera oro-lig än förr.

Svulnaden i ansigtet började nu på att lägga sig fast ganska litet.

Händerne började nu om morgonen synas svulnade på hvilka ock nu kopporne började att mera höja sig.

Hr. Archiatern förordnade nu att Campher-pulvren skulle tagas in oftare, hvarföre hon nu feck 4 stycken om dygnet och äfven i dag.

kl. 3. e. m. togs ☐¹, men kl. 7. hade den ej ännu satt något sediment, utan stod pellucid, med ett tunt moln uti, var också Rödagtig.

Ögonen, fast de voro tillslutna, så varade de sig dock nog som igenom Linskafs-velar borttogs.

Sjelfva kopporne började på att nu något stöta på Gult, fast ej mycket.

9. Juni. 3. Lördagen, i natt sof hon mindre än förr, var och mera orolig.

kl. 4. f. m. hade Urin, som togs i går, satt ett tjockt ljust, och grumligt sediment.

Kopporne voro nu i ansigtet nog gula.

kl. 10. ungefär f. m. började de att lika som vakra sig men ögonen hade nu besynnerligen börjatt rinna vahr.

Vid samma tid togs åter ☐¹, hvilken var kl. 12. öfver alt gul opak, ljus, och grumlig öfver alt, men kl. 5 hade det satt ordinairt sediment.

Sof nog litet hela dagen. och var desutan rätt öm öfver hela kroppen, så att hon ej tolte någon handtera eller vända sig.

10. Junii 4. Söndagen. Denna natten var hon ännu mera orolig än förr, sof ganska litet, och var ganska svår at få till att dricka.

Sedan om morgonen kl. 9. eller 10, började hon att få se litet med det ena ögat, hon började nu på att blifva bättre.

om middagen ville hon änteligen hafva grön-kål, men åt ej mer än några skedar; hon hade annars alt sedan hon hade sjuknat, icke ätit det ringaste, utan alenast då och då några insyltade åkerbär, af hvilka hon under hela sjukdomen åt up vid pass ett halft glas.

¹ urinen.

- Kopporne voro nu mera gulagtiga, och började mera hårdna, och få en skorpa på sig.
11. Junii. 5. I natt var hon mera rolig än förr, och sof mäst hela natten. I dag feck hon se braf med bägge ögonen, kopporne torkade, och skarpnade mer och mer, blefvo hårdare och brunare. om middagen åt hon litet hafre-soppa, men ville ej hafva den utan åt hönesoppa. Hr. Archiatern förordnade, att, efter kopporne syntes nog lösa att smörja dem hvar annan gång med hafre-soppa och hvar annan gång med föreskrifven olja. NB.¹
 12. Junii. 6. Tisdagen. Hon mådde nu hvar dag bättre och bättre Kopporne torkade dageligen mer och mer och losnade, och Hafresoppan med Oljorne brukades hvar annan gång. Sår-skorporne syntes hafva mera hårdnat i dag af Hafre-soppan.
 13. Junii. 7. Odnsgden. Sof nu roligt om nätterna. Efter hennes Excreta, voro altför hårde, så att ej något gick ifrån henne, fast hon hade stor nusus dertill, så ordinerade Hr. Archiatern af lika Laxer-saft², som i början att taga in. Hafresoppan och oljorne smördes på kopporne, hvars skorpor nu mer och mer började falla utaf. Feck intet öppet lif i dag.
 14. Junii 8. Torsdagen. Åt af Laxer-saften i dag också, då hon först emot aftonen feck öppet lif. Åt Höns-soppa i dag äfven som i går. Kopporne gingo mera bort.
 15. Junii. 9. Fredagen. Om aftonen tog hon in 4. piller af Laxer pillerne³, hvilket hon gjorde sedan hvar 3 eller fierde dag, tagandes sedermera 5. Hon bättrades hvar dag mer och mer. Kopporne losnade efter hand i från ansigtet och kroppen, så att hon innom några dagar var aldeles ledig från sjelfva skorporne. Alenast under fötterne hade hon några koppor, som intet mognade hela tiden, men gingo om sider också bort.

När man studerar denna journal, lägger man omedelbart märke till, att det måste gälla LINNÉ'S äldsta dotter, ELISABETH CHRISTINA, som var född den 14 juni 1743 och som således nu var sex år gammal. Näst äldsta dottern, LOVISA, föddes den 24 dec. 1749, och henne eller någon av de andra döttrarna kan det således icke ha varit fråga om.

¹ NB

B. o. o. lill. alb. 3 j

□
+ p. d. 3j

M.D.S. smörjes den lilla efter aftal.

² B Calomelan. rit. ppt.

Resin. guajac.

Extr. aloes ∇ si ā. gr. xij

M. f. l. a Pill. pond. gr. ij

fol. 2. obduct.

S^c Piller.

² B. Mann. tabul. 3j

Pulp. cass. 3β.

Syr. Ros. sol. 3iij

M.D.S. Laxer-saft,

hvaraf en the-sked i sender

intags hvar annan tima och drickes hvarje

gång der ofvan på

varm ölostvasla.

Det är vidare slående, att journalen förts med så utomordentlig omsorg, att man utan besvär kan följa sjukdomens förlopp i detalj i alla dess olika faser. Då man numera aldrig eller endast ytterst sällan kan bli i tillfälle att studera ett smittkoppsfall i praktiken i vårt land, erbjuder därför denna journal ett visst intresse — också ur läkaresynpunkt.

Vi se, att sjukdomen började den 26 maj 1749 med ett s. k. prodromalstadium med allehanda besvär av olika slag, hon »sade sig frysa om huvudet, fast det annars var varmt nog om dagen», »klagade över ont i magen», »var ganska het», hade »en stark och snäll puls», »yrade och talte hela natten», »phantiserade». Med andra ord kan man säga, att sjukdomen debuterade på ett sätt, som är vanligt vid smittkoppor.

Så följer det s. k. eruptionsstadiet, kopporna slå ut, »först på Låren i par koppor, och en på högra handen», senare »syntes grant att kopporna började slå ut öfver alt i ansigtet och litet höja sig, den öfriga kroppen var annars nog fri». Och så följde utslaget av koppor »också mäst öfver hela kroppen». Vanligtvis kommer icke detta utslag förrän på 3:e—4:e sjukdomsdagen, men här lade man märke till det redan andra dagen. Detta brukar i allmänhet tyda på, att sjukdomen kommer att bli av svårare natur. Såsom man kunnat vänta, utvecklade sig också mycket riktigt s. k. variolæ confluentes. »I ansiktet började nu koppor att blifva confluentes» står det antecknat för den 6:e sjukdomsdagen. Typiskt för denna svårare form av smittkoppor är vidare, att temperaturen icke blir normal, och att allmäntillståndet icke förbättras, då utslaget kommit, vilket annars är fallet vid smittkoppor.

Först på 10:e dagen, den 4 juni, då kopporna redan passerat det s. k. suppurationsstadiet (då de vara sig) och det sista s. k. intorknings- och avskalningsstadiet börjat, inställde sig den länge efterlängtade förbättringen: »började hon att få se litet med det ena ögat, hon började nu på att blifva bättre». — Natten innan »var hon ännu mera orolig än förr, sof ganska litet».

Nu går det raskt undan med förbättringen. Natten därpå »var hon mera rolig än förr, och sof mäst hela natten. Idag feck hon se braf med bågge ögonen, kopporna torkade, och skarpnade mer och mer, blefvo hårdare och brunare». Under de närmaste dagarna »losnade kopporna efter hand i ansigtet och kroppen» och så småningom till sist också under fötterna.

Patienten hade lyckligen genomgått sin svåra sjukdom.

En kritiskt inställd granskare skulle kanske önska, att vissa detaljer i sjukdomsbeskrivningen skulle ha utformats mera fulländat, och då kanske man framförallt skulle ha önskat en mera ingående beskrivning av den enskilda koppan samt en uppgift om hur hastigt blåsbildningen utvecklade sig, vilket i vissa fall kan vara av största betydelse för ställandet av en säker diagnos. Allt detta är emellertid här utan större betydelse, då det

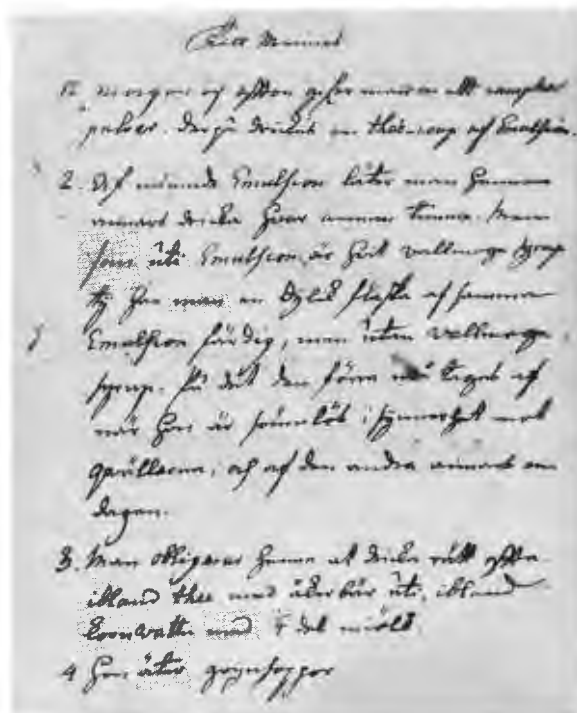
icke kan föreligga något som helst tvivel om, att det rört sig om ett svårt fall av smittkoppor av den form, som brukar gå under namn av variolæ confluentes.

Det föreliggande dokumentet innehåller emellertid icke endast en intressant skildring av sjukdomen och dess förlopp utan också uppgift på den behandlande läkarens recept och ordinationer.

Vem var då den behandlande läkaren?

Journalen är skriven av LÖFLING, som sedan han blivit student 1743 studerat medicin men ännu icke avlagt medicinsk examen. På hösten 1749, den 18 november, disputerade han på en avhandling »*De gemmis arborum*» (Om trädens knoppar), och det sannolika är väl därför, att han höll på med arbetet på denna avhandling, när smittkopporna nådde LINNÉ'S hus. Att han blivit den som skrivit journalen beror med största sannolikhet endast på att han var informator för LINNÉ'S son och således lämplig som sekreterare i ett fall som detta. Dessutom tillkommer, att han var medicinskt bildad och således användbar som assistent. Att han skulle varit kapabel att ensam sköta fallet får anses som uteslutet.

I journalen talas också om »Hr. Archiatern» som den behandlande läkaren, och det ligger då närmast till hands att antaga, att det varit LINNÉ själv, som skött sin dotter. LINNÉ var som bekant en skicklig läkare, som bl. a. också särskilt intresserat sig för vad vi numera kalla infektionssjukdomar. Han är ju ur läkaresynpunkt särskilt berömd, därför att han var den förste, som insåg dessa sjukdomars verkliga natur, långt innan man ännu med mikroskopets hjälp kunde påvisa bakterierna. I den berömda avhandlingen *Exanthemata viva* 1757 säger han således genom sin lärjunge JOHANNES NYANDER på tal om koppor: »Det är troligt, at också de härkomma af små kräk. Barn, som ätit nog sött, och hafwa finare wätskor, äfwentyra mer än andra i denna sjukdom, äfwen som de ock äro mer utstälde för skabb. För några år sedan gingo de rätt starkt i Upsala, då Hr. Archiatern, efter Norrlänningarnes sed, hängde moschus på sina barns halsar, hwarigenom de sluppo den gången. Eljest är det brukeligt, at med bindlar af sockrad mjölk omlinda deras lår, som nyss blifwit angripne, hwarigenom Insecterna likasom lockas dit, så at låren blifwa såsom stekte af blemmor och utslag, men den öfrige delen af kroppen slipper lindrigt. At bereda barn til Koppor pläga Mercurialia och Sulphurata brukas, och at ej ögonen måga skadas, så lägges saffran uppå dem, därmed och sjöfolk pläga färga sina skjortor, at förwara sig emot den wanliga ohyran. Et sår på dem, som har Koppor, läkes ej förr, än detta onda lemnar kroppen, utan blemmorna samla sig gerna dit, hwilket också synes hafwa sin orsak af något lefwande, som söker denna

Första sidan av Rosén von Rosensteins behandlingsföreskrifter.
Orig. i Linn. Society of London. $\frac{1}{4}$ storlek.

utgång och utflygt, när en inwärtens nödwändighet det pådrifwer.»¹ — Också i Genera morborum avhandlar LINNÉ smittkopporna.

LINNÉ var otvivelaktigt fullt kompetent att sköta ett fall av smittkoppor, och det synes icke finnas någon rimlig anledning, varför han skulle dragit sig för att sköta sin egen dotter, när hon drabbades av den svåra sjukdomen.

Ändå var det icke LINNÉ, som skötte »Mademoiselle Linnæa» för kopporna. Med archiatern avses här i stället den berömda barnläkaren archiatern NILS ROSÉN VON ROSENSTEIN, som några år tidigare bytt professur med LINNÉ, och som nu således var professor i medicin i Uppsala. För smittkoppor hade också ROSÉN VON ROSENSTEIN ett stort intresse. I »Under rättelse om barns sjukdomar och deras botemedel» handlar således ett par av de mera betydelsefulla kapitlen om koppor. Under hans presidium ventilerades också ett par avhandlingar över detta ämne (ROLAND MARTIN: »De Variolis præcavendis», 1751; P. J. BERGIUS: »De Variolis curandis», 1754).

Det dokument, som bestyrker, att det verkligen var ROSÉN VON ROSEN-

¹ Lärda Tidningars referat.

STEIN, som skötte lilla ELISABETH CHRISTINA för smittkopporna, utgöres av ett litet manuskript², som finnes bevarat bland LINNÉ'S kvarlåtenskap i Linnean Society i London. Det är egenhändigt skrivet av ROSÉN VON ROSENSTEIN och är av följande lydelse.

Till minnes.

- 1° morgon och afton gifver man in ett campher pulver. der på drickes en thée-coup af Emulsion.
2. Af nämnde Emulsion låter man henne annars dricka hvar annan timma. Men som uti Emulsion är hvit vallmoge syrup ty har man en dylik flaska af samma Emulsion färdig, men utan vallmoge syrup. På det den förra må tagas af när hon är sömlös i synnerhet mot qvällarna, och af den andra annars om dagen.
3. Man obligerar henne at dricka rätt ofta. ibland thée med åkerbär uti, ibland kornwatten med $\frac{1}{4}$ del miölk.
4. Hon äter grynsoppor.
5. När hon sofvit och vaknar gifves henne altid litet warmt thée at blöta up tungan med.
6. Om näsan täppes så upblötes den inuti med en linne wehl, then man doppar i hafresoppa uti hken man smält litet Socker.
7. Man afhåller henne ifrån at rifwa sig efter aftal, och till at förekomma det, sitter man wid Sängen, och stryker Kopporne med en fiäder.

[Ä en med knappnål vidfästad mindre lapp:]

uti thée blandas litet åkerbärs sylt.

när hon will rifva sig strykes kopporna med en fiäder.

I näsan strykes Pomada.

Hon bör dricka mycket e.g. thée med åkerbärs saft uti, kornwattn med miölk. hafre soppa.

ta in Emulsion

℥ ett $\frac{1}{2}$ af cinnab. ʒ ii flor. sulph. ℥ camph.

℞ cinnab. ʒ ii gr. xxiv

Flor. sulphur. gr. vj

camphoræ gr. iij

M. ʒ. p n° 6. d. ad ch. cer.

Detta dokument, är på sätt och vis rätt intressant, i det att det är nedskrivet redan ett par år innan ROSÉN VON ROSENSTEIN i tryck meddelade sin erfarenhet av sin speciella behandlingsmetod av variolæ confluentes, vilket skedde 1751 i Vetenskapsakademiens handlingar i en uppsats på ett par sidor med titeln »Sätt at förekomma elaka Koppor». Med »elaka koppor» menade han här variolæ confluentes, vilka han anger »voro uti Up-

² Till bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA, som upptäckte detta manuskript vid sin senaste London-resa och som ställt en fotografisk kopia därav till min disposition, ber jag härmed att få framföra mitt hjärtligaste tack.

sala gångbare» 1744 och 1750. Några enstaka fall, som det tydligen varit fråga om 1749, var således på den tiden icke något särskilt att fästa sig vid.

Metoden var följande.

»Enär man vet, at kopporne äro uti ens granskap, eller någon i huset redan däraf är angripen, eller man ej kan undgå, at se dem, som gå i hus, der koppor äro, låter man

1. Barnet taga in et lindrigt laxer-medel af Manna eller dylikt.
2. Håller det, om möjligt är, ifrån luften.
3. Laga, at det äter lagom, ju mindre kött, ju bättre. Annars är utom salt och kryddad mat ingen spis egenteligen förbuden.
4. Tilhåller det at dricka något mer, än det annars plägar göra.
5. Låter det de 4 à 5 första veckorna bruka de praeserverande pillerna, 2 gånger i veckan, til exempel hvar Måndags och Fredags afton, men sedermera är nog, om de allenast brukas en gång i veckan. Dosis däraf utrönes lätt på hvar och en, och är lagom stor, som gör, at Barnet morgonen derpå får et par lindriga Sedes. Gemenligen gifver jag et barn om 2 år, 3 piller. Et om 3 år, 4 stycken. Et om 5 år, 6 stycken. Finner man at denna dosis icke gifver dagen derpå tvänne lindriga öppningar, så ökas dosis med 1 eller 2 piller, och hålles sedan den dosis som finnes hålla nyssnämnda prof.»

»Compositionen af de praeserverande Pillerna är denna.

R. Calomelan. rite ppti, camphorae, Extr. aloës ∇:si aa gr. xv. Resinae Guajaci gr. xxv.

M. f. a. l. Pilulae pond. gr. ij fol. 2 obd. D. S. Praeserverande Piller.

För en fullväxt tager jag gerna et gran mer af calomelas. För et ungt Barn igen tager jag mindre campher, isynnerhet om Pillerna äro färska.»

Om man nu gör en jämförelse mellan den här skisserade behandlingen och den behandling, som LINNÉ'S dotter erhöll, dokumenterad dels genom journalen, dels genom manuskriptet i Linnean Society, så finner man genast en mycket god överensstämmelse på alla tre hållen såväl beträffande diet som dryck. ELISABETH CHRISTINA erhöll också det lindriga laxermedel, som finnes angivet i uppsatsen, och också de där omnämnda praeserverande pillerna.

Också om det dokument med behandlingsföreskrifterna, som finnes i Linnean Society, icke hade varit skrivet med ROSEN VON ROSENSTEIN'S typiska handstil, skulle det således icke ha berett några större svårigheter att konstatera, att det varit denne eller någon av hans lärjungar, som varit den behandlande läkaren.

Man frågar sig då, varför det varit ROSEN VON ROSENSTEIN och icke LINNÉ, som skött flickan. Man skulle kunna tänka sig, att LINNÉ, liksom många andra läkare (även nutida), överlät behandlingen av sina egna anhöriga på andra läkare, och man skulle naturligtvis också kunna tänka sig,

att LINNÉ gärna skulle ha anlitat ROSÉN VON ROSENSTEIN såsom konsulterande läkare, när nu hans dotter drabbades av en så svår sjukdom. Intet av dessa antaganden kan emellertid vara riktigt.

Förklaringen till att LINNÉ icke själv skötte sin sjuka dotter, är helt enkelt den, att han icke under hela sjukdomen var hemma. Han hade redan den 29 april s. å. begivit sig av på sin skånska resa, och den 26 maj, då lilla ELISABETH CHRISTINA sjuknade, befann han sig vid Maltesholm, och den 15 juni, då journalen avslutades, var han redan i Malmö. När LINNÉ i sinom tid fick underrättelse om sin dotters sjukdom, var hon antagligen redan frisk.

Sannolikt har väl fru LINNÉ eller någon av LINNÉS lärjungar (LÖFLING!) låtit kalla på ROSÉN VON ROSENSTEIN och anmodat denne att sköta den lilla. Så har man sannolikt kommit överens om lämpligheten av att föra en noggrann journal, för att man sedan skulle kunna giva LINNÉ en så utförlig och noggrann beskrivning över sjukdomen och dess förlopp som möjligt. Det fanns ju all anledning att förmoda, att sjukdomen skulle medföra döden, och i så fall låg det naturligtvis i deras intresse att kunna visa, att man uppfattat sjukdomen riktigt, och att man givit all den behandling man då var mäktig.

Som vi sett, inskränkte sig behandlingen till en allmän hygienisk-dietetisk behandling samt till givandet av olika slags medicin, något som jag icke här finner det nödvändigt att närmare kommentera.

Vaccinationen, som i senare tid givit så utomordentliga resultat vid denna sjukdom, var då ännu icke uppfunnen, och icke heller smittkoppympningen hade ännu införts i landet, vilket skedde först några år senare, 1756. I början var denna behandlingsmetod icke utan sina risker, vilket ROSÉN VON ROSENSTEIN själv på ett smärtsamt sätt fick erfara. Han förlorade således först sin ena dotter och senare den andra i ympade koppor, vilket helt naturligt väckte förstämning i vida kretsar och medförde, att koppympningen i landet »nästan helt och hållet utslocknat», enligt vad LINNÉ skrev i ett brev till SAUVAGES. Det var som bekant först 1769, efter den lyckade behandlingen av den kungliga familjens yngre medlemmar — GUSTAF III och hans syskon — som koppympningen slog helt igenom i vårt land för att senare ersättas av vaccinationen.

FRÅGOR RÖRANDE TRO, MORAL OCH SAMHÄLLSLIV

ETT LINNÉMANUSKRIFT MED KOMMENTARER

UTGIVET AV

ELIS MALMESTRÖM

I LINNEAN SOCIETY HAR BIBLIOTEKARIEN ARVID HJ. UGGLA funnit och tagit avskrift av det utkast av Linné, som här publiceras.¹ Linné har som synes satt ordet *Theologice* som rubrik till dessa anteckningar. På ett ställe i dem förekommer också ordet *Moralitas* som första ord till ett nytt stycke. Det kan säkerligen betraktas som en underrubrik. I varje fall innehåller hela denna skrift anteckningar inom ett område, på vilket Linné under den senare delen av sin tid gärna rörde sig. Teologi i egentlig mening är det självfallet icke, snarare religionsspekulation eller en aforistisk framställning av vissa delar av Linnés av upplysningen påverkade tro, tankar om den sedliga världsordningen och människornas samliv samt kulturkritik. Intet av det Linné säger här är alldeles nytt, men i vissa fall ger det nyanser, som icke finnas annorstädes; allt är typiskt för Linné och några helt oväntade tankar eller idéer komma icke till tals. Men utkastet är en intressant sammanfattning och bestyrker ju på sitt sätt det förhållandet, att Linné under tiden efter omkring 1748 ofta skrev ned sina funderingar och sin uppfattning i dessa ting. Så bär detta utkast bud om något i Linnés själsliv, som åter och åter bryter igenom. Så oerhört upptagen som han var och stundom ansträngd till det yttersta bär det vittne om det grepp hans gudstro hade över honom. Han finner tid att skriva ned sådana reflexioner, och alldeles otänkbart är icke, att han offentligen framfört dem under någon serie föreläsningar. Linné dolde ju icke vad han trodde på, och hans tro är så aktiv och levande, att den bildar underlaget för en mycket bestämd hållning, ett direkt ståndpunktstagande i dagens

¹ Bibl. UGGLA har med största tillmötesgående låtit mig utgiva detsamma, för vilket jag frambär mitt hjärtliga tack. Han har meddelat mig, att manuskriptet består av hastigt nedkastade, svårlästa anteckningar och att läsningen därför delvis kan vara osäker. E. M.

strider och praktiska livsfrågor. Hans tro är i stor utsträckning grunden, mer eller mindre medvetet, för hans etik och hans omdöme om tidsföreteelserna. Linné hade ju om dem sin mycket bestämda mening och hans utgångspunkt låg i den satsen: »största character att wara en ärlig karl». Han upprepar därför icke så sällan, att hans människoidéal ligger i linje med ordet: »vir antiqua virtute et fide», »en man av gammaldags heder och tro».

Det utkast, som härmed utgives, är därför av så stor betydelse för kännedomen om Linnés idévärld, att det redan nu bör nå offentlighet, även om vi icke på varje punkt kunna lämna de upplysningar, som skulle behövas för att få en rätt uppfattning om detsamma. Det bestyrker också till fullo det resultat, som den senare tidens forskning nått just med avseende på denna sida av Linnés personlighet och kan även ur den synpunkten vara av intresse.

Linnés text återges här med en fortlöpande serie översättningar¹, hänvisningar till andra Linné-skrifter, där samma tankar eller uttryck förekomma, och för övrigt vissa upplysningar av betydelse att underlätta utkastets läsning. Detta upptager ena sidan av ett blad i folio, 32 × 20,5 cm, å vars andra sida Linné skrivit en hel del anteckningar till vetenskapernas historia, begynnande: »Chaldæer, Aegyptier, Phoenicier lade första grunden till wetenskapen».

* * *

[HOMO Nosce te ipsum]²

Theologicæ

Te ultimum finem ergo perfectissimum
introducunt in orbem ut finem ex
se in Deum

Videre Deum omnipotentem, omni-
scium, immensum, sempiternum]

Athei

hedningarne utan ursäkt, ty de hafva
naturen.

Om i ej tro det i sen, huru skolen
i tro det i intet sen.

Ho[m]o ide[o], effectus e[st], ut divini
operis rerumque creatar[um] con-
templator existeret, et cum admi-
raret[ur] creaturam, ejus auctorem

[Människan. Känn dig själv]

I teologiskt avseende.

Dig (människa) såsom det yttersta ändamålet, alltså den mest fullkomliga skapelsen, insatt i världen för att såsom det yttersta målet gå från sig till Gud(?)

Att se Gud, den allsmåttige, allvetande, väldige, evige.

Ateisterna.

hedningarne . . . naturen. (Jfr Rom. 1: 20, 2: 14, 15.)

Om i . . . intet sen. (Jfr Joh. 3: 12.)

Fördenskull är människan skapad, att det skall finnas någon som betraktar Guds verk och de skapade tingen, och, när hon beundrar skapelsen,

¹ För hjälp med översättningen av Linnés i detta utkast mer än vanligt besvärliga latin, icke sällan mycket osammanhängande, är jag lektorn, dr GUNNAR TINGDAL, Strängnäs, hjärtligt tack skyldig.

² Tillagt av E. M. efter Systema naturæ.

- [etia]m agnosceret *Hermes* sic eth-
nici ratio iudicium memoria
- Ille qui creavit omnia, creavit et oculos
et aures
- qui fecit { aurem nonne ille { audiret
oculum { plures
{ aliis!
{ videret
- qui creavit oculos in o[mn]ibus angulis;
[n]on[n]e videret
- qui creavit solem dimidium (!?), nonne
totum videret
Innocue vivo, numen adest NB.
- ille videt omnia, regit omnia; omnia
mixta q[ua]si confuse, quia ignoras
- tamen uti Deus vult; ne quidque
pereat.
- non posset habere(?) opus sine custode
et hoc discatis ex na[tur]ali libro
Seneca
stationes methodus
potestas naturæ
- primus jam homo est; adeoque [ideo-
que?] Deo proximus.
Deus agit per imperantes de Regno-
rum felicitate
— per homines naturæ opera
- hominis curam gerit, q[ui] norit se
advocare.
adeoque[ideoque?] permisit se orare;
non perora[re]
- hominem si dignum semper con-
servat.
- Den rättfärdiga äller hans bröd aldrig
gå [sic].
- homines [n]a[tur]a nihil bonum et
justum. Nil sine numine.
- Corpus regitur affectibus. Libidine,
ira, avaritia etc.
hinc . . . cav[e]aris . . . corpore.
- även känna igen dess upphovsman
Hermes så hedniska författare för-
stånd omdöme minne
- Han som skapat allt har också skapat
ögon och öron. (ND m 26 = Nemesis
Divina, manuskriptet X: 232 i Upp-
sala.)
- Han som förat {skulle {höra mera än
skapat {ögat {icke han {andra!
{se
(*Jfr* Ps. 94: 9.)
- han som gjort ögonen, skulle icke han
se in i alla vrår. (*Jfr* Syr. 23: 28,
nuv. övers. 23: 19, cit. i ND m 39.)
- han som skapat halva solen, skulle icke
han se hela(?)
- Lev oförvitligt, Gud är nära (Ovi-
dius) Märk väl(!)
- han ser allt, styr allt; allt [är] blandat
så att säga om vart annat, emedan
du icke förstår det.
- likväl [går det] såsom Gud vill, för att
intet må gå förlorat
- ett verk skulle icke kunna bestå utan
någon, som uppehåller det, och detta
kunnen I lära eder av naturens bok
Seneca
växtplatser metod
naturens kraft
- så är människan den första [länken i
naturen?]; och därför närmast Gud.
Gud verkar genom de styrande för
rikenas välgång
— verkar genom människor [och?] natu-
rens verk
- vårdar den människa, som förstår att
åkalla honom.
därför tillåter han att man anropar ho-
nom; icke att man övertalar honom.
- han bevarar alltid den människa, som
förtjänar det.
- Den rättfärdiga . . . gå (*Jfr* Ps. 37: 25,
ND m 26)
- människorna [kunna] av naturen icke
[göra] det goda eller rättfärdiga. Intet
sker utan Gud[s makt]
- kroppen styres av begären. Lusta, vrede,
girighet etc.
- härav . . . må du taga dig i akt . . .
genom kroppen (*obs!* meningen för-
störd).

video meliora proboque, deteriora sequor

Det onda jag intet ville göra, det gör jag Rom. 7: 15.

Poena detinet; poena imposita a Deo et natura.

per quod quis peccat per id punitur.

jus talionis innatus omnibus gentibus sibi relictis ergo jus naturæ

Deus videt omnia; — NB — recordatur qui memoriam creavit.

Si credas Te in Dei conspectu et tu audes facere mala.

Qui faciunt mala non credunt Deum videre; athæi.

Si Deus videt et justus, alius potest. alius(?) puniet.

peccatum non remittitur nisi spoliatum restituitur.

Sic fur, Moechus.

Omnia adjuvabunt naturam, ut die [o: Dei] voluntas perficiatur.

4¹ Legi multa; sed Dei judicia p[ra] aliis admiratus sum. Guds domar. Theologia experimentalis.

peccatum cadat certo in se vel natos; dum putet oblitum.

Moses in Sinai Arabibus.

Heroum filii noxæ; quod sus peccavit, luant porcelli.

pauperum nati exaltantur, magnatum deprimuntur

non volentis, non currentis sed miserentis Dei

fåfångt bittida upstå och sent gå till vila

Deus dat dum dormiunt.

jag ser och erkänner det goda men följer det onda (Ovidius, *Metam.*)

Straffet håller tillbaka; straffet är pålagt av Gud och naturen

genom det, varigenom någons syndar, straffas han också (Vish. 11: 17, ND m 26)

vedergällningens lag är medfödd hos alla folk, som äro lämnade åt sig själva, således är den naturens rätt

Gud ser allt; — märk det! — den, som skapat minnet, han minns. (Zfr Ps. 94: 9)

Om du tror dig vara i Guds åsyn, hur vågar du då göra det onda

de som göra det onda, tro icke att Gud ser [dem]; ateister

Om Gud ser och är rättfärdig, har en annan makt, skall en annan straffa(?) (meningen oklar, åsyftas djävulen?).

missgärningen efterskänkes icke, om icke det skadade ersättes (ND m 26)

Så är det med tjuven, så är det med äktenskapsbrytaren

Allt hjälper naturen för att Guds vilja skall ske (Seneca, Quæstiones nat., III 29, ND m 26, passim)

4. Jag har läst mycket; men Guds domar har jag framför allt annat beundrat. Guds domar. Den experimentella teologien

Synden torde säkert träffa brottslingen själv eller barnen, under det han tror, att den blivit glömd

Moses på Sinai (ND m 27) enligt Araberna.

Halvgudarnas söner [få uppbära] straff (ND m 26); vad svinet förbrutit, få smågrisarna umgälla (ND m 26, 28)

de fattigas barn upphöjas, de rikas nedtryckas

så beror det icke på vad en människa vill eller gör utan på Guds barmhärtighet (Se Rom. 9: 16)

fåfångt . . . till vila (Ps. 127: 2, ND m 26, passim)

Gud giver medan de sova (Ps. 127: 2, ND m 26, passim)

¹ Siffrorna torde ha satts till ledning för en omredigering av manuskriptet.

poena { vult agnoscere vult quod conse-
cratur & libri legis
intet ondt i staden utan Herren
gör det.
quos perdere vult dementat
wij ledas som barn, ostyriga släppas
[l]oss

superbia [överstr.: stultitia] dementia;
infelices sæpius . . . stulti.

hos exaltat ut majori ruina cadat (sic)

fortuna quem nimis favet stultum
facit.

-- velificat incaute velis

Faber suæ fortunæ non Diabolus.
Fåfängt bittida uppstå.

2: 1 agnoscas Deum universi [över-
str.: qui fecit omnia et te in sui
glor]

2 non contemnes contumeliosa
[överstr.: non advoca eum tes-
tem, quasi coecum].

3 videas Te factum in ejus glo-
riam.

4 gratus esto erga beneficia.

5 non noceas ulli

6 non habeas polygama

7 non capias alterius, sinas suum
cuique.

8 non testem vocas coecum Deum

9 non sub prætextu aliena vindices

5 vidi occisores tandem puniti. de-
tecti semper
alios velle occidere præventi
vidi fullmakt upåten.
gården upbrunnen.
sonen slagen.

acta för orättfärdig penning. menlösa
tårar [överstr.: ånkors]. oppskära.

straffet { [Gud] vill igenkännas, vill att han
helighålles och lagens böcker.
intet . . . gör det (ND m 26)
dem han vill förstöra gör han
galna (ND m 27, enl. engrek.

kommentar till Sofokles ur en okänd
grek. tragedi)

högmod [överstr. dårskap] galenskap;
de olyckliga tämligen ofta . . . dumma
(meningen oklar).

han upphöjer dem för att han genom
ett dess större fall skall störta dem
(ND m 26, 42)

den som lyckan alltför mycket omhuldar,
gör hon till en dåre (ND m 42)

lyckan låter dem segla oförsiktigt med
[fulla] segel

Sin egen lyckas smed icke djävulen
(ND m 27: »att var och en är sin
egen lyckas smed skulle inte ens djä-
vulen våga lära»). Fåfängt bittida
uppstå. (Jfr Ps. 127: 2, ND m 26).

2: 1 bekänn världens Gud [överstr.: som
gjort allt och även dig till sin ära]
(Jfr NI m 58, Lagen).

2 tro ej, att skymfligt tal är betydelse-
löst (överstr.: tillkalla icke Gud
som vittne, som vore han blind)

3 må du förstå, att du är skapad till
Guds ära

4 var tacksam mot välgärningar

5 skada ingen annan

6 lev icke otuktigt

7 tag icke vad som tillhör en annan,
lämna var och en sitt

8 kalla icke Gud till vittne, som vore
han blind

9 tillägna dig icke under falsk före-
vändning vad dig icke tillhör

5 jag har sett mördare till sist bliva
straffade. alltid avslöjade
andra förbereda mord och blifva
hindrade.

jag har sett fullmakt uppåten
gården upbrunnen
sonen slagen

oppskära. (Se Gal. 6: 7.)

Nemesis divina. innocue vivito numen
adest NB.
gud *låter icke gäcka sig.*
gud hielpe oss genom en ond och
farlig werld.

* * *

moralitas Emollit mores nec sinit esse
feros.
Pyrus fera spinosa, culta dulcis inermis
urso urso pejor taurus mitis
canis silvestris pessimus domesticus
mitis.
ineptus slargig(?!) attentus acktsam
lascivus {widlöftig
[överstr.: galant]} cortisan
castus {dygdig
[överstr. beskedelig]
klemmog
fiäsachtig
imitator { [överstr.: belevvad] galant
consideratus {eftertänksam [över-
str.: resolverat]
opolerad
ambitiosus {Bängel
Honett
modestus {höflig
[överstr.: enfaldig] flepig
prodigus {slösachtig sobrius {nyckter
liberal {retire
querulus {olåtlig
politicus
tranquillus {nögd
[överstr.: enfaldig]
stupid
astutus {illsnigdig sincerus {ärlig
slug {enfaldig
austerus {twär mitis {god
allwarsam {nedslagen
invidus {awundsjuk benificus {ömsint
förståndig {febel(!)
avarus {snåhl {suis contentus be-
achtsam {skedelig
största caracer att wara en ärlig karl

vir antiqua virtute et fide.

Den gudomliga vedergällningen. lev oför-
vitligt, Gud är nära. Märk väl!
gud ... gäcka sig (*Jfr* Gal. 6:7, ND m 26)
gud ... farlig werld (ND m 26)

Moralen. Den uppmjukar sederna och
tillstädar icke, att de äro raa.
Vildapeln är full med tornar, det odlade
äpplet är sött, utan taggar.
uroxen är värre än björnen tjuren är tam
den vilda hunden är värst tamhunden
är beskedlig
På följande rader uppräknas från ineptus till suis contentus tjugo adjektiv, för vilka Linné lämnar översättningar, vilka med all sannolikhet skola visa, hur språkbruket avspeglar en utveckling i moraliskt avseende från en enkel och ärlig gammaldags svensk livsföring till en förvekligad och förkonstlad livsstil. Härvid vill Linné tydligen framhålla, hur en av franska seder påverkad moral tager bort allvaret i de kärvare omdömena och överallt verkar nivellerande och utslätande. Attributen omtolkas i förskönande riktning.

största ... ärlig karl (*Jfr* ND m 26, Parentationen över Andreas Neander, tr. i: Linnés tankevärld och religiösa liv, Sthlm 1932, s. 94, även annorstädes.)

En man av gammaldags heder och tro.
(ND m 26, passim)

bene facere et lætari. lefwa och lefwa låta.	göra väl och vara glad (ND m 26, passim)
summum bonum? mens conscia recti. godt samwete.	vad är det högsta goda? ett sinne medvetet om det rätta
quis prudens? quum possit nolle nocere.	vem är klok? den som kan låta bli att göra ont
quis stultus? qui non potest, sed vult nocere.	vem är dåraktig? den som icke kan men vill göra ont
quis pauper? avarus.	vem är fattig? den girige
quis dives? qui nil cupit.	vem är rik? den som intet begär (<i>Jfr</i> ND m 42)
ineptus sus tauri intet bryr sig endast om åta, sofwa, vakna upp	narraktig svinet tjurarna
lascivus caper cortisan sæpe duo [oläsligt ord!] passerat linien i frankrike	lysten bocken
Löpa som hunnar, der hynnan är att slicka(?)	
imitator simia skrapar bugar, ler, pudrar om princeps galliæ. byxer mariti	efterhärmar apan
Prinessa[!] africæ in pube	[talar] om en fransk prins
ambitiosus Gallo Pavo fruier yfwa sig; aliter rustica Hercules cute leonis. —	äktas makar
Miles in armis	afrikansk prinsessa i skägg.
Judices tunga ¹ peruquer in Gallia	fåfång Påfågel fruar yva sig.
Theologi ex liberie	annorlunda bondkvinnan
Prodigus Cervus Asotes hæreditatem depopulantes ludere carthis tractera på kiällaren	Herkules i lejonhuden
querulus capucin dömma om regeringen aldrig andras i lag	Krigaren i sin rustning
astutus vulpes intriguerar i processer, ansökningar, bedrager med processualia	Domarna tunga peruker i Frankrike
austerus Taurus sub prætextu muneris, frihet chicanera. nigra anima	Tcologerna av sin klädnad
elak, owettig, obändig	slösaktig Hjorten Vallustingar som förstöra arvet Spela kort
Invidus Canis förtala andra och hela staden fullaste character. soparent wid sin dörr.	klagande kapucinapan
Avarus Mustela Samblar åt dem ej få ägat. till sine barns olycka, sielf ærarius.	listig räven
skinnar sin nästa.	
får ej sielf det minsta.	sträv Tjuren under förevändning av ämbetsutövning
	svart själ (sinne)
	Avundsjuk Hunden
	Girig Vesslan
	själv utfattig

¹ möjl.: långa.

Där är ofta mera heder i en grå
bonde än uti en brokig petimeter.
Lyckan kör en utstofferad Sielm till
hofwa

Hollberg jag går ej ur vägen för en
canaille, men jag wähl.

i dömmen orätt äfter foderale; om
godsets värde.

Ach si sciretis quam impura latent
sub pulcherrimis vestimentis

quam debilia sub fortissimi armis

quam sæpe gonorrhæa in courtisan
quam multa ignorantia sub Doctore
vel Magistro

quam parvum judicium in summis
monarchis

o quam parva regitur Mundus sa-
pientia

Tempus. äta, sofva, hora, sqvallra
spela döda trälär för bitar, felix
si sanus. natura paucis. bene sapit.
nil miserum quod natura in consue-
tudinem perduxit.

luxus gield[?]stugan, Papegoja
Ambitio intriguerasig fram. quem casus
non extulit, fortuna non deprimet NB.

Divitiæ. fattig, får ej sofva. voto suo
laborare. NB. non quam multa ha-
bet, sed qui paucis indiget dives.
äter sig ej mer än mått.

Solitudo. Non studuit historiam na-
turæ. spela, compagnie, supa, me-
lancholie.

Turba. necesse est ut multos timeat,
quem multi timent

Liberi multi. Summa divitia. Gud
försörger så wähl bi som biörnar.
nulli aldrig glad. vera infelicitas.
extirpatus.

Bella verum malum a nobis malis
pessimum[?]. Guds ris. Pernicies
maxima solus homo alter[um?]

Där . . . brokig petimeter (*Jfr* Dietföre-
läsningarna s. 152)

Hollberg . . . jag wähl. (Den kända epi-
soden om Holbergs svar till den per-
son, som på öppen gata vägrade att
vika för honom under påstående, att
H. var en skälm.)

Ack, om i vissten hur mycken orenhet,
som gömmer sig under de grannaste
kläder,
hur mycket svaghet bakom den star-
kastes vapen
hur ofta gonnorrhé hos en kavaljer
vilken okunnighet hos en doktor eller
magister
vilket obetydande mått av omdöme
hos de högsta monarker
o, med hur ringa vishet världen styres
(Citat eft. påven Julius III 1550—
1555, brukat av Axel Oxenstierna)

Tiden

lycklig är den som är frisk naturen
[nöjer sig] med litet. är förståndig.
det är intet ont i det som naturen
gör till en vana

lyxen gjäldstugan

Rangsjuka

lyckan drager icke ned den, som ödet
ej har upphöjt. Märk väl!

Rikedom . . . arbeta efter egen önskan.
Märk väl! icke den som har mycket
utan den som behöver litet är rik

Ensamhet. Har icke studerat natural-
historien

Hopen. Det är ofrånkomligt, att den,
som många frukta, måste frukta många
(ND m 39).

Många barn. Högsta rikedom.

Inga (barn). aldrig glad. den verkliga
olyckan.
utrotad.

Krigen, ett sannskyldigt ont, [ha] av oss
onda [gjorts] till det värsta onda.
Guds ris. Det högsta fördärv. män-
niskan ensam [bekrigrar?] sin like.

imprecor arma. armis pugnantur ipsi nepotes Ovid.	»Svärd må blixtra mot svärd mellan dem, mellan sönerns söner» (Berg- mans övers.) Ovidius (Skall vara Ver- gilius Eneid. IV: 629. Ordet lyder hos Vergilius: »Imprecor arma armis; pugnent ipsique nepotes»)
circumferre pericula. bölsknectar med yxor;	Sprida fördärv [sprida skräck]
quando non nasci melius fuit, quam memorari inter publico malo natos.	hade det icke varit bättre att icke födas än att räknas bland dem, som fötts till allmänt fördärv.
ruere in ignotos. numquam feras ad nocendum nisi necessitas misit. Sues contra dissimilia[?]	störta in på okända. endast om nöden driver [ser man] de vilda djuren göra skada. Svinen tvärtemot olika (meningen oklar)
iratos sine injuria. döda män, fader- lösa, spolia, upbränna, Guds ris.	de som vredgas utan skäl
secundos optare ventos. Gud gifve eder lyckan. resa. göra bön förrän man mördar.	önska lyckliga vindar
Terra non sufficit. siöslachtning. springa i luften.	Jorden räcker icke till

* * *

Det finns i själva utkastet ingen hållpunkt för datering, intet ord, som ger stöd för en övre eller nedre tidsgräns. Icke heller stilen kan tagas till hjälp för en sådan datering. På frågan, när utkastet är nedskrivet, måste därför lämnas ett något svävande svar. Det sannolika är, att det skrivits någon gång på 1760-talet, troligen dess senare del, — mycket längre kan man icke komma. För denna åsikt kan däremot lämnas skäl. Det är tydligt tillkommet i en tid, då Linné sysslat med sina Nemesis-anteckningar så pass länge, att deras ord och tankar äro honom närvarande och förtrogna. Det återger ju en stor del av de ord, som finnas i de nämnda anteckningarna. Rörande tiden för deras tillkomst ber jag att få hänvisa till mitt arbete *Carl von Linnés religiösa åskådning*¹. På 1760-talet var Linné i varje fall mer ingående än under något annat decennium sysselsatt med dessa anteckningar. Därtill kommer en annan hållpunkt. Linné har rubriken *Teologice* i en fotnot under HOMO i företalen till de senare upplagorna av *Systema Naturæ* alltifrån den tionde upplagan. I den andra står under HOMO blott *Nosce te ipsum*; i den sjätte (tredje original-) upplagan av år 1748 börjar fotnoten med korta definitioner av människan: *Theologice, Moraliter, Naturaliter, Physiologice, Diætetice, Pathologice*. I Ed. X och XII (de fjärde och femte originalupplagorna), 1758—59 resp.

¹ Upps.-Sthlm 1926, s. 176 ff., 236 ff.

1766—68, har denna not vuxit men är för de båda upplagorna till innehållet dock i stort sett densamma. Linné sätter alltså konsekvent nog *Homo sapiens* in i sitt system av djurriket, men samtidigt känner han, att människan tarvar sin egen beskrivning på annat sätt än »de andra Djuren». Det är en sådan han ur de genom rubrikerna anförda synpunkterna ger i den långa fotnoten. Vi stanna här endast ett ögonblick för vad Linné säger under rubrikerna *Moraliter* och *Theologice* i den tolfte upplagan; dessa rubriker komma här sist, icke som i den sjätte upplagan först. Och vi finna då vid en jämförelse med den tionde upplagans innehåll, att tankarna från *Nemesis*-manuskriptet komma tydligare fram i den tolfte upplagan. Linné har alltså i tolfte upplagan av *Systema Naturæ* behandlat människan, låt vara i en fotnot — dock i en ovanligt lång sådan —, just från de synpunkter vi känna från hans anteckningar om *Nemesis Divina*. Därför kan det icke förvåna, att vi i denna upplagas fotnot möta t. ex. följande maningar: »*Innocue vivito, Numen adest*», »*Esto antiqua virtute & fide!*», »*Benefac & lætare*» och ordet från Predikaren »*Memento Creatoris Tui!*». De tre förra av dessa ord förekomma också i det utkast, som härmed utgivits, det senare icke rent formellt, men det har i sak sin motsvarighet. Men betecknande för den tolfte upplagans närmare anslutning till *Nemesis*-spekulationen är utom ovanstående uppmaningar även det förhållandet, att Linné här under rubriken *Theologice* lagt till två korta satser, i vilka den av Linné jämförelsevis sällan brukade termen *Nemesis* förekommer. I den tolfte upplagan heter det alltså under *Theologice*: »*Te ultimum finem creationis; . . . ut ex opere agnosceres Creatorem omnipotentem, omniscium, immensum & sempiternum DEum, cuius sub imperio quod moraliter vivas, a justissima ejus Nemesei convincaris*». På svenska: »Känn dig själv såsom skapelsens yttersta mål: . . . så att du av verket lär känna den allsmäktige, allvetande, väldige (omätlige) och evige Guden, lever moraliskt under hans herravälde och övertygas av hans fullkomligt rättvisa *Nemesis*». Det är alltså i stort sett alldeles samma ord, med vilka detta utkast börjar. Överskriften är ju också densamma. Och då tankarna f. ö. äro de, som ingå i den av Linné utformade *Nemesis*-spekulationen, som mera äro antydda i *Systema Naturæ*'s tionde upplaga men fullt tydliga i den tolfte upplagan, så är det i varje fall möjligt att antaga, att detta utkast kommit till någon gång under 1760-talet och troligen mot slutet av detsamma.

Sedan tidpunkten för manuskriptets avfattning sålunda i stort, om också icke med fullt bindande visshet, kunnat fastställas, inställer sig den frågan, vartill Linné gjort detta utkast. Här torde svaret bliva osäkrare. Det kan ju tänkas, att nya fynd skola kunna sprida ljus. Vi få söka läsa ut så mycket som möjligt ur själva utkastet. Detta är ju mycket skissartat och ger därigenom en intressant inblick i Linnés sätt att arbeta. Svenska om-

växlar med latin, på flera ställen ett slarvigt och dåligt sådant, vissa delar äro utförligare, andra däremot så kortfattade och vaga, att man bara gissningsvis kan tänka sig, hur Linné använt dem. Men manuskriptet har just i detta skick en stor likhet med Linnés anteckningar till Dietföreläsningarna. Vad som formellt kännetecknar dem, kännetecknar också dessa anteckningar. Men alldeles detsamma gäller de resonerande eller mer spekulativa partierna av Anteckningarna till *Nemesis Divina*. Det kan alltså tänkas, att manuskriptet legat till grund för en framställning inom ramen för dietföreläsningarna och alltså varit ett avslutande parti till någon av de senare serierna. Det är icke alldeles uteslutet, att det utgör ett förarbete till någon del av *Nemesis*-anteckningarna. Åtskilligt har också blivit infört bland dessa anteckningar. Men kanske är det till sist intet annat än strötankar, som Linné skrivit ned för att använda någon gång, om ett tillfälle infann sig.

Det har redan antytts, att innehållet icke är nytt utan känt från andra skrifter av Linné. Det lägger alltså icke särskilt mycket till den bild man tidigare fått av honom på detta område, men det gör den mera markerad och fastare i konturen.

Det bibliska inslaget är som vanligt ganska starkt, men det gamla testamentet dominerar icke så som i Anteckningarna till *Nemesis Divina*. Ett och annat bör observeras. Linné har också här en egendomlig omskrivning av dekalogen, som likväl icke överensstämmer med den form Linné givit lagen i *Nemesis*manuskriptet, där det dessutom är på svenska¹. En stor saklig överensstämmelse finnes dock. Och det är ju i och för sig egendomligt, att Linné med sin stora pietet för bibelordet på detta sätt omskrivit ett så särskilt för den tidens människor grundläggande stycke. Det sammanhänger emellertid med Linnés beroende av upplysningens idévärld. Moses på Sinai nämnes också. Till vilka utläggningar denna anteckning kan ha föranlett Linné är naturligtvis omöjligt att säga, men det finns anledning att erinra om berättelsen i *Nemesis*-anteckningarna, som börjar så: »Då Mose på Sinai berg», en för Linnés tankegång mycket belysande berättelse. Ordet om honom, som gjort örat och ögat och som därför måste både höra och se, är en allusion på psaltarordet 94: 9. Det förekommer också i de nämnda anteckningarna. Här i utkastet tillämpar Linné det också på minnet; »han, som gjort minnet, han minns». Och Linné tillägger: »de som göra det onda, tro icke att Gud ser dem; ateister». Det sista ordet är icke minst betecknande. I Linnés tro var medvetandet om att stå inför Gud mycket levande och ett av dess mest utmärkande drag. När han manar studenterna till gudsfuktan, kommer detta drag alltid med. Därav härledes också ett annat drag, som finnes i detta utkast: Gud har satt människan som sin åskådare, så att

¹ ND Fries' ed. s. 8.

det i hans skapade värld skall finnas någon, som kan se hans makt och tolka hans ära. Däri visar sig människan vara skapelsens yttersta mål och den fullkomligaste varelsen. Ett av Linné ofta citerat ord ur gamla testamentet är psalmordet 127:2 (Gud giver dem medan de sova). Det återkommer i detta utkast på två skilda ställen och det kan knappast förvåna. Det är för Linné ett av de centrala bibelorden och sannolikt det, vari han såg Guds nåd allra enklast. Det är, skulle man våga förmoda, ett ord, som följt honom sedan barndomen. Här talar icke upplysningsmannen eller stadsbon eller professorn utan bonden, som med psalmens öga ser på sådd och skörd, därmed också på lyckans skiften och människans fullkomliga beroende av väder och vind. Det är mycket bonden kan göra, bara icke tvinga säden att växa.

Ännu ett gammalttestamentligt ord finnes. Linné skriver: »Den rättfärdiga äller hans bröd aldrig gå», en sammandragning av psaltarordet 37:25: »Jag har ung varit och är gammal worden men har aldrig sedt den rättfärdiga äller hans säd efter bröd gå». Det är ett av Linnés älsklingsord; han citerar det ofta.

I allmänhet brukar Linné det gamla testamentet mer än det nya. Här äro de nytestamentliga citaten påfallande många. Det kan naturligtvis sammanhånga med, att utkastet är så pass kort; proportionerna ha icke blivit de vanliga. Redan i början möta oss anspelningar på ord i Romarbrevet. »Hedningarna utan ursächt, ty de hafva naturen» är tydligen en fri formulering med stöd av Rom. 1:20 och 2:14. Och när Linné skrev: »om i ej tro det i sen, huru skolen i tro det i intet sen», så har han säkerligen haft i minnet Joh. 3:12. Att Linné skriver ned ordet i Rom. 9:16 är fullt i sin ordning, det måste i själva verket komma med i något sammanhang i ett utkast som detta, det ordet följde Linné sedan tidiga år. Likaså är det ganska naturligt, att Linné anför Rom. 7:15, det är nämligen ett ord, som han gärna kommer åter till. Här har han ställt det samman med ordet från Ovidius: »Jag ser och erkänner det goda, men följer det onda». Det är god upplysningsteologi. Och när Linné på ett ställe nedskriver det enda ordet »oppskära», så är det säkerligen för att göra en minnesanteckning om Gal. 6:7, ty två rader senare följer början av samma vers: »Gud låter icke gäcka sig». Att just detta ord hör med till de typiska har Linné här ytterligare markerat genom att på raden mellan »oppskära» och »Gud låter icke gäcka sig» skriva: »Nemesis divina. innocue vivito numen adest NB», ett bevis så gott som något på hur bibliskt och klassiskt för Linné gick in i vartannat. Han använder nämligen i sin bevisföring, om jag får använda det ordet, dicta probantia-metoden — helt naturligt för övrigt — vilken metod skulle han eljest använt? Detta kan emellertid icke vara platsen för en grundligare undersökning av Linnés ställning till Skriften och hans sätt att bruka dess stoff — en sådan

undersökning är dock högeligen av nöden, ty hela denna fråga är hittills endast flyktigt behandlad — men jag kan vid denna mer summariska uppräknings icke underlåta att peka på uttrycket: »homines [n]a[tur]a nihil bonum et justum. nil sine numine», d. v. s. människorna [förmå] av naturen varken det goda eller rättfärdiga; intet sker utan Guds makt. Här ger Linné klarare än kanske på något annat ställe uttryck åt sin pessimistiska uppfattning av människonaturen och han gör det på ett sätt, som kommer den kristna uppfattningen mycket nära. Vad som här lyser igenom är Pauli syn på människan i t. ex. romar- och galaterbrevet. Och det kan redan nu sägas, att det här utgivna utkastet av Linné är väl så tungt och dystert i uppfattningen om människorna och deras gärningar och strävanden, som något annat Linné skrivit, ja, fråga är, om han icke här givit ett mer samlat uttryck än någonsin av sin mörka syn på det andliga och moraliska läget. Å andra sidan har han ingalunda släppt sin tro eller sitt hopp. Han säger också »nil sine numine» och det är också som en återklang av paulinska ord om kraft i Gud. Linné bekänner sig ju också i flera stundom rätt mäktiga ord till Gud och hans makt. Därmed får man icke mena, att han här skulle ha kommit fram till den reformatoriska ståndpunkten om rättfärdiggörelsen genom tron. Det för hela Linnés religionsspekulation och förtröstan karakteristiska är just, att han på den punkten böjer av och går en annan väg. Det är just detta, som gör, att han över huvud så arbetar med dessa frågor och problem och icke kan komma till en andligen befriande ståndpunkt. Intressant är dock att se, hur han på skilda punkter är nära den centralt kristna tro, han hört förkunna av sin far i Stenbrohult liksom av andra i Växjö och Uppsala. Det är, från rent mänsklig synpunkt, ganska naturligt: Linné är ju av allt att döma nu en rätt gammal man, starkt sliten och tidtals svårmodig eller i varje fall förstämde, och han griper tillbaka till intryck från ett tidigt skede.

De klassiska citaten äro icke så många. Det har visserligen nu som alltid sina svårigheter att avgöra, när Linné citerar en klassisk författare och när han plockar in ett ord på latin från annat håll eller av egen fatatur. Han lånade ju tämligen friskt och kunde enligt tidens sed göra det, så mycket mer, som han säkert icke avsett det här behandlade manuskriptet för trycket. Tvenne ord av Ovidius höra till den ordinarie uppsättningen och ha redan i förbigående berörts, ett citat ur Vergilius hjälper till att i det sista stycket göra den mörka stämningen förtätad. Det mest betecknande citatet av klart klassiskt ursprung är Seneca-ordet: »Omnia adjuvant naturam ut Dei voluntas perficiatur», allt hjälper naturen, för att Guds vilja skall ske. Seneca har visserligen icke ordet i just denna form utan skriver: »Sic omnia [elementa] adjuvant, ut naturæ opera peragantur», alltså mer opersonligt och i markerad anslutning till den klassiska läran om elementen. Linné citerar troligen ur minnet och »kristnar» citatet.

Men det betecknande är, att detta och andra liknande citat användas för att framhålla en uppfattning om hur på olika vägar och genom olika sammanhang Guds vilja ändock ordnar allt, även det som ser »konfust» ut, och låter det tjäna hans allsmåktiga syften. Så är ordet en byggnadssten i Linnés theodicé. Som jag närmare utvecklat tankarna härom dels i min tidigare nämnda avhandling och dels i uppsatsen *Linnés religions-filosofiska betraktelser i företal och inledningsord till Systema Naturæ*¹, så hänvisas till dessa båda skrifter.

I den senare delen av det här utgivna manuskriptet blir framställningen mörkare i tonen och samtidigt mera kritiskt. Den vänder sig också mot tendenser i samhällslivet, som Linné alltid bekämpat, och den gör det med påfallande skärpa. Den mörka undertonen djupnar nära nog till förakt. Och mot slutet drager Linné fram det ena draget efter det andra, vilka måla ett tryckande läge, ett hot mot lycka och glädje i den dåtida tillvaron. 1760-talets Sverige erbjöd ju ingen uppbygglig syn. Orden äro delvis så hastigt nedkastade, att man icke alltid kan följa sprången i tanken, och gå oförmedlat över från det ena till det andra. Styckevis äro tankarna dock alldeles tydliga, trots att de icke utförts utan endast antytts. Mellan partier av etsande kritik lyser levnadsidealet igenom och ger ljus åt bilden. Det är uppenbart, att Linné i det stycke, som börjar med ordet *Moralitas*, gisslar tendenser i sin samtids kulturliv och framför allt den förvekligande och nivellerande inverkan av den franska smaken — här är han verkligen så fjärran från all rokoko, som man kan vara. Det är icke underligt: detta drag endast skymtar hos Linné under hans ljusaste år och från början av 1750-talet är det alldeles borta från allt vad han skriver och talar. Emellertid: efter detta parti kommer det ett annat, där han svarar på frågorna: vad är det högsta goda? vem är klok? vem är dåraktig? m. fl., och sedan går över till en frän karakteristik av en rad mänskliga fel och därvid även brukar den av honom omhuldade djursymboliken. Men mellan dessa stycken står det tre för Linné högst karakteristiska ord: »största character att vara en ärlig karl», »en man av gammaldags heder och tro», »göra väl och vara glad; lefwa och lefwa låta». Sedan så kritiken släppts lös, kommer det åter en sats, som lyser upp: »Där är ofta mera heder i en grå bonde än uti en brokig petimeter». Det är kritiskt, naturligtvis, Linné hugger friskt in på den tidens sprättar, men det är också positivt. Han har också nyss sagt: »fruer yfwa sig, annorlunda bondkvinnan». Beroendet av Holberg sticker också fram i den korta anekdoten. Men där dominerar redan åter det kritiska draget. Så följer (»Ach, si sciretis») ett stycke av bitter människokännedom, vari ingå läkarens och professors erfarenheter. Det mynnar ut i Axel Oxenstiernas skeptiska ord till sonen. Det sista stycket, som börjar med ordet *Tempus*, innehåller kraftiga pensel-

¹ Kyrkohist. Årsskrift, Upps.-Sthlm 1925, s. 18—38.

drag i mörka färger. Där skymtar den antika tanken, att det hade varit bäst, om man alls icke hade blivit född. Där finns också en dragning åt en apokalyptisk stämning, som man annars icke märker hos Linné. Han citerar ju aldrig Uppenbarelseboken. Jag plockar samman några av de nämnda dragen i den direkta avsikten att förstärka effekten och göra den tydligare. Det ligger över dem något av det nakna människolivet i all dess brutalitet och oskönhet, i dess föraktliga art att vara otuktat. »spela, compaignie, supa, melancholie. Hopen. Det är ofrånkomligt, att den, som många frukta, måste frukta många . . . Inga barn. aldrig glad. den verkliga olyckan. utrotad. Krigen, ett sannskyldigt ont, ha av oss onda gjorts till det värsta onda. Guds ris. Det högsta fördärv. Människan ensam [bekri- gar sin like]. . . . Hade det icke varit bättre att icke födas än att räknas till dem, som fötts till allmänt fördärv . . . De som vredgas utan skäl. döda män, faderlösa, spoliera, upbränna, Guds ris . . . göra bön förrän man mördar. Jorden räcker icke till. siöslachtning. springa i luften.» Det är sant, att mellan flera av dessa satser finnas ord av ljus eller ljusare och hoppfullare klang och man måste självfallet taga dem med i räkningen. Men det kan likväl vara av intresse att på ett så kort stycke lägga de mörka orden tillsammans. Det förtätar intrycket. Två gånger har Linné orden »Guds ris». Särskilt vissa ord ha här en förfärande kraft i sig, t. ex. dessa: »döda män, faderlösa (barn), spoliera (hem?), upbränna (hus?), Guds ris» eller dessa: »Jorden räcker icke till. siöslachtning. springa i luften», där man liksom ser, hur den på jorden rasande striden flyttas ut i havet och för med sig att fartyg sprängas i luften. Men självfallet måste man läsa allt så som det står och då blir icke intrycket så mörkt. Tillräckligt mycket står dock kvar för att erinra om drag i Linnés personlighet, som man icke får glömma för att få en rätt helhetssyn och detta utkast har på ett sätt, som varit fullkomligt i linje med vad vi förut visste, visat hur skuggorna ofta tätnat för hans blick, icke bara under de kritiska åren omkring 1748—1751 och under tider av förstämning, som följde på ljusare och förhoppningsfullare ett femtontal år framåt, utan också mot livets slut, alltså från de sista åren på 1760-talet och framåt. Man kan nämligen icke, hur rättvis man än vill söka att vara, förneka, att en ganska besk bottensats av tankar och känslor bröt fram, särskilt då Linné var trött och utarbetad. Det hör självfallet med till bilden av Linné och även om det kan vara vemodigt att se det, bör det icke fördöljas. Den andra sidan av saken är nämligen Linnés starka patos för rent liv, enkla, fasta seder, hans lust att bekänna vad han tror och hans energiska strävan att ständigt på nytt vinna fäste för sin tro.

Efter dessa allmänna reflexioner vill jag stanna inför ett par detaljer. Vad som i trängre mening rör Nemesis-spekulationen förbigår jag, eftersom jag icke kunnat finna, att Linné i det här utgivna manuskriptet fört fram någon tanke, som inom denna del av hans tankevärld är ny. Han rör sig här hela vägen med av oss tidigare känt stoff.

Det har ett mycket stort intresse att ett ögonblick begrunda några av de stycken, som innehålla kulturkritik. Under den andra huvudavdelningen, den som börjar med ordet *moralitas*, har Linné ju bl. a. räknat upp en hel del attribut på latin: *ineptus, lascivus, castus* m. fl. Till dem fogar han översättningar med två ord. Det kan knappast förhålla sig annorlunda än att Linné med det första ordet återger sin egen mening eller den allmänt gängse översättningen. Det andra ordet är en nyhet, det visar de kulturellt avancerades syn, det utplånar de karakteristiska betydelseerna, ordens i moralisk mening verkliga valör. Det har också kommit med de välska sederna, och det är uppenbart, att Linné reagerar mot denna nivelerande förändring. *Lascivus* betydde förr helt enkelt 'widlöftig', och det var just inte något berömmande omdöme, men nu betyder det 'cortisan', förmildrande, nästan fint. På samma sätt imitator; det betydde 'fiäsachtig', alltså något mindre gott, nu betyder det i de kretsar, där man lever med, 'galant'. De franska orden äro med i brist på bättre men också därför, att de äro tecken på ett förnämt ursprung. Men *castus* betydde 'dygdig', en som ej gav sig ut i vidlyftigheter. Just därför kallas han nu 'klemmog' (klemig) med smak av räddhågad, sedan 'beskedelig' övergivits såsom inte fullt så träffande. En *prodigus* kallade man förr helt enkelt 'slösachtig', det var utan alla hänsyn och rakt på sak. Men nu heter det med en helt annan betoning 'liberal'; det hör också de nya sederna till. Det skulle ha varit av verkligt intresse att höra Linné lägga ut vad han här skrivit, tendensen är dock fullt klar. Det är troligt, att han inte sparat på saltet.

De fem frågor, som börja med *summum bonum?*, äro också mycket betecknande för Linnés sätt att gå till rätta med vissa tidslyten. De ha också som antytts en motsvarighet i Nemesisanteckningarna. De förutsätta »den vises» syn på livet och röja det stoiska draget i Linnés ståndpunkt. Det är den girige, som är fattig, och rik är den, som intet begär. Och frågan: vem är klok? avser inte förståndet utan förnuftet. Den har praktisk innebörd, det gäller levnadsvisheten. Därför kommer också svaret kort och övertygande: den som kan låta bli att göra ont. Det högsta goda en människa kan äga är därför, jämlikt den uppfattning, som höjer henne över tillfälligheter och affekter, ett sinne, medvetet om det rätta. Linné synes vara alldeles särskilt glad, när han funnit sådana formuleringar. De ha utan tvivel legat för hans röst. Sådana maningar synes han ha uttalat med särskilt eftertryck. Och vare sig de legat till

grund för tal till studenter eller ej, har han säkert vid deras nedskrivande tänkt på studenterna.

Det långa stycke, som följer direkt på de nämnda fem frågorna och deras svar, och som bygger på en uppräknings av delvis samma attribut, som nyss nämndes, ineptus, lascivus, imitator, innebär åter en kritik av den dåtida människan, delvis under jämförelse med vissa djur och deras egenskaper. Också här upprepar Linné tankar, som han framfört på annat håll, bl. a. i avhandlingen *De Inebriantia* men framförallt i Dietföreläsningarna. Men att kritiken här upprepas har dock sitt intresse att konstatera.

Mycket betecknande för Linné är även det stycke, som börjar Ach si sciretis. Icke heller här är det nya tankar eller stämningar men det är ett understrykande av den ståndpunkt, som kännetecknades av brist på respekt, gränsande till förakt, särskilt inför vissa mer pretentiösa företeelser i en tid, som just icke hade anledning till några större pretentioner. Linné hade ju också sett, »med hur ringa vishet världen styres».

Likväl är det de sista styckena i hela manuskriptet, som tala starkast. Här är den personliga tonen, trots det fragmentariska i formen, allra påtagligast, här visar Linné ännu en gång en för honom typisk upprördhet, och går man här sakta från rad till rad, kan man höra varje ord tala till fantasien ungefär som skissen kan tala bättre än den färdiga tavlan.

Utan några vidare utläggningar fäster jag också uppmärksamheten på det korta stycket, som i översättning lyder så: »Krigen, ett sannskyldigt ont; [ha] av oss onda [gjorts] till det värsta onda. Guds ris. Det högsta fördärv. människan ensam [bekrigar?] sin like. 'Svärd må blixtra mot svärd mellan dem, mellan sönernas söner'.» Det är intet tvivel om det äkta i Linnés känslor. Och orden äro knappast någon predikan över temat: »människan är god». Däremot ha de kvar sin aktualitet.

Det är tre föreställningskretsar, med vilka vi i detta utkast gjort bekantskap. Den innersta är den, som rör sig kring tron på Gud, förtröstan på hans uppehållande och styrande makt, övertygelsen om att harmonien icke får rubbas utan att bli återställd (Nemesis-spekulationen). Till denna sluter sig en vidare krets av tankar om levnadsidealet, den vises sätt att behärska livet, kravet att vara ärlig och glad, samtidigt också kravet att icke förhäva sig, icke högmodas. En ännu större krets med allmänna, kulturkritiska tankar kommer så till dessa båda. Dess positiva sida är gammal heder, sunt liv, äkta väsen. Sin spets vänder den mot förkonstling, sken och falskhet i samliv, uppträdande, seder och manér. Ofta är motsättningen denna: hederlig svensk levnadsordning — lättfärdigt franskt livssätt.

Men hela detta utkast är sådant, att man i det har Linné personligen nära, utan någon högtidsdräkt, i en allvarlig uppgörelse med tidens idéer

och makter, i en brottnings med andra svårigheter än systematikens. Han har en ståndpunkt och en åskådning, men stoffet är hårt och motspänstigt, och ingen metod, intet grepp tvingar det att helt lägga sig till rätta. Man får samma intryck, som vid ett grundligt studium av Nemesis-anteckningarna, icke sådana de i bristfälligt och fragmentariskt skick föreligga i tvenne tryck utan sådana de äro i Linnés skriftliga avfattning. I naturvetenskapen är han den segrande reformatorn, den framgångsrike nydanaren, suverän och lycklig, men i de nämnda anteckningarna liksom i detta korta utkast är han den kämpande människan, som förgäves söker få det alla svårigheter nedbrytande livtaget.

Båda sidorna måste hållas samman för att den rika helhetsbilden skall bli riktig.

EN SJUKHISTORIA AV LINNÉ

AV

TELEMAK FREDBÄRJ

LÄKAREN LINNÉ VAR I HUNDRA ÅR HELT FÖRDUNKLAD av botanikern LINNÉ. Hans betydelse för olika medicinska discipliner klarlades först 1877 av HJELT¹, senare av FRIES², MÜLLER³ och E. ALMQUIST⁴. Ytterligare bidrag i samma riktning ha där- efter publicerats av skilda författare, ej minst i denna tidskrift: HEDBOM, DRAKE, MÜLLER, J. ALMKVIST, NEANDER, HULT, NILSON, FREDBÄRJ.⁵ Som tecken på det alltjämt ökade intresset för LINNÉs medicinska verksamhet må nämnas, att hans akademiska disputationer — av vilka 85 eller nära hälften avhandla medicinska ämnen — innevarande år utgivits i referat.⁶

LINNÉ själv utgav som bekant under sin livstid, utom dessa dissertationer samt två meddelanden i Vet.-Ak. handl., endast tre medicinska verk: *Materia medica*, *Genera morborum* och *Clavis medicinæ*. Till Linné-jubileet 1907 utgavs hans *Dietetik*, innehållande dels föreläsningsskoncept, »*Lachesis naturalis*», dels lärjungeanteckningar efter dessa hans föreläsningar, »*Collegium dieteticum*». Vi få ej glömma, att LINNÉ under 37 år var professor i medicin, med föreläsningsskyldighet utom i botanik även i materia medica, semiotik, dietetik och naturall historia. Mest intresserade honom sjukdomsläran (nosologien), farmakodynamiken och dietetiken. LINNÉs sjukdomslära har som disposition en systematisk uppställning av sjukdomarna, dels på symtomatologisk grund (i *Genera morborum*), dels på spekulativ (i *Clavis medicinæ*). På grund av den dåtida naturvetenskapens brist på exakta undersökningsmetoder måste LINNÉs sjukdomssystem, som helt bär sin tids prägel och är bundet av dess begränsning, i sinom tid falla, då anatomen, fysiologien och mikrobiologien trädde fram och kunde ge bärande indelningsgrunder. Mer betydande var LINNÉ som terapeutiker.

¹ OTTO E. A. HJELT, *Carl von Linné som läkare och hans betydelse för den medicinska vetenskapen i Sverige*. Helsingfors 1877. Ny, utvidgad uppl. Uppsala 1907.

² TH. M. FRIES, *Linné. Lefnadsteckning*. I—II. Stockholm 1903.

³ ERIK MÜLLER, *Carl von Linné*. Hygiea 1907.

⁴ ERNST ALMQUIST, *Om Linné som hygieniker*. Hygiea, festband 1908.

⁵ Sv. Linné-Sällsk. årsskr. 1918, 1919, 1921, 1922, 1923, 1926, 1927, 1928, 1934, 1935, 1936, 1938.

⁶ GUSTAF DRAKE, *Linnés disputationer*. En översikt. Nässjö 1939.

Hans farmakodynamiska uppställning av de vegetabiliska drogerna är byggd på empirisk-experimentell grundval och innebär åtskilligt av bestående värde. I de personliga iakttagelserna var LINNÉ som vi veta mästaren. Vid sin medverkan till den första upplagan av *Pharmacopoea svecica* (1775) införde LINNÉ flera nya växtdroger, som äro officinella än i dag, såsom Rad. Seneg., Rad. Ipecac., Lign. Quass. m. fl., samtidigt som han lät utmönstra en hel del medeltida djurdroger, grundade på signaturläran eller annan vidskepelse. LINNÉs största betydelse för den medicinska vetenskapen ligger emellertid i hans förutsägelse, att de smittosamma sjukdomarna förorsakas av levande osynliga smittämnen, hans uttalanden om lungsotens smittofarlighet, hans anteciperings av den geografiska patologien, en numera självständig vetenskap och hans införande av den allmänna hälsovården i det offentliga livet.

Som practicus hade LINNÉ en efter tidens förhållanden förnämlig klinisk utbildning och erfarenhet. Under sina holländska år hade han förmånen att få medfölja den store BOERHAAVE såväl på sjukhusronder som på enskilda sjukbesök. I Stockholm var LINNÉ som amiralitetsläkare chef för flottans sjukhus, som dagligen inrymde 100—200 sjuka. Här erhöll han också tillstånd att få utföra liköppningar, något för den tiden alldeles nytt. Samtidigt hade han under dessa år en privat praxis, som om man får tro hans egna uppgifter snart nog blev lika stor som alla de övriga Stockholmsläkarnas tillsamman. Han blev läkaren på modet, först som venereolog, sedan — då han konsulterats av drottningen för hennes sjuka bröst — även som »lungspecialist». Under c:a 40 år stod LINNÉ i ständig korrespondens med sin berömda kollega SAUVAGES i Montpellier — vilken även utgivit ett »Systema morborum» — och brevväxlingen gällde i lika hög grad medicinska spörsmål som rent botaniska. Mot denna bakgrund är det därför anmärkningsvärt, att i LINNÉs medicinska produktion mycket få sammanhängande sjukdomsbeskrivningar och ingen enda fullständig sjukhistoria förekomma. Det enda jag kunnat finna är ett kasuistiskt meddelande¹, gällande ett fall av motorisk afasi, f. ö. mycket kortfattat och utan försök till tolkning, endast skildrat som ett kuriosum. I sina föreläsningar brukade emellertid LINNÉ då och då inflika något fall ur litteraturen eller från sin egen praktik, såsom framgår av *Collegium dieteticum* och de utgivna elevkompendierna.²

Det måste därför anses som uppseendeväckande, då bibliotekarien A. HJ. UGGLA vid sin sommaren 1938 företagna inventering av manuskripten i Linnean Society fann en fullständig sjukjournal, med anteckningar

¹ C. LINNÆUS, *Glömska af alla substantiva och i synnerhet namn*. K. Sv. Vet.-Acad. Handl. 1745.

² Exempelvis PEHR OSBECK, *Carl Linnæi föreläsningar öfver Systema Morborum, hållne åren 1746 och 1747*. MS. i Sv. Läk.-sällsk. bibl.

dag för dag, över en patient, som LINNÉ vårdat i Uppsala. Sjukhistorien, som är skriven på svenska, är nedtecknad å ett folioblad med ett promemorie-liknande sammandrag, öfvervägande på latin, å ett mindre blad. Dechiffre-ningen av LINNÉS piktur har icke överallt varit lätt, särskilt å det senare bladet, som är skrivet med mycket liten stil, och jag har endast haft tillgång till en förstorad smalfilmskopia. En del ord och uttryck ha varit omöjliga att tyda.¹ Sjukhistorien är av följande lydelse:

[Sid. 1.]

Kiöpmannen Marten Wærn ifrån Fridrickhall, kom re-sandes ifrån Stockholm till Upsala d. (onsdagen) om mor-
gonen, under resan om natten, som war ganska med snö ^{alsike färdades}
kall hade han nog ledit, så att han straxt måste hålla sig ^{om natten}
till sängen. ^{upkastade}

Jag besökte honom för middagen då pulsen war mycket
swag men tätt, till tekn att feber war i faggorne, och där
jämte klagade han sig i halsen öfwer någon swulnad som ^{vomera och}
dock ej synnerligen märktes. ^{laxera tillika}

ty orderades några absorberande pulveres med nitro²,
och att halsen skulle hållas warm, hwar till ock några torre
omslag föreskrefwes.

om aftonen samma dag kom en rysning, som dåck straxt öm i ryggen
förgick, därpå någon hetta och någon swett om natten

tors.

Morgonen där äfter fants pulsen jämnare och stärkare, ^{rätt öm i halsen}
utan synnerligt tekn till feber, men urinet satte ett sedimen- ^{hvit på ---}
tum lateritii coloris³ såsom det almänt plägar ske i frossa, ^{orent i halsen}
hwar af jag förestälte at siukdomen torde wända sig till ^{absolv $\frac{=}{\circ}$}
frossa; tungan war ock nogot hwit. ^{gurgelv}

magen war ej wähl disponerat, några knipningar mat-
leda, och något durchlopp, hwilket dock stante af fomento
menthæ cum vino calefacto⁴, och 10 droppar af Laudano
liquido cum $\overline{\text{R}}$ croci.⁵

halsen war full af slem ty orderades decoctum plantar[um]
emollientium⁶, till gargarisma men utan effect.

¹ Bibliotekarien UGGLA har varit mig behjälplig med texttydningen. För detta, liksom för hans vänlighet att erbjuda mig materialet till behandling, ber jag härmed få uttala mitt tack.

² Nitrum, salpeter, ansågs enligt BERLIN (*Den svenska farmakopeen* I—II, Lund 1849—51) »förminska blodomloppet hastighet och blodets plasticitet och verka kylande, urindrivande, något diaforetiskt samt i stora doser laxerande» och användes bl. a. vid inflammatoriska lidanden.

³ i stående urin utfällda tegelfärgade urinsalter, ett vanligt febersymtom.

⁴ omslag av krusmynta med uppvärmt vin. Krusmynta verkar, liksom sprit, enl. BERLIN utvärtes fördelande.

⁵ Laudanum liquidum cum Tinctura Croci, även kallad Laudan. liq. Sydenhami, var en av LINNÉ särskilt som sömnmedel ofta använd medicin, ungefär motsvarande vår nuvarande Tinct. opii crocata. I detta fallet torde medicinen ha givits som antidiarrhoicum.

⁶ dekokt på uppnjukande växter; torde motsvara de samtida dispensatoriernas *Decoctum emolliens*, beredd av Flos Chamæmeli, Rad. Althææ, Herba quinque emoll., Sem. Fœni græci och Sem. Lini, alla slemrika droger. (Uppgift av apotekare G. DRAKE.)

fredd: efter det ej gaf sig i halsen för det förra, ty orderades gargarisma af plantis adstringentibus cum Robe moror[um]¹ hwar af han där fan lindring för slemmet.

pulsen war mat och kort i dag; magen illa disponerad, kroppen något matt.

ty fants för godt att ordinera $\overset{+}{\circ}$ cornachini² 3 β .³
[överstr.: att] som intogs om aftonen, emedan man förestälde sig någon saburra in primis viis⁴, i tanka att då den woro ren man sedan kunne lättare få kroppen i stånd. af denna swaga dosi, som ordinairt plägar göra 2 å 3 sedes, blefwo 14 sedes. hwilket ofelbart kommet af någon intermittent paraph[renesis]⁵

lördag här af blef pulsen helt jämn som på den friskaste meniska, kroppen lättad, patienten munter och ej matt. allenast war halsen i lika stånd; som då begynte flitigt sprutas och där af ständigt förbättrades.

wed middagstiden såg han at händerne woro nogot styfware och [överstr.: rödare] brunare, liksom de pläga synas när man om dem frusit, men här på giordes intet någon ^{svetten} reflection. _{svulnade}

[Sid. 2.]

Söndagen. alt war godt, men händerne blefwo något litet swulna doch så at det med möda kiennas kunne, med något stec-kande doch ej i lederne, och styfwa och stela at patienten intet kunne röra nogon finger äller handen om han ej skulle lyfta hela armen.

detta symptome föll fränat, då det war hwarken erysi-pelaceum äller paralyticum äller gangrenosum⁶, utan tycktes man se at metastasis febrilis hit satt sig. ty orderades inga pingu[i]a⁷ utan allenast omslag af farina avenæ⁸ och floribus sambuci⁹

Måndagen. woro händerne i lika situation, ty lämnades omslaget. och i det ställe war jag sinnad at bruka antifebrilia hälst

¹ gurgelvatten av sammandragande växter med mullbärsmos; torde motsvara *Decoctum pro gargarismate*, beredd af Herb. Plantag., Herb. Prunellæ, Herb. Uvular., Herb. Salviæ, Flos. Rosar. rubr., Flos Malvæ, Flos Balaustriæ (blommorna av Punica granatum), alla adstringerande droger. (DRAKE.)

² Pulvis cornachinus seu Comitum Warwichensis utgjorde en blandning af Antimonium diaphoreticum (kaliumantimonat), Cremor Tartari (kaliumbitartrat, renad vinsten och Diagrydium sulphurati scammoniumharts, av Convolvulus scammonium, och svavel). Laxermedel, i större dos kräkmedel. (DRAKE.) Pulvret finnes omnämnt i *Materia medica* 1749, s. 28, i *Clavis medicine* under rubriken Anthelmintica (HJELT, *Carl von Linné sasom läkare och medicinsk författare*, Uppsala 1907, s. 227), ävensom i LINNÉ'S s. k. *Vademecum* (Upps. univ. handskriftssaml.), s. 51, under rubriken Purgans.

³ $\frac{1}{2}$ drakma = 1.88 gram.

⁴ barlast i främre vägarna, d. v. s. i magsäcken och tarmens övre delar.

⁵ = Inflammatio diaphragmatis, enligt *Genera morborum* 1763, s. 8.

⁶ ros-, förlännings- eller kallbrandsartat.

⁷ feta saker, här troligen = salvor.

⁸ havremjöl.

⁹ fläderblommor; användes även utvärtes i påsar eller omslag såsom fördelande medel (BERLIN).

urinet i dag hade sedimentum lateritii coloris. halsen war nu nästan aldeles i stånd. men patienten, wet ej af hwad orsak wille intet taga china pulveren, och klagade sig öfwer händern. då händerne begynte blifwa bättre mot afton, äfter någon swett. natten här på tog han in ett pulver hwar annor timma, (jag wet ej hwad äller hwar af det war äller hwem det ordinerat)], här med continuerades till morgonen.

Tisdagen för middagen war han uppe, wiste sina händer för sine wänner som då woro aldeles restituerade, och han mådde helt wähl, tänkte altså at resa till stockholm at förfriska sig för än han antogo resan. äfter middagen skickar han in till sin fölieslagare Politie Borgmästaren i Fridrichshall, och beder folket gå ut; föreställer honom att sin tid wara förfluten och att han måste dö, gör sitt testamente, kallar till sig witnen; då han frågas där om han woro siuk näkar han det; alla stodo bestörta att den sades sig dö som ej woro siuk; och mente att han yrade, ty ögonen stodo hårt spänste. altså woro somlige af den tanka att ådren skulle öppnas, det sker, men subsultus tendinum¹ och pulsus intermittens hade redan instält sig; en hans wän går bort, men lofwar sig koma om $\frac{1}{2}$ timma igen; då patienten säger att han komer försent, ty då är han död; talte och något för sig sielf. straxt där efter liksom somnar in och dör.

[å en mindre lapp]:

31 åhr

blek altid gulachtig

- - - [oläsliga ord] tussis² om natten

fridrickhall Martin [överstr.: Wærn] Waern

onsdags

fluss i hals[en], litet swullen, slem

febricula □³ lateritii

pulsus debilis⁴

♂ cornachini. ♂ i β.⁵ 15 sedes.

lördagen inde febris cessavit, pulsus fortis æqualis⁶

söndag manus rubræ tumidiusculæ

ut vix digitos flecteret

absque dolore artuum⁷

¹ fibrillära muskelryckningar, särskilt vid platsen för radialispulsens palpation: ansågs som ett prognostiskt dåligt tecken »signum deploratissimum».

² hosta.

³ tecken för urin.

⁴ pulsen svag.

⁵ 1 $\frac{1}{2}$ skrupler; överensstämmer med den å blad 1 angivna dosen, ty 1 drakma (3 = 3 skrupler (♂).

⁶ därefter upphörde febern, pulsen stark, jämn.

⁷ händerna röda, något mer svullen, så att han knappt kunde böja fingrarna utan smärta i lederna.

söndag	omslag af fl. sambuci cum farina hordei ¹
måndag	melius[?], sed animo inquietus, □ lateritii post meridiem pulsus & urina bonæ ²
martis ³	bene omnia, manibus nil non sphacelus, non apoplexia lintea et manus movebat hora 2-da convocavit[?] testamentum non delirabat, dicit se morit[urum] ✓ [venæsectio], percussit[?] ⁴

Sjukhistorien rör sig alltså om en 31-årig man, som en snöig morgon anländer sjuk till Uppsala och där avlider efter en veckas sjukdom.

Efter att förut ha varit frisk (eljest skulle han knappast ha rest på natten från Stockholm till Uppsala) insjuknade han akut med hosta, feber, kräkningar, ont i halsen, svag och hastig puls, blekhet. Han erhöll fördenskull svett drivande och laxerande medicin. Senare på dagen hade han ryggsmärtor, frosskakningar, svettningar.

Följande dag var pulsen jämnare och starkare, men pat. hade fortfarande ont i halsen, vidare belagd tunga och hals, färgad, grumlig urin, diarré och magknip. Han fick gurgelvatten, varmt omslag om buken samt opiat.

3:e dagen hade han fortfarande ont i halsen, fick nytt gurgelvatten, hade svag och hastig puls, trötthetskänsla, diffusa magbesvär. Han fick då laxermedel, varpå följde 14 (enligt promemorian 15) öppningar.

4:e dagen var pat. »munter och ej matt», pulsen blev jämn och stark, halsen »i lika stånd», varför halssprutningar (av vad?) insattes. Fram på dagen blevo fingrar och händer styva och brunröda, liksom blåfrusna.

5:e dagen kände pat. stickningar i händerna, som nu även voro något svullna, och han kunde ej röra på fingrarna, varför han fick omslag av fläderblom och havremjöl (enligt promemorian kornmjöl).

6:e dagen var halsen »nästan alldeles i stånd»(?) men febern och besvären från händerna fortsatte, pat. var orolig, urinen var åter (eller alltjämt?) mörkfärgad. Han svettades på kvällen och händerna »began bli bättre». På natten tog pat. varannan timme ett pulver av för LINNÉ okänd sammansättning (av pat. medfört på resan?).

7:e dagen äro händerna »alldeles restituerade». Pat. känner sig på morgonen så frisk, att han går upp och tänker resa till Stockholm, men på e. m. känner han, att han skall dö, tillkallar fördenskull vittnen och

¹ kornmjöl.

² bättre [?], men orolig till sinnes, □ lateritii; eftermiddag puls och urin goda.

³ dies martis, tisdag.

⁴ allt väl, från händerna ingenting; ej kallbrand, ej slaganfall; han rörde på lakanet och händerna; klockan 2 kallade han; testamente; han yrade ej; sade sig skola dö; åderlätning, avled[?]

gör upp sitt testamente. Sedan verkar han virrig, ögonen stå hårt spända, han åderlåtes, får fibrillära muskelryckningar och ojämn puls, »somnar in» och dör.

Granska vi det föreliggande sjukdomsfallet epikritiskt, visar det sig, att vi ej ha många diagnoser att välja på. Den vanligaste akuta febersjukdom, som på kort tid kan lägga en ung människa i graven, är ju lunginflammationen. Denna sjukdom måste dock i detta fall uteslutas, då så viktiga symtom som hosta, håll och andnöd saknas (den i promemorian omnämnda initialhostan torde ha varit uttryck för svalgretning). Fastmer pekar sjukhistorien direkt på svalget. Närmast till hands vore då att tänka på den s. k. septiska anginan, en genom halsmandlarna ingången allmän blodförgiftning, som på kort tid kan föra till döden. LINNÉS patient kan emellertid knappast ha lidit därav, då övriga tecken på allmän sepsis saknas, främst högradig kraftnedsättning med mot slutet inträdande medvetslöshet, vidare hudblödningar etc. Enligt VOSS, som skrivit en monografi över denna sjukdom¹, äro dessutom halssymtomen betydligt mera dominerande än vad fallet är hos LINNÉS patient. Möjligen skulle handsymtomen kunnat uppfattas som en septisk emboli, om de icke varit symmetriska och snabbt övergående. Återstår egentligen blott difterin. Det belagda svalget, de toxiska insjukningssymtomen (feber, kräkningar, frosskakningar, diarré), halssmärtna stämma väl med denna diagnos, liksom även den plötsliga, oväntade, dödliga utgången. Difteritoxinerna angripa med förkärlek hjärtat och en plötslig hjärtdöd var före serumbehandlingsens tid ingalunda ovanlig, även vid kliniskt godartade fall.² Att patienten dött en hjärtdöd är uppenbart, dels emedan medvetslöshet ej inträdde förrän strax före döden, dels även på grund av pulsens ojämnhet och svaghet, som visade sig redan 3:e sjukdomsdagen. En antydning att pulsen skulle ha varit dålig den första sjukdomsdagen gör det möjligt, att pat. redan förut haft ett svagt hjärta. I så fall kan difteridiagnosen lämnas åsido och pat. kan ha haft en s. k. banal (möjligen en flegmonös) angina, som utgjort en för stark påfrestning för hans förut svaga hjärta. — Närmare diagnosen torde vi på grund av de knapphändiga meddelandena ej kunna komma.

Sjukhistorien har emellertid sitt största intresse däruti, att den ger oss liksom ett tvärsnitt av LINNÉS och hans tidevarvs medicinska tänkande och handlande, låt vara i ett speciellt fall och i sammanträngd form.

Vår tids läkekonst söker sig som bekant till en etiologisk (kausal) eller patologisk-anatomisk diagnos, för att sedan om möjligt kunna rätta behandlingen efter sjukdomsorsaken. Detta kan också ofta ske, tack vare upptagandet av en detaljerad anamnes och noggranna undersökningar, såväl vid sjuksängen som å olika laboratorier.

¹ O. VOSS, *Sepsis nach Angina*, Arch f. Ohren-, Nasen- und Kehlkopfheilk., 130, 1931, s. 83.

² FABER, HOLST, PETRÉN, *Lärobok i intern medicin*, Köpenhamn 1919, del I, s. 74.

I LINNÉ's sjukdomsberättelse finnes först och främst ingen anamnes alls, åtminstone inga anteckningar därom. Vi få således inga upplysningar om den sjukes föregående sjukdomar, ej heller om eventuella sjukdomsfall i omgivningen (nog så viktigt i detta fall, då det rörde sig om en infektionssjukdom) eller om patientens hälsotillstånd under tiden närmast före insjuknandet. Och medan läkaren av idag kan göra en metodisk, fysikalisk undersökning av den sjuke, har LINNÉ, utom avlyssnande av de subjektiva sjukdomssymtomen, som diagnostisk arsenal endast inspektion av patienten och hans uttömningar samt palpation av pulsen. Den senare är ju den klassiska undersökningsmetoden alltsedan HIPPOKRATES' tid (och ännu längre tillbaka) och ansågs högst betydelsefull även på LINNÉ's tid. I en dissertation över detta ämne¹ har han f. ö. klart för sig, att orsaken till den intermittenta pulsen framför allt ligger i hjärtat. Uppenbarligen har han i föreliggande fall noga följt pulsen hos sin patient, ehuru anteckningar därom saknas för 5:e och 6:e sjukdomsdagarna.

Att LINNÉ vid diagnosställandet dock även tänkte etiologiskt och patologiskt-anatomiskt framgår av sjukhistoriens små differentialdiagnostiska utveckelser.

Febern, frosskakningen och urinens utseende kommer honom att ett ögonblick tänka på frossan, en av dåtidens folksjukdomar, åt vilken LINNÉ ägnade såväl sin doktorsavhandling (1735) som en senare disputation (1771). Då pat. senare får magbesvär, tänker sig LINNÉ en »barlast i tarmen» och ordinerar laxermedel. Då detta ger en kraftigare effekt än väntat, tänker han sig en paraphrenesis, d. v. s. en bukhinneinflammation. — Missfärgningen, svullnaden och stelheten i fingrarna ge honom ett visst huvudbry. Han förkastar efter varandra diagnoserna ros, förlamning och kallbrand och stannar för »metastasis febrilis». Samtidens läkekonst talar om en »materia febrilis», d. v. s. ett feberämne, som med blodet kunde sända avläggare till olika kroppens organ.

Vad slutligen behandlingen angår, är den tidstypisk, alltså enbart symptomatisk. Mot frosskakningen ges diaphoretica, mot magknipen varma omslag, mot diarrén opium, mot halssmärtna mucilaginos, mot halslemmet adstringentia, mot förstoppningen laxantia, mot fingersvullnaden fördelande omslag, mot febern antipyretica. Till slut ges en allmänbehandling — som ultimum refugium, då tillståndet plötsligt försämras — åderlåtning. Den sistnämnda behandlingen, som LINNÉ f. ö. ej brukade vara så frikostig med², gavs i detta fall tydligen på begäran.

* * *

¹ *De pulsu intermittente*. Upsaliæ 1756.

² *Collegium dieteticum*, s. 214.

Martin Wærns gravsten. (Foto P. Sandberg.)

Sedan vi nu behandlat Linné-dokumentet från medicinsk synpunkt, kan det vara av intresse att studera dess personhistoriska sida.¹

En anteckning i Uppsala domkyrkoförsamlings begravningsbok ger oss följande upplysningar:

1748 den 11 martii begrofs uti kyrckans graf en resande handelsman ifrån Fredrichshall i Norje H. Mårten Wern

Klockare	24
Bårklädet	12
Graföppningen	6
Klädet som brukas	9

51 K_{mt}

Vid inträdet i domkyrkan, till höger om stora mittgången, bakom sista bänkraden (i höjd med LINNÉs egen), finner man också än i dag den vackra gravstenen med ett timglas mellan vingar upptill och en döds-kalle över två korslagda skelettben nedtill.

¹ Förste arkivarien EINAR WÆRN har haft vänligheten giva mig vissa upplysningar och ledtrådar, för vilka jag härmed uttalar min tacksamhet.

Dess latinska inskription lyder i översättning¹:

Här vilar Herr Martin Wærn, så länge han levde en aktad medborgare och köpman i Fredrikshald, född juni 1716. Han var en vän av lärdomen och själv lärd. Då han besökte Uppsala, angreps han av en häftig feber och dog stilla den 8/19² mars 1748. I denna grav, som hans anhöriga efteråt köpte, jordades han på tillbörligt sätt.

Härmed kunna vi alltså datera LINNÉs sjukhistoria: 2—8 mars 1748. (De av LINNÉ angivna veckodagarna äro i full överensstämmelse med 1748 års almanacka.)

Den 9 mars 1748 sammanträdde Consistorium majus vid Upsala kongl. Academie i närvaro av Rector magnificus ANDR. BOBERG och Professorerna MATHIAS ASP, ENGELBERT HOLMIUS, GABRIEL MATHESIUS, LAUR. BENZELSTIERNA, DAN. SALANDER, AND. BERCK, JOH. FICK, CAR. LINNÆUS, SAM. KLINGENSTIERNA, PET. EKERMAN, JOH. IIIRE, LAUR. HYDRÉN, NICOL. WALLERIUS, OL. CELSIUS, JOH. AMNELL. Ur protokollet anföres (pag. 215 ff.):

§ 12. Hade Byfogden och Politie Borgmästaren ifrån Fredrichshall uti Norrige *Johan Fredrich Riis*, uppå thes begäran, företråde uti Consistorio Academico, samt, sedan han gifwit til känna, huruledes thes reseCamerad hit til Sverige och Upsala stad, Handelsmannen uti Fredrichshall *Martin Wærn*, anländt i går, som war d. 8 Martii, här i staden, efter otta dagars sjukdom med döden afgått, anhölt, thet måtte Astronomiæ Professoren wid thenna Kgl. Academien, Ädel och Högtlärde Herr *Martin Strömer*, samt Medicinæ Studiosus härsammastädes *Gottfried du Bois*, som bägge warit tilstädes, tå bemålte Handelsman förklarar sin yttersta wilja, huruledes med all thes efterlemnade ägendom, i fall han med döden afginge, skulle föranstaltas, uti Consistorio Academico edligen intyga hwad the af bemålte Handelsman Wærn härutinnan hört och kunde hafwa sig bekant; på thet han, Byfogden och Politie Borgmästaren, måtte hafwa så mycket säkrare skäl och bewis at å högwederbörlig ort förete uti alt thet, som wid förberörde omständighet sig tildragit. Och som Consistorium Academicum til thenna Byfogdens och Politie Borgmästarens skälige begäran icke annat kunde, än samtycka; altså förekallades Professoren Strömer och Studiosus du Bois, hwilka, til följe af Rättegångsbalkens 17. Cap. och 16. §, aflade med hand å bok then wanliga witnesseden, hwarefter then förre, sedan Studiosus du Bois tagit afträde, uppå sin witnessed sielf upläste en thes skrifteligen författade berättelse, som följer:

I går, som [war] 8/19 Martii, tå jag tänkte besöka Herr Martin Wærn, Handelsman ifrån Fredrichshall, hwilken jag under min resa i Norrige haft bekantskap med, och då war sjuk, mötte hans utskickade mig, med begäran, at jag måtte straxt komma til honom. Wid inkomsten bad thes reseCamerad Herr Johan Fredrich Riis, Kongl. Byfogde och PolitieBorgmästare i Fredrichshall, som tå war inne med mig, at jag wille afhöra bemålte Herr Wærns yttersta wilja, som tå sade at thes sidsta stund war för handen och i thet afseendet åstundade min och flere närwarandes närwaro och witness börd. På thet

¹ verkställd av fil. mag. YNGVE HEDLUND.

² Den nya stilen infördes officiellt i Sverige 1753 men var i bruk redan tidigare i Danmark—Norge.

jag så mycket bättre måtte förstå Herr Wærns mening, uprepade Herr Borgmästaren först för mig thet han förut hört af Herr Wærn, nemligen at Herr Wærn wille thet hans ägendom, sedan thes skuld war betald, emellan thes Swåger *Eric Ancker*, Handelsmannen i Fredrichshall och thes Syskonbarn *Matthias Wærn*, hwilka både äro i handelssocietet med honom, skulle altsammans komma til skiftes. Therpå uprepade Herr Wærn med klara ord thet samma och begärte, at jag wille komma thet wäl i hog; nemligen, at han gifwer och testamenterar all sin efterlemnade ägendom til Skiftes emellan sin swåger *Eric Ancker* och syskonebarn *Matthias Wærn*, som handla i societet med honom, på the wilkor, at thes skuld först betalas. Therpå frågade jag, om han wille, at these både, *Eric Ancker* och *Matthias Wærn*, skulle åtnjuta lika del af then testamenterade ägendom. Hwarpå han swarade, ja. Sedan taltes ej mer härom til thes jag skildes wid honom, undantagandes, at han en eller annan gång bad, at jag wille wäl komma ihog, at thetta war hans testamente och yttersta wilja. At Sal. Herr Martin Wærn thetta giort och sagt, tå han war wid godt och sundt förnuft, i närwaro af Herr Borgmästaren Riis, Studiosus Medicinæ Herr Gottfried du Bois och Herr Borgmästaren Riises dräng Jens, betygar jag och kan thet samma med liflig ed, wid påfordran, bestyrka. Upsala d. 9/20 Martii 1748. Mårten Strömer, Astron. Prof. i Upsala.

Häruppå inkallades Studiosus Gottfried du Bois och likaledes föreläste then berättelse, som han, förenämnde mål rörande, upsatt, så lydande:

I går, som war d. 8 Martii, blef jag efter middagen kläckan 2. kallad til Handelsmannen Herr Martin Wærn. Så snart jag war inkommen i rummet, blef jag af Herr Wærn ombuden, at wara witne til hans tå fattade upsåt, hwilket straxt therpå Herr Borgmästaren Johan Fredrich Riis mig berättade; nemligen, at Herr Wærns yttersta wilja war, at all hans ägendom, sedan thes skuld blifwit betald, skulle tilfalla hans swåger Herr *Eric Ancker* och syskonebarn Herr *Matthias Wærn* til skiftes. Thetta bekräftade Herr Wærn sielf åtskillige gånger wara sitt oryggeliga beslut och wilja, begärandes, at jag thet med hand och mun intyga wille, thet jag ock lofwade i närwaro af Herr Professor Strömer, Herr Borgmästaren Riis samt thes dräng Jens. Hwaruppå frågade jag Herr Wærn, om han kände sig något tung i hufwudet? Hwartil han swarade nej. Jag frågade honom vidare, om han ej tyckte sig wara något yr i hufwudet? Hwartil äfwen swarades nej. Sidst frågade jag, om han war aldeles wid sitt fulla förstånd? Hwarpå han swarade ja. Af the Herr Wærns på förberörde frågor gifne tydelige swar, fan jag Herr Wærn wara wid sitt sunda förnuft, och thet så mycket säkrare, som han sedermera tog afsked af Herr Professoren Strömer, med anhållan, at Herr Professoren wille tänka på honom och thet, som skedd war. Hwaruppå han ständigt och med frimodighet talte om sin tilstundande död, läste och befalte sin siäl i Guds hand, samt räckte mig handen, tagandes således af mig afsked. At thetta så i sanning skedt, som nu berättadt blifwit, kan jag, wid påfordran, med liflig ed bekräfta. Upsala d. 9. Martii 1748. Gottfried du Bois, Med. Studiosus.

Sedan föregående witesmål således woro upläsne och ånyo widkände, begärte Byfogden och Politie Borgmästaren, at, emedan bemålte Studiosi skrift icke war så utförlig, som Professoren Strömers, du Bois måtte, i anledning af Herr Professorens skriftelige witesmål tilfrågas, om han kändes wid alt thet, som therutinnan war anfördt och af afledne Handelsmannen Martin Wærn uti thes närwaro skal blifwit sagt. Til hwilken ända Herr Professorens skrift för bemålte Studiosus uplästes, tå han, du Bois, intygade, at alt hwad therutinnan

blifwit anfördt, wore med Handelsmannen Wærns förklarade yttersta wilja och utlätelser aldeles öfwerensstämmande. Sidst begärte Byfogden och Politie Borgmästaren öfwer alt thetta utdrag af protocollet; som bewiljades.

Detta dokument bildar s. a. s. ett supplement till den Linnéska sjukhistorien och ger i viss mån dess mänskliga och sociala bakgrund.

Vi få här veta testamentsvittnenas namn. Den ene var LINNÉs kollega, MÅRTEN STRÖMER¹, född 1707, astronomiæ professor 1744—1757, senare grundläggare och chef för »Amiralitets Cadettcorps eller Plantskola» i Karlskrona 1757—1765, slutligen i Stockholm på offentligt uppdrag utarbetare av »nya och pålitliga Sjö-chartor» över den svenska skärgården, död 1770. Den andre var medicinæ studiosus GOTTFRIED DU BOIS², född 1725, LINNÉs lärjunge och följeslagare på resan till Öland och Gotland. Han disputerade den 9 dec. 1748 under LINNÉs presidium på en avhandling om *Tænia* samt 1749 under ROSÉN v. ROSENSTEIN över *Diss. grad. sistens resolutionem casus Pleuritici cum metu Pleuropneumoniæ*, blev 1757 den förste provinsialläkaren i Stockholms län, dog 1790.

Konsistorieprotokollet ger oss även reskamratens namn, JOHAN FREDRICH RIIS, »Byfogde och Politie Borgmästare ifrån Fredrichshall», ävensom att dennes dräng Jens medföljde på resan, tydligen som någon slags betjänt eller kalfaktor. Denne J. F. RIIS, senare betitlad »Cancellieraad», var född 1715 (och dog i Fredrikshald 1768), var alltså ett år äldre än WÆRN. Han var gift med CATIARINA SEVERINA WÆRN, kusin till MARTIN WÆRN.

Man kan fråga sig, varför denne MARTIN WÆRN reste till Uppsala och varför LINNÉ, som i regel ej utövade någon praktik annat än bland »vänner och fattiga»³, kom att behandla honom. Det är ju ej att vänta, att litteraturen skall ha mycket att förtälja om en man, som levde på 1700-talet och dog vid 31 år. Det enda jag kunnat finna om WÆRN är följande rader av O. FORSTRØM:⁴

Morten Madsen Wærn synes at ha været en energisk og driftig mand. Han anlagde saaledes det første tobaksspinderi i Fredrikshald og grundet derved en industri, som gjennem aarrækker havde adskillig betydning. Hans kompanion i bedriften blev kort efter Erik Ancher. Desværre fik Morten Wærn ingen lang levetid; paa en reise i Sverige blev han syk og døde i Upsala 1748, 32 aar gammel. Han var ugift.

Tänkbart är därför, att WÆRN uppsökt LINNÉ i Uppsala för att resonera om tobaksodling. Enligt GIERLOFF⁵ fingo år 1739 tobaksfabrikanterna

¹ *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män*, Upsala 1849.

² J. F. SACKLÉN, *Sveriges läkarehistoria*, Nyköping 1823.

³ CARL LINNÆUS, *Egenhändiga anteckningar*, Stockholm 1823, s. 201.

⁴ O. FORSTRØM, *Fredrikshald i 250 aar*, Fredrikshald 1915.

⁵ CHR. GIERLOFF, *Tobakkens kronike*, Oslo 1928, s. 156.

TANK och WÆRN i Fredrikshald (uppenbarligen MARTIN WÆRN och hans styvfar CARSTEN TANK) av konungen mot en årsavgift av 34 rd Ous gård åt sig upplåten för att där »oprette Tobaks Plantagier efter dend svenske Maade da Jorden her er meget beqvem». LINNÉ sökte som bekant i Sverige odla alla slags utländska växter, som användes till läkemedels-, hushålls- eller njutningsändamål. Att han även sökte odla tobak visar hans skrift *Två nya species tobak*.¹ Något samtal i dessa frågor torde väl ej ha hunnit inledas, då WÆRN anlände sjuk till Uppsala på morgonen och redan samma dags förmiddag besöktes av LINNÉ. Ingen föregående brevväxling är känd, men säkert torde personliga orsaker ha förelegat till att LINNÉ tog sig an den sjuke omedelbart. Kanske var det prof. STRÖMER, vilken ju enligt konsistorieprotokollet kände WÆRN från en resa i Norge, som förmedlade hjälpen.

* * *

Som avslutning vill jag nämna något om MARTIN WÆRNS släktförhållanden. Detta kan ha sitt intresse även ur den synpunkten, att namnet WÆRN representerar en känd svensk kultursläkt.

SLÄKTTAVLA.²

MORTEN WÆRN
bodde i Aarhus
† 1711

MADS		PEDER		
köpman i Fredrikshald		borgare i Fredrikshald		
* 1681 † 1717		* 1690 † 1734		
g. m. Karen Colbjørnsdatter		g. m. Kirstine Colbjørnsdatter		
i hennes 1:a gifte				
(omg. m. köpman Carsten Tank				
1. COLBJÖRN	2. MARTIN	1. MATHIAS	2. CATHARINA	3. MORTEN
† ung	köpman i Fredrikshald	* 1725 † 1788	SEVERINA	generalkrigs-
	* 1716	överflyttade 1767	* 1726 † 1815	komissär
	† 1748 i Uppsala	i Sverige	g. m. Joh. Fredr. Riis, byfogde och pol. borgm. i Fredrikshald	* 1728 † 1796
			* 1715 † 1768	överflyttade t. Danmark

Släkten WÆRN invandrade till Norge från Aarhus i flera repriser under 1600-talet. Mest kända blevo bröderna Mads och Peder Mortensen Wærn. De blevo båda köpmän i Fredrikshald, voro gifta med Karen och Kirstine Colbjørnsdatter, systrar till Hans och Peder Colbjørnsen, vilka liksom Mads och Peder Wærn och deras kusiner Jakob och Mads Søren-

¹ K. Sv. Vet.-Acad. Handl. 1753.

² C. G. LAURIN, *Minnen*, del III. Sthlm 1931.

sen Wærn utmärkte sig vid försvaret av Fredrikshald mot svenskarna 1716—1718. Mads Mortensen Wærn var far till vår Martin Wærn. Mads Wærns änka, alltså Martin Wærns mor, gifte senare om sig med köpman Carsten Tank och hade med honom bl. a. dottern Anna Catharina, som gifte sig med köpman Erik Ancher, Martin Wærns i testamentet omnämnde »svåger». Peder Mortensen Wærn var far till bl. a. Mathias Wærn och Catharina Severina Wærn, gift med byfogden och politie borgmästaren i Fredrikshald J. F. Riis, som var Martin Wærns följeslagare på Uppsala-resan. Mathias Wærn, som således var kusin (»syskonbarn») till Martin Wærn, är den andre i testamentet omnämnde arvingen. Dessa Martin Wærns arvingar, Erik Ancher och Mathias Wærn, bildade sedan firman Ancher & Wærn, som fortsatte driften av tobaksspinnerierna. De utvidgade ytterligare sin verksamhet, anlade såpsjuderi i Fredrikshald och kanongjuteri i Moss, men blevo senare ovänner, varför Wærn löste ut sig ur firman och flyttade över till Sverige 1767. Han gifte sig med Maja Ugglå, blev delägare i Billingsfors järnbruk på Dal och avled å sin egen- dom Högen i Steneby socken år 1788.¹ Denne Mathias Wærn, kusin och arvinge till vår Martin Wærn, blev stamfader för den svenska släkten Wærn.

Enligt en i den Wærnska släkten ännu levande familjetradition skall den i Uppsala avlidne MARTIN WÆRN ha vårdats av LINNÉ.² Genom fyndet av den Wærnska sjukhistorien i Linnean Society's samlingar har detta bekräftats, vilket visar, att en muntlig tradition kan vara riktig ännu efter 200 år.

¹ LOTTEN DAHLGREN, *En svensk herrgårdssläkt*, Stockholm 1909.

² Uppgiften meddelad av arkivarien E. WÆRN, som redan 1912 i Linnean Society för-gäves eftersökte dokument, som kunde styrka denna tradition. Enligt samma familjetradition skall MARTIN WÆRN ha haft utpräglade botaniska intressen och varit god vän med LINNÉ's lärjunge PEHR KALM. Detta har jag emellertid ej kunnat verifiera. I KALMS *Wästgötha och Bahusländska resa, förrättad år 1742* (Stockholm 1746) finnes intet, som antyder, att han be-sökte Fredrikshald, och vid tiden för WÆRNS Uppsalabesök var KALM på forskningsresa i Amerika.

LINNÉ OCH DEN SYDSVENSKA GRANSKOGSGRÄNSEN

Av

RUTGER SERNANDER

I EN AVHANDLING »GOTLANDS GRANSKOGSLÖSA REGIONER», Botaniska notiser 1939 i häftet den 20 oktober, en festgåva till vår styrelseledamot professor SVANTE MURBECK, som denna dag fyllde 80 år, visar jag att Gotland äger tvenne stora granskogslösa regioner, en i norr och en i söder. (Fig. 5.) Genom att sammanställa en del meteorologiska och fenologiska konstanter kunde jag göra troligt, att orsaken till granskogens uteblivande inom dessa regioner låg i epilitorala¹ egenskaper hos de ifrågavarande regionernas klimat, vilkas förnämsta indikator är att söka i den fordran FREDRIK ENQUIST ställer på granens trivsel: 120 frost-dagar per år; jfr att han för tallen endast kräver 90. Det är ganska vittgående problem som härmed öppnas i Sydsveriges växtregionala utbildning, och troligen kommer med anledning härav undersökningen av den sydsvenska granskogsgränsen att ytterligare utvidgas och fördjupas. Det kan då för Linné-Sällskapet vara av intresse att, för så vitt jag kan se, primus motor i de hithörande naturhistoriskt viktiga frågekomplex, som äro förbundna med granskogsgränsen, är ingen mindre än LINNÉ. Som bakgrund till min framställning härom tager jag några refererande drag ur min

¹ Det är kanske skäl att upprepa min beskrifning av 1917 pp. 91—92: »Hafvets inflytande på vegetationen slutar ej alltid med vågornas, gränsen mellan min supramarin och marin. Jag syftar härmed ej på hafvets allmänna klimatiska effekt — det maritima klimatet — vida in öfver de angränsande landvidderna, utan på de lokala verkningarna: för det första intensiv vindpining, för det andra utfällning av salter och vatten ur den genom vågornas sönderpiskning härmed mättade atmosfären. Vidare ha vi att räkna med den starka ljusreflexen från vattnets och supralitoralens ytor samt en del andra mindre betydande faktorer. Alla dessa faktorer verka efter växlingar i de topografiska förhållandena såväl till utsträckning som intensitet mycket ojämnt på den supramarina vegetationens fysiognomi, ibland kanske ej alls, ibland ganska skönjbart i dess sammansättning och individens morfologiska utbildning. I senare fallet torde det vara lämpligt att påbygga det maritima regionsystemet med en epilitoral region.» Vid de något större insjöarna motsvaras epilitoralen av epilakustrinen.

avhandling men, följande arbetsuppgifter antydda i min uppsats »I Linnés fotspår» (Årsskriften 1921), med flera utvidgningar omkring de linnéanska inslagen.

Då LINNÉ på »Höga Öfwerhetens befallning» sommaren 1749 genomkorsade Skåne, var provinsen ingalunda ett för honom nytt land. De med Lundavistelsen och hans Iter ad exteros förbundna Skånefärderna voro omfattande nog. De hade Stenbrohults prästgård, vilken som bekant ej ligger långt bort från skånska gränsen, som utgångspunkt. Området strax söder om denna kände han också bäst. Dessa sina äldre botaniska erfarenheter från gränsbygderna satte han under den stora Skåneresan också i ett systematiskt samband med de nya erfarenheterna. Särskilt var han intresserad av de påfallande successiva omkastningarna från barrskog till lövskog. Redan på det tredje skånska nattkvarteret, i Kristianstad den 19 maj, dikterade han för sin amanuensis (Skåneresan p. 69): »TRÄDEN, sedan Tall och Gran numera blifwit osynliga åt södra tracten af Skåne, woro endast löf-trän, så at alla ängar woro intet annat än Eke-lundar, emillan hwilka buskar af andra löf-trän woro strödde». Det var erfarenheterna av resan genom Stenbrohult, Sinclairsholm fram till Kristianstad, som nu sammanfattades.

Mot slutet av resan sammanfattar han den 26 juli på Bälinge gästgivargård p. 390 närmast erfarenheterna från nordvästra Skåne: »TALLEN (L. 788.) begynte wisa sig i Bokskogarna på gränsen emellan Norra-härad, och Wästra Gyngingehärad, den wi icke sett på södra delen af Skåne; men hon förswann straxt. Således går Tallen längre åt söder än Granen, som ännu icke sågs; Tall- och Barr-skogarne begynna jämväl inemot der Bok-skogarne slutas, at hwart och et land får sin förmon.»

Egentligen är det märkligt att se, hur föga man fäste sig vid LINNÉs uppslag om barrskogsgränsen i Skåne och om granens och tallens alldeles olikartade roll vid denna gräns. Ansatser saknas ej, man kan visa på FORSANDERS och VON DÜBENS pregnanta, tydligen av Skåneresan påverkade uttalanden; men det var, som om den kraftigt sig utvecklande skånska floristiken under 1800-talet oavsiktligt trängde problem av denna art åt sidan. Det dröjde mer än halvtannat århundrande innan det skånska granskogsproblemet återfördes till den linnéanska utgångspunkten. Det blev HESSELMAN och SCHOTTE förbehållet att i sitt viktiga arbete 1906: »Granen vid sin sydvästgräns i Sverige» utvidga den skånska gränsen till en sydsvensk från Bohuslän i väster till Öland i öster.

De öländska tall- och grangränserna hade redan utretts och kartlagts av ERNST HEMMENDORFF i hans gradualavhandling 1897.

Med samma inställning till frågan om granens och granskogens utbredning hade LINNÉ redan 8 år före Skåneresan arbetat på Gotland: CARL LINNÉ Öländska och gothländska resa ger oss 1745 upplysningar om

hans målmedvetna studier. Under dem upptäcktes både norra och södra granskogslösa regionerna. (Fig. 5.) De två andra granskogslösa regionerna äro endast ett par små exklaver mellan de stora huvudregionerna — flera sådana finnas säkerligen — Kyrkbingegrundet och Snäckgärdet. Jag nämner

Fig. 1. Barrträdsplantering på alvaret vid Muskemyr. G. Sandberg foto 25/6 1937.

dessas, när den förra (på min karta och p. 634 samt 636 oriktigt »Kyrklingegrundet») på JACOB FAGGOTS karta i Gotlandsresan, som annars icke upptager mycket detaljer, finnes utsatt som »Grundet».

Mellan de två stora granskogslösa regionerna ha vi tvärsöver mellersta Gotland ett brett band av vad jag kallar Gotlands optimala granskogsregion¹ med ett högt antal frostdagar per år. Bland karakteristika framhåller jag att mutationer och kombinationer mellan dessa äro vanliga hos granen. Mitt i regionen ha vi Roma socken. Just härifrån beskriver LINNÉ i Gotlandsresan p. 291 en gran-mutation, synnerligen nära besläktad med den »obeliskgran» jag avbildar från en barrskog i grannskapet. Beskrivningen lyder: »*En gran*, af 4 famnars högd, sågs wid vägen, förr än man kom fram til Roma ägor; hon war af naturen aldeles så wuxen, som hade hon warit klipt af en Trägårdsmästare, til form af en Kägla, at dagen på intet ställe lyste emellan qwistarna.»

¹ Anteckningar om barrskogens beskaffenhet i densamma med granens inryckning i tallskogen och just från Roma, återfinnas i SERNANDER, *Förna och ävja*, pp. 664—665, N:o 1.

Den 28 juni 1741 (gamla stilen) stiger han i land på Fårön. Följande dag nådde han »Nordersta Udden» och den 30 juni återvände han till huvudön. Bland resans erfarenheter från Fårön var p. 202: »Gran fants ganska sällan på denna Ö.» Tallen däremot spelade en dominerande roll. Det blev honom nu en viktig uppgift att under den förestående resan söderut se när de normala proportioner skulle nås, han förut funnit mellan tall och gran, sålunda att överträda den senares norra gräns. Redan första dagen kunde han för trakten S om Bunge fastställa (p. 212), att man »här och där hade tillräckelig Gran». Den 1 juli konstaterade han på vägen mellan Olofs Capell och Slite (p. 219): »Skogarna i dag woro tämmeligen fasta, doch ei synnerligen gamla med mehra Gran och mera *Hypnum* än tilförna». Följande dag närmade han sig Gothem och skriver härom p. 221: »Skogen, som wi härifrån reste igenom, war tämmelig ansenlig; besynnerligen af Gran, förrän man kom til Gothum-åen, men på södra sidan om henne war han mäst af Tall med höga stammar, jorden utan buskar wäl uprögd». Då han den 3 juli lämnade Gothem på väg till Östergarn beskriver han pp. 225—226 skogen sålunda: »Skogar med Barr-Skog besynnerligen af Gran, utan Löfträn, hade man hela wägen emellan Gothum och Östergarn. På några ställen där Wädelden härjat för 20 a 30 åhr sedan, som man kunde sluta af de där få uppwuxne Tallar, såg man huru denna jordnåhnen af swediande har sig». Med detta slutar han sina uppteckningar angående den föresatta uppgiften om följandet av grangränsen. S om Bunge hade han granen här och där, men sedermera fick han mil för mil de vanliga förhållandena mellan de båda skogsträden, vadan han avslutade sina anteckningar över detta kapitel.

En blick på kartan visar huru rätt LINNÉ hade, då han efter upptäckten av Fårö granskogslösa region fram på södra sidan om Fårösund forskade efter dess södra gräns. Det negativa resultatet är synnerligen viktigt. Jag låter också efter mina iakttagelser på 1900-talet regionen börja med Haugrundsudd i Fårösundets nordligaste del.

Den södra granskogslösa regionens nordgräns uppdagade han i och med att han övertvårade dess östligaste del.¹ Det nämnes endast med några rader då han färdas fram mellan När och Burs, just på den sträcka jag låter gränsen österifrån begynna. Dagboken för den 6 juli säger oss (p. 239): »Tall wäxte i Skogarna, men ingen Gran, och wid Ångarna war mehra Löfskog än tilförna.» Han är fullt inne i tankegången från Fårö, så att då resällskapet dagen därpå kommer in i Rone och Grötlingbo socknar, tillses om det finnes gran eller ej i barrskogarna. Synen utföll

¹ Självt har jag icke lagt ner något större arbete på att efterse, hur detta uppdagande fullföljdes i litteraturen. Men en äldre uppgift, som brukar avglömmas, vill jag framhålla som god, SNÖBOHMS av 1871 p. 17: »Granen växer icke i sydligaste delen af ön (Hoburgs och Grötlinge ting).»

Fig. 2. Gotlands södra granskogslösa region. Norra Grötlingbo. Gammal jordbruksbygd upptagen i björklövängar. Märk den optimala barrskogsregionen i bakgrunden. — Vykort 1939.

Fig. 3. Södra Grötlingbo. Bild tagen samtidigt med och från den alldeles liknande trakten omedelbart söder om fig. 2.

negativt: »Skogarna woro tämmeligen faste af Tall» (p. 247). Söderut vidtar ett nytt land. Gran nämnes ej vidare och tallen är så sällsynt, att en liten vindpinad förekomst i närheten av Heligholmen utanför Vamlingbo (p. 256) ådrar sig hans särskilda uppmärksamhet.

Den 8 juli, då färden gick genom Grötlingbo, Fide, Öja, Hamra och Vamlingbo, skildras skogarnas natur pp. 252—253 sålunda: »Ångarna woro hela denna dagen likare Lundar och Trägårdar än någon mark. Träden

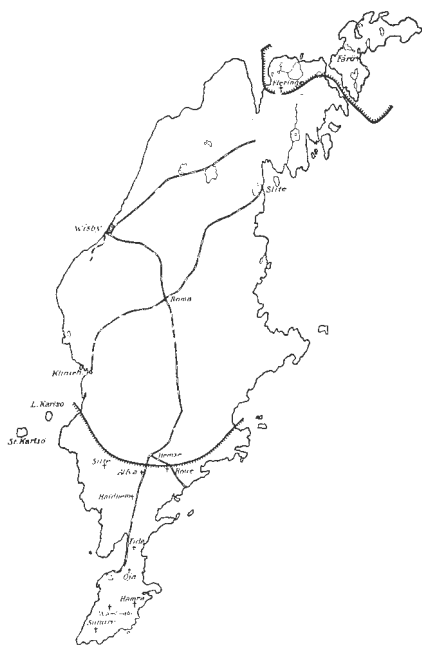

Fig. 4. Utbredningsområdena för utegångsfår och »lambgift». Efter RAGNAR MELIN 1923.

woro något Ek, mer Ask, än mer Biörk och mäst Hassel.» Det är att märka, att som ännu i dag av de tre egentliga trädslagen björken får huvudrollen. De två bifogade flygbilderna från norra och södra Grötlingbo (fig. 2 och 3) visa från 1938 en präktig jordbruksbygd, en gång upptagen i ett björklövsängslandskap i Gotlands södra granskogslösa region.¹ Så bördig och leende ter sig — och tedde sig för LINNÉ — denna region, där vid sidan av dess rika kulturlandskap på nästan oöverskådliga vidder den bara kalkflisan går upp i dagen som fårhjordarnas betesmarker sedan århundraden. (Fig. 1.)

Vi nämnde fåren. Det finnes ett visst samband mellan utegångsfåren och de gotländska granskogslösa regionerna. Detta har länsjägmästare

¹ På Öland återfinnes den märkligaste björklövängen i öns södra granskogslösa region, Ottenby lund. LINNÉ skildrar trädbeståndet i Ölandsresan p. 85: »Ottenby Lund war wid pas 2,4 mihl lång af Biörk med något Asp och Ek», d. v. s. ungefär som nu.

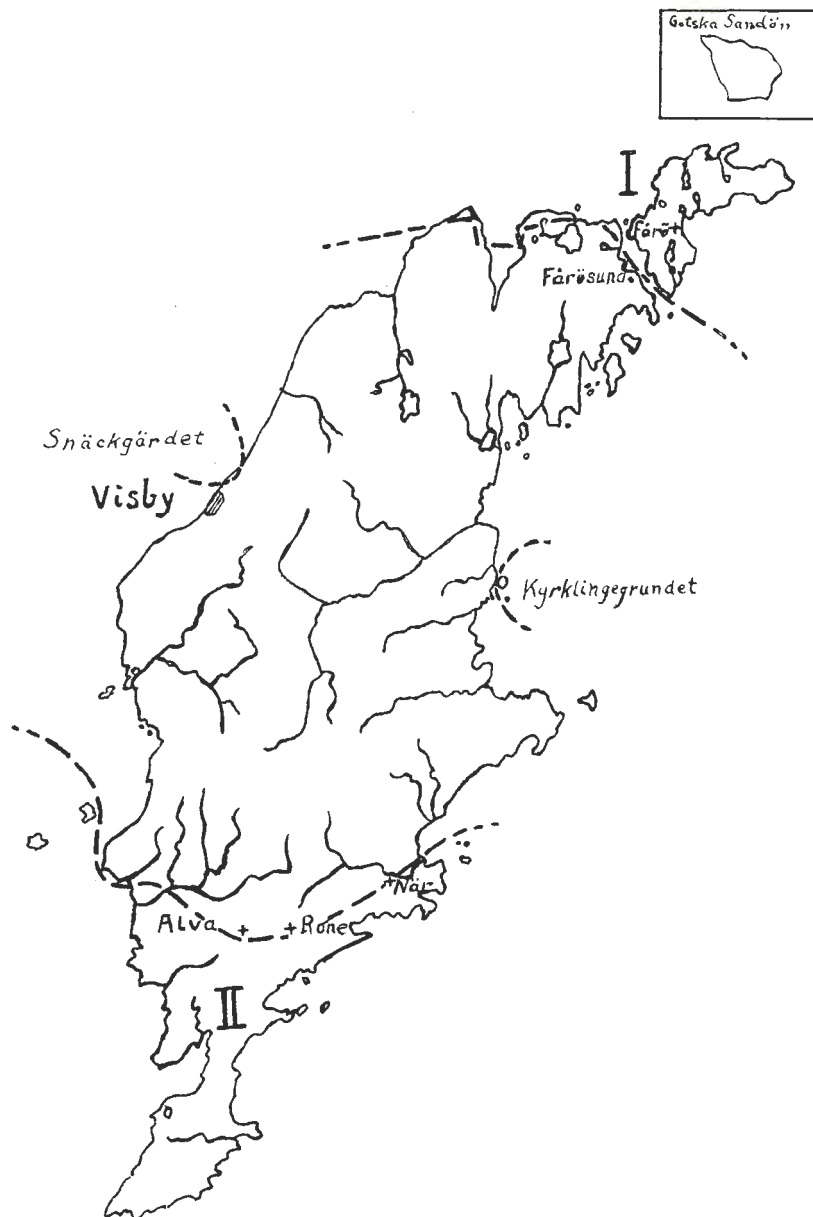

Fig. 5. Gotlands granskogslösa regioner. SERNANDER i Botaniska notiser 1939.

RAGNAR MELIN framhållit i Svenska betes- och vallföreningens årsskrift 1923. Överensstämmelsen mellan min karta över de granskogslösa regionerna och MELINS karta över områdena för utgångsfåren samt de gamla lambgiften framträder rent förbluffande. (Fig. 4 och 5.) Man må ej låta förvilla sig av att i nutiden vissa delar av de granskogslösa regionerna alldeles

sakna utgångsfår. Detta är en sen historia. Gotska Sandön har en gång haft en för sandflyktens utbredning ödesdiger fårstam, som för att bevara skogen togs bort på 1800-talet. Och på Stora Karlsö, där förr föddes bortåt 250 djur (MELIN), togos de bort av Karlsöklubben 1887. På Lilla Karlsö, på vilken Eksta-bönderna sedan urminnes tid vinterfött får, finnas de kvar ännu i dag; MELIN räknade dem 1923 till omkring 120 stycken.

MELIN studerar som skogsman fårbetets inflytande på trädväxten. Han kommer där bl. a. till följande märkliga resultat (p. 82):

»Med hänsyn till förekomsten av sovande knoppar å skotten borde *granen* bättre än tallen kunna överleva angrepp från fårens sida genom avbitning av skott eller knoppar. Egendomligt nog synes emellertid en viss övrensstämmelse råda mellan granens utbredning på Gotland och utgångsfårens förekomst. *Granen saknas på Fårön och likaså inom hela den av mig å kartan utlagda södra fårbeteszonen.* En närmare utredning i detta fall vore av stort intresse.»

Förklaringen till detta fenomen ger mitt antagande av den Enquistiska teorien om sambandet mellan minskat antal frostdagar som orsak till granens uteblivande och möjligheten för fåren att uthärda vintern.

Det är märkligt att se huru intresserad LINNÉ var av dessa utgångsfår. Om Hoburgslandet säger han t. ex. p. 256 »Fåren, som gingo i bet på så utmagert Land, woro likwäl fetare här än på annat ställe af Gothland». Det ständigt återkommande temat är också, hur fåren kunde bli så feta och stora trots den magra dieten. Huvudbeståndsdelen i denna anser han, säkerligen med rätta, vara fårsvingeln, vilken han med hänvisning till de gotländska och öländska utgångsfåren också ger namnet *Festuca ovina*.

Men vad LINNÉ uträttade för greppet på grangränsen i Skåne och på Gotland är emellertid endast en fortsättning och ett led i hans så litet beaktade ungdomsarbete under lapska resan att punkt efter punkt bestämma ett antal växtgränser inom Fennoscandia. Detta arbete fick sin systematiska komplettering och utformning av linnéanen GÖRAN WAHLENBERG i hans *Flora lapponica*, den regionala växtgeografiens grundläggande verk. Om den Caroli Linnæi *Flora lapponica*, WAHLENBERG mottog som fundament för sitt berömda arbete med samma namn, kunde han också i dess *Introductio* p. XXII säga »Plantas lapponicas omnes diligenter et satis accurate annotavit, et sic Floram lapponicam confecit satis bonam, ita ut pauca tantum adjicere potuerint insequentes peregrinatores».

Det var med ett vidlyftigt program den unge LINNÆUS drog ut på lapska resan. Detta se vi redan på hans nöjsamma quærenda för resan, en brokig blandning av praktiska memoranda, notiser av och hälsningar ämnade att framföras från vännen ARTEMI, som väl kände de första veckornas marschrouten o. s. v. samman med frågeställningar av vetenskaplig rang.

Men de punkter av programmet, som verkligen genomfördes eller utmynnade i andra forskningsserier, erbjuda givetvis det största intresset. Jag vill fästa uppmärksamheten vid en sådan punkt: utredningen av karaktéristiska arters gräns mot Norden. Vi veta ju alla huru energiskt och målmedvetet WAHLENBERG på sina färder norrut genom 1800-talets första årtionde annoterade försvinnandet av vissa arter, tillkomsten av nya. Samma program hade hans föregångare om ock ej av samma berömda precision och bestämda grepp på utförandat. Och LINNÉ följde det såväl under färden utmed den svenska sidan av Bottenhavet på uppmarschen som under nedmarschen på den finska sidan.

När LINNÉ äntligen 1737 hunnit fram till tryckningen av resans samlade resultat i sin *Flora lapponica*, vilken emellertid som bekant, utom vad ämnets titel utlovar, skänker läsaren en värdefull lappländsk encyklopedi, framhåller han i bokens annars knappa Prolegomena alldeles särskilt sina gränsuppteckningar (FRIES' översättning p. 11): »Alltså äro för de särskilda växterna liksom bestämda gränser fastställda, hvilka de icke af egen kraft kunna öfverskrida. Med stort intresse hade jag tillfälle att iakttaga detta under Lapplandsresan, då jag färdades runtom Bottniska viken. Några exempel härpå äro följande.» Så kommer framställningen av 12 arters utbredningsförhållanden. Att endast exempel ur förrådet äro uttagna, synes t. ex. i anteckningsboken från sista delen av återresan genom Finland mellan »Lappfjerd» och »Hwisbofjälh». LINNÉ hade icke då mycken tid och livskraft övrig, men på en enda dag (den 28 september) möter och upptecknar han, *Iter lapponicum* p. 208, följande arter (efter TH. M. FRIES, överförda till vår terminologi):

<i>Acer platanoides</i>	<i>Humulus Lupulus</i>
<i>Polypodium Dryopteris</i>	<i>Anemone Hepatica</i>
<i>Ribes alpinum</i>	<i>Vicia sylvatica</i>
<i>Viburnum Opulus</i>	<i>Orobus vernus</i>
<i>Lonicera xylosteum</i>	<i>Rhynchospora alba?</i>
<i>Rubus saxatilis</i>	<i>Iris pseudacorus</i>

Ingenting annat hann LINNÉ uppteckna; det var de relativt sydliga växternas uppträdande mot Norden, givetvis med en eller annan nordgräns, som alldeles uppfyllde hans intresse, där han troligen på en rankig kärra »tillända brachte den träffeligen swära vägen: landswäg må han ej kallas».

Till det forskningsområde, växternas övre och nedre gränser, som LINNÉ tydligen med kärlek odlade under ynglinga- och mannaåren fram till 1751, då Skånska resan utkom på trycket, återvände han icke mera.

Vi se detta tydligt av den samma år tryckta *Philosophia botanica*, när han kommer till växtgeografien, »Loca natalia plantarum», i kapitlet Adum-

brationes. Hans underrubriker äro Regio, Clima, Solum och Terra, alla behandlade relativt vidlyftigt. Men de speciella gränsfrågorna tangerades knappast.

Vi erinra oss även, att den skånska resan 1749 var den sista större resa LINNÉ överhuvud företog. Stockholm, Leufsta och Åkerö beteckna periferien av reseområdena under de sista 29 åren av hans liv.

LITTERATUR.

- DÜBEN, MAGNUS WILHELM VON, *Conspectus vegetationis*. Diss. Lund 1837.
 ENQUIST, FREDRIK, *Sambandet mellan klimat och växtgränser*. I: Geologiska föreningens förhandlingar. 1924.
 ———, *Trädgränsundersökningar*. I: Svenska skogsvårdsföreningens tidskrift. 1933.
 FORSANDER, JOH., *De vegetatione Scaniae*. Diss. Lund 1820.
 HEMMENDORFF, ERNST, *Om Ölands vegetation*. Akad. afh. Ups. 1897.
 HESSELMAN, HENRIK, & SCHOTTE, GUNNAR, *Granen vid sin sydvästgräns i Sverige*. I: Skogsvårdsföreningens tidskrift. 1906. (Även i: Meddelanden från statens skogsförsöksanstalt. H. 3.)
 LINNÉ, CARL VON, *Öländska och gothländska resa ... förrättad åhr 1741*. Sthm & Ups. 1745.
 ———, *Skånska resa*. Sthm 1751.
 ———, *Philosophia botanica*. Sthm 1751.
 ———, *Iter lapponicum*. 2:a uppl. ombesörjd af TH. M. FRIES. Ups. 1912. (Skrifter af Carl von Linné utg. af Kungl. svenska vetenskapsakademien. V.)
 MELIN, RAGNAR, *Om fårbetet och betesmarkerna på Gotland*. I: Svenska betes- och vallföreningens årsskrift. 1923.
 SERNANDER, RUTGER, *De nordeuropeiska hafvens växtregioner*. I: Svensk botanisk tidskrift. 1917.
 ———, *Förna och äfja*. Geol. fören. förhandl. 1918.
 ———, *I Linnés fotspår*. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1921.
 ———, *Gotlands granskogslösa regioner*. I: Botaniska notiser. 1939.
 SNÖBOHM, ALFR. THEOD., *Gotlands land och folk*. Örebro 1871.
 WAHLENBERG, G., *Flora lapponica*. Berolini 1812.

LINNEAN SOCIETY'S 150-ÅRS- JUBILEUM.

Vårt berömda systersällskap kunde våren 1938 fira 150-årsminnet av sin stiftelse. Stiftarnas första möte hölls i »the Marlborough Coffee House» den 26 februari 1788. Bland de närvarande vid detta tillfälle märktes, utom de egentliga initiativtagarna JAMES EDWARD SMITH, SAMUEL GOODENOUGH och THOMAS MARSHAM, även en svensk: Sir JOSEPH BANKS' bibliotekarie JONAS DRYANDER. Sir Joseph själv ansåg sig, på grund av sin ställning som Royal Society's president icke kunna ansluta sig, men valdes snart till den nya sammanslutningens hedersledamot.

Sällskapet förlade från och med 1795 sitt årsmöte till den 24 maj — på grund av bristande kännedom om den invecklade svenska tideräkningen vid tidpunkten för Linnés födelse troddes denna dag motsvara hans födelsedag enligt nya stilen (i st. f. den 23) — och denna dag är alltjämt enligt sällskapets statuter datum för årsmötet, då styrelse och funktionärer för kommande arbetsår väljas m. m. I överensstämmelse härmed tog också firandet av 150-årsminnet sin början denna dag och fortsatte till den 26.

Inbjudningar att låta sig representeras vid högtidligheterna hade utgått till talrika sällskap i in- och utlandet, som hava med Linnean Society besläktade syften. Svenska Linné-Sällskapet representerades av sin ordförande (tillika representant för Kungl. Vetenskapsakademien) och sin sekreterare. Även skattmästaren, prof. SVEDELIUS, var närvarande och företrädde Uppsala Universitet samt Hortus Botanicus Upsaliensis. Övriga närvarande svenskar voro professor C. SKOTTSBERG (för Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg samt Hortus Botanicus Gotoburgiensis) och professor E. STENSIÖ (för Naturhistoriska Riksmuseet).

Det var en talrik församling, som mött upp i The Royal Institution's ståtliga aula, 21 Albemarle Street, då Linnean Society's president, Dr. J. RAMSBOTTOM kl. 3 e. m. öppnade förhandlingarna. (Mötena hade måst förläggas till en rymligare lokal än sällskapets egna.) Presidenten överlämnade till en början den vid sällskapets hundraårsjubileum instiftade Linné-medaljen till den berömde zoologen Sir D'ARCY WENTWORTH THOMPSON med ett kort tal och övergick därefter till sin 'Presidential address'. För

denna hade han valt ett ämne av högsta intresse ur Linneansk synpunkt: *Linnaeus and the species concept*. Här kan endast ges några antydningar om innehållet i den på ingående kritiska studier fotade framställningen. Talaren skildrade hur Linnés artbegrepp från den ursprungliga dogmatiska uppfattning, som tog sig uttryck i den ofta citerade satsen: »Species tot numeramus quot diversae formae in principio sunt creatae» efterhand försköts mot ett med den moderna åskådningen mera överensstämmande. Det hela formade sig till en på Linnés egna uttalanden i olika skrifter stödd vederläggning av den ännu på många håll fasthållna uppfattning om Linnés snällning till de biologiska fenomenen, som haft sin mest inflytelserike talesman i JULIUS SACHS. Om dennes yttrande, att Linné till sitt livs slut höll fast vid åsikten om arternas oföränderlighet, ansåg sig talaren kunna använda ett så starkt uttryck som att detta var 'simply untrue'. Det var av stort intresse att inför ett kompetent forum få höra denna uppfattning så energiskt hävdas.¹

Efter att avslutningsvis ha erinrat om den historiska dag, då för 80 år tillbaka vid sällskapets möte den 1 juli 1858 CHARLES DARWINS och ALFRED R. WALLACE'S ideer om det naturliga urvalet första gången offentligt framlades, fortsatte Dr. RAMSBOTTOM:

»I sitt inledningstal den 8 april 1788 yttrade presidenten [JAMES EDWARD SMITH], som då var ägare till de Linnéska samlingarna: 'För egen del betraktar jag mig som allmänhetens förtroendeman. Jag förvarar dessa skatter endast för att göra dem gagneliga för världen och naturforskningen i allmänhet.' Efter 150 års förlopp erkänner Linnean Society detta helt och fullt som sin egen ståndpunkt och skall fortsätta att troget förvalta skatterna efter den odödliga svensken CARL VON LINNÉ. Vi tro oss hava på ett mot förhållandena svarande sätt sört för deras trygghet, om krigsbullret än en gång skulle nå våra kuster. När det senast var fara å färde, flyttades herbariet från de tre träskåp, i vilka det förblivit alltsedan sin ankomst till vårt land. Det har synts oss att detta vore ett lämpligt tillfälle att återställa tvenne av dessa skåp till Sverige, det ena till Svenska Linné-Sällskapet, det andra till museet på Hammarby. Jag ber professor ROBERT FRIES, ordförande i vårt systersällskap och son till T. M. FRIES, Linnés levnadsskildrare och Hammarbys återställare, att å deras vägnar emottaga dem.»

Professor FRIES, som därpå framträdde och av presidentens hand fick mottaga nycklarna till de båda herbarieskåpen, tackade för gåvan och framhöll hur högt denna skulle uppskattas i Linnés fosterland.

Vid sammankomsten överbragtes från åtskilliga sällskap hyllningsadresser. Den av Svenska-Linnésällskapet överlämnade var av följande lydelse:

TO THE LINNEAN SOCIETY OF LONDON

The Swedish Linnean Society wishes to convey to its older and more famous Sister Society its heartiest congratulations on the occasion of the celebration of

¹ Vi skola möjligen återkomma till dr. Ramsbottoms intressanta föredrag.

150 years of successful work within that field of science which gave Carolus Linnæus his world-wide fame. In faithful devotion to your motto »Naturae Discere Mores,» your famous Society has succeeded in realizing the significance of the words which are to be found in Linnæus' coat-of-arms »Famam Extendere Factis.»

To our Society, which aims first and foremost at contributing to the knowledge of Linnæus's life, his scientific work, etc., and to the preservation of Linnæan relics, the Linnean Society of London appears as the devoted owner and keeper of Linnæus's invaluable scientific collections and literary works. The Linnean Society of London has, at all times, willingly placed these collections and works of one of Sweden's greatest sons, at the disposal of Swedish research workers. In the hitherto published twenty volumes of the Swedish Linnean Society's Year Book many pages bear witness to the study of the aforementioned collections. It was an expression of appreciation and gratitude when our Society honoured your esteemed General Secretary, the late Dr. Benjamin D. Jackson, by making him its first Honorary Member. And it is also as a token of respect and gratitude that we dedicate the recently published Year Book to the Linnean Society of London.

Upsala, 20th May, 1938.

ROB. E. FRIES

Arvid Hj. Ugglå.

Samtidigt överlämnades ett i grön chagrin bundet exemplar av vår just utgivna Årsskrift, som tillägnats Linnean Society.

Efter den offentliga sammankomsten övergick man till det slutna års-sammanträdet, som ägde rum å Linnean Society's egna lokaler i Burlington House. (Fig. 1.) På aftonen gav 'The Linnean Society Club', en sammanslutning av medlemmar inom sällskapet, som haft bestånd sedan 1811, en »informal dinner». till vilken de främmande representanterna mottagit inbjudan.

De två följande dagarnas förmiddagar voro anslagna till vetenskapliga diskussioner. Den första dagens ämne var: The concept of species from the time of Linnaeus to the present day. Därjämte hade tillfälle beretts att bese bl. a. Royal Horticultural Society's årliga vårutställning, den s. k. Chelsea show, vars blomsterprakt ej förfelade sitt intryck på deltagarna. På kvällen samma dag var mottagning anordnad i Linnean Society's lokaler, varvid man hade tillfälle att betrakta de många prydliga adresser, som överlämnats, samt en av bibliotekarien mr. SPENCER SAVAGE anordnad, synnerligen intressant utställning av Linneana samt dokument, porträtt m. m., som tjänade att belysa Linnean Society's historia. En katalog över utställningen med upplysande anmärkningar förelåg tryckt.

Tredje dagens överläggning var ägnad ämnet: Geographical isolation as a factor in species formation. Ett av inledningsanförandena hölls därvid av prof. SKOTTSBERG.

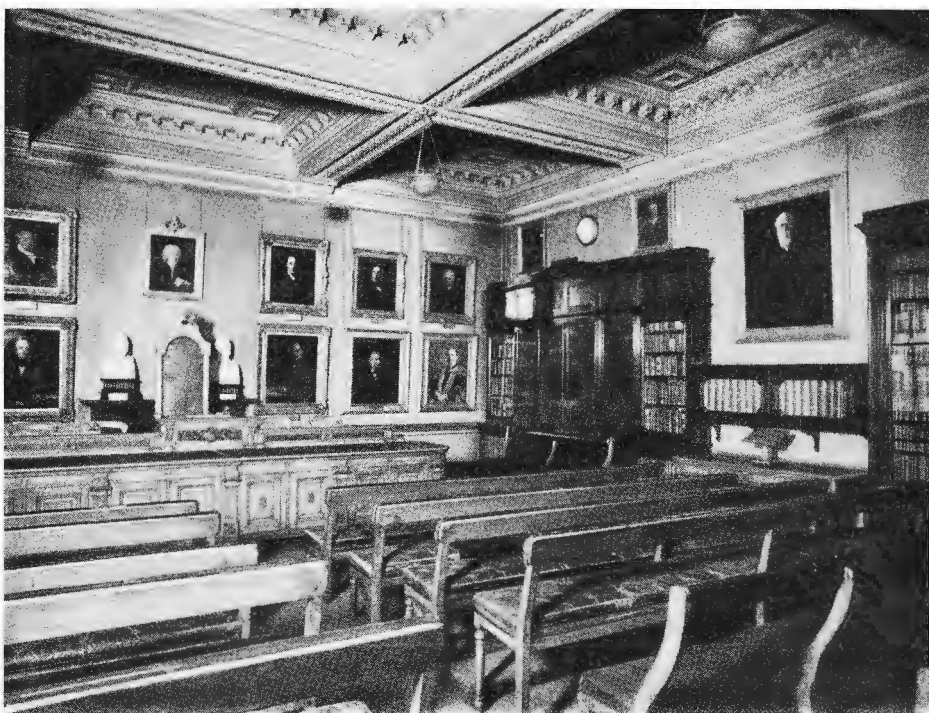

Fig. 1. Linnean Society's samlingssal i Burlington House. T. h. synas de skåp som inrymma Linnés bibliotek, manuskript och samlingar.

På aftonen ägde den stora officiella middagen rum å Rembrandt Hôtel. Ett uttryck för den särskilda uppmärksamhet, för vilken Linnés landsmän under festligheterna voro föremål, var att professor FRIES anmodats att vid detta tillfälle föra de utländska gästernas talan. I det tal, som riktades till dem av Sir ARTHUR SMITH WOODWARD, nämndes också de svenska gästerna först, därefter de holländska (på grund av den betydelse deras land haft för Linné!). Efter den lysande festen, som bevistades av ett par hundra personer, voro de officiella högtidligheterna avslutade, men ännu följande dag hade tillfälle beretts att deltaga i utflykter till utom London belägna sevärdheter, däribland DARWINS hem i Down, Kent, pietetsfullt bevarat som museum och av särskilt intresse för oss svenskar som ett motstycke till våra egna Linnémuseer i Uppsala och på Hammarby.

*

I samband med jubileet utkom en av Lieut. Colonel A. T. GAGE, (1924—1929 bibliotekarie och »assistant secretary») författad, välskriven

Fig. 2. Linnés herbarieskåp i Linnémuseet. P. Sandberg foto 1939.

och intressant *History of the Linnean Society*. Det skulle vara frestande att anföra ett och annat ur denna historik. Här måste jag dock inskränka mig till några få påpekanden.¹ Det framgår av förf:s framställning, att önskan att få till stånd ett sällskap, som särskilt sysslade med naturhistoria — som Royal Society ansågs ägna otillräcklig uppmärksamhet — uppstått redan innan SMITH tog sitt initiativ och lett till bildandet 1782 av en Society for promoting of natural history. Av detta sällskap blev SMITH medlem vid sin ankomst till London 1783. Missbelåtenhet med dess ringa aktivitet föranledde honom emellertid att med två andra med-

¹ I Nordisk Familjeboks månadskrönika 1938 har jag meddelat en kort uppsats om sällskapet.

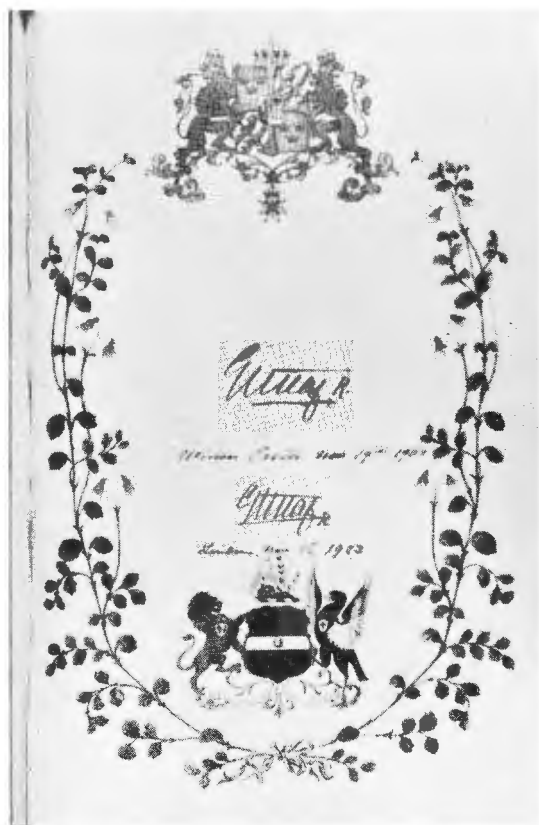

Fig. 3. Konung Gustafs namnteckning i Linnean Society's album. (Vid ett personligt besök i Sällskapets lokaler 1923 skrev konungen på nytt sitt namn; vapnet nedtill är Linnean Society's).

lemmar, SAMUEL GOODENOUGH (senare biskop av Carlisle) och THOMAS MARSHAM, planlägga ett helt nytt sällskap, som bättre skulle motsvara deras önskemål. De vunno den mäktige presidenten i Royal Society Sir JOSEPH BANKS för sin plan och förberedelserna fortsatte även under SMITHS utlandsresa, varunder han i Holland avlade sitt doktorsprov. Kort efter hans återkomst skred man till den nya sammanslutningens konstituerande. Samtliga tre, av vilka SMITH var den vida yngre, äro alltså att anse som stiftare av sällskapet. De delade också sins emellan posterna: SMITH blev president, GOODENOUGH skattmästare och MARSHAM sekreterare. En inflytelserik ställning intogs redan från början av svensken JONAS DRYANDER, vilken som ovan nämnts var närvarande vid det konstituerande sammanträdet. Redan vid en av de närmast följande sammankomsterna åtog sig denne att tjänstgöra som bibliotekarie. 1796 beslöt SMITH att återflytta till sin födelseort Norwich, och — vad värre var — medtog de Linneanska samlingarna dit, varigenom dessa blevo i hög grad

otillgängliga för forskare, något som ej kunde annat än väcka besvikelse. Då SMITH, som alltfört till sin död 1828 omvaldes till president, numera endast mera sällan kunde bevista sammankomsterna, utsågs DRYANDER till vice president och fungerade intill sin bortgång 1810 regelbundet som ordförande, då den ordinarie presidenten var frånvarande. Sällskapets öden berodde alltså under lång tid av nitet hos denne svenskfödde man, som tillika varit en av Linnés lärjungar. (Mr. GAGE förnekar visserligen detta, men som jag tror, med orätt.)

1802 utverkade sällskapet en kunglig stadfästelse (charter), och 1829, efter SMITHS bortgång, inlöstes de Linneanska samlingarna (jämte hans egna) för en summa av 3,000 pund st., ett belopp, som länge betungade sällskapets finanser. Häri ingick dock ej Linnés mineralogiska samlingar, då dessa försåls på auktion vid SMITHS avflyttning från London 1796 och för alltid skingrats.

Medlemsantalet, som i början var tämligen litet — 1823 överskreds halva tusendet — uppgår numera till något över 700. Först 1904 genomdrevs, efter hårt motstånd, rätten för kvinnor att bli medlemmar. Utländska medlemmar kunna kallas till ett antal av 50. I listan å dylika kommer Sverige med 16 medlemmar närmast efter Tyskland, Frankrike, Förenta Staterna och Schweiz. Sällskapet väljer även hedersledamöter, numera dock endast kungliga personer.

Sålunda ha både OSCAR II och vår nuvarande konung mottagit medlemskap.

Medlemmarna inskriva sina namn i sällskapets album, de kungliga hedersledamöterna å särskilt utsmyckade pergamentsblad, varav här reproducerats det som bär konung Gustafs namnteckning. (Fig. 3.)

De båda Linnéska herbarieskåpen, som av Linnean Society så pietetsfullt återskänkts till sitt ursprungsland, hemfördes sommaren 1938 och uppställdes omedelbart på sina platser i »museum in altis» å Hammarby och i Linnés bokkammare i Linnéhuset i Uppsala och bidra nu att ytterligare levandegöra den miljö, i vilken han rörde sig. En bild av det sistnämnda på dess plats återgives i denna redogörelse. (Fig. 2.)

I Dr. RAMSBOTTOMS ovan återgivna ord vid deras överlämnande häntyddes på de försiktighetsåtgärder med avseende på samlingarna, som vidtagits med hänsyn till eventuell krigsfara. Förr än man anade blevo ännu strängare åtgärder nödvändiga. Redan under septemberkrisen samma år fann man nödvändigt att inpacka dem för att vid behov föra dem ut ur London. Sistlidna vår ansåg man situationen så hotande, att denna åtgärd sattes i verket. De befinna sig nu i relativ trygghet å ett herresäte på engelska landsbygden, otillgängliga för forskningen. För hur länge?

ARVID HJ. UGGLA.

BIBLIOGRAPHICA LINNÆANA

G. D. EHRETS VÄXTPLANSCH ÖVER SEXUALSYSTEMET

I början av detta år meddelade lasarettsläkaren med. dr ERIK WALLER, känd som intresserad och framgångsrik samlare bl. a. av Linnæana, att han lyckats förvärva ett Linnétryck, som ej syntes vara beskrivet i den bibliografiska litteraturen. Då dr Waller älskvärt ställt trycket till mitt förfogande för undersökning och beskrivning, skall jag nedan söka belysa dess tillkomsthistoria.

Litet var torde erinra sig den synnerligen vackra och upplysande graverade plansch med överskriften »CAROLI LINNÆI CLASSES S. LITERÆ», som ofta åtföljer Linnés *Genera Plantarum*, Ed. I (1737) och II (1742), och som avser att illustrera ståndares och pistillers anordning i sexualsystemets 24 klasser. Ett avtryck av denna plansch ingår f. ö. i den facsimile-upplaga av *Systema Naturæ*, Ed. I, som K. Vetenskapsakademien utgav till Linnéjubiléet 1907. Den har där tryckts på ett smalt folioblad efter ett originalexemplar av planschen i samma format, som finnes inbundet i ett Akademien tillhörigt exemplar av *Systema* 1735.

Det är ju bekant att denna plansch återgår på ett original, tecknat av den berömde blomstermålaren GEORG DIONYSIUS EHRET. Detta tillhör numera British Museum of Nat. Hist. (Bot. Dept.). Planschen har senare flera gånger kopierats och bifogats upplagor eller bearbetningar av Linnés arbeten. Sålunda finnes den t. ex. i *Systema Naturæ*, Ed. VI, 1748 (både Stockholms- och Leipzigupplagan), där dock gravyren på vanligt sätt blivit omkastad.

Emellertid har man av Linné själv en uppgift, som ger vid handen att den i *Genera* förekommande planschen är att betrakta som en andra upplaga. I slutet av den »liber amicorum» eller stambok, som Linné medförde på utlandsresan (och som nu förvaras i vårt Sällskaps Linnémuseum), har han infört titlarna på sina i Holland utgivna arbeten t. o. m. 1737. Däribland förekommer: *Clariss. Linnæi ICONES Methodi sexualis plantarum in Systemate Nature descriptæ confectæ & editæ a G. D. Ehret palatheidelsb Lugdbat: 1736. fol. plag. 1.* På baksidan av samma blad an-

föres titeln: *CAROLI LINNÆI CLASSES s. Literæ Lugdbat 1737. fol.* med följande anmärkning »est cum præcedenti eadem, sed editio altera per J. F. Gronovium et auctior vel emendatior» (d. v. s. »överensstämmer med föregående men är en av J. F. Gronovius utgiven andra tillökad eller förbättrad edition»).

FELIX BRYK, som 1919 utgav en facsimile-upplaga av stamboken under titeln *Linnæi Minnesbok*, har i sitt företal riktat uppmärksamheten på dessa bibliografiska anteckningar. Om den här anförda anteckningen om Ehrets plansch säger han (s. 8): »Då denna första upplaga av *Icones* är fullständigt okänd, är det för närvarande ej möjligt att bedöma i vad mån den avviker från den andra.»

Det är uppenbart att det just är denna första upplaga, som nu anträffats av doktor Waller. Skiljaktigheterna mellan de båda trycken äro flera, men ingen av den art att man kan finna Linnés uttryck »auctior vel emendatior» om den senare vara befogat.

Den tidigare gravyren har följande utförligare överskrift:

Clariss: LINNÆI. M. D.
METHODUS plantarum SEXUALIS
in SISTEMATE NATURÆ
descripta

Nedanför bilderna läses i högra hörnet:

G. D. EHRET. Palat = heidelb.
fecit & edidit

och i vänstra hörnet:

Lugd. bat: 1736.

Vidare äro bilderna arrangerade på sex rader med fyra i varje samt utmärkta med bokstäver från A till Z. Plåtens mått äro $20,8 \times 32,8$ cm. (Papperets totalstorlek är c:a 42×49 cm.) Vattenstämpeln upptar en krönt sköld med fransk lilja, ett bomärke samt bokstäverna WR och IV, vilket enl. W. A. CHURCHILL, Water marks in paper in the XVII and XVIII centuries, Amsterd. 1935, utmärker JEAN VILLEDARY (1668—1758). På grund av vanan att efterapa berömda tillverkares vattenmärken kunna dock inga slutsatser dragas härav.

Som redan ovan antytts lyder den senare gravyrens överskrift helt enkelt: *CAROLI LINNÆI CLASSES S. LITERÆ*. Både datum, tryckort och konstnärens namn saknas. Bilderna ha å denna gravyr anbragts i fyra rader med sex i varje och utmärkas med arabiska siffror från 1 till 24. Plåtens mått äro här $22 \times 27,5$ cm.

Den av doktor Waller förvärfvade gravyren är vackert handkolorerad. Dessutom hava i högra margen i prydlig handskrift tillfogats namnen på Linnés 24 klasser. Ett — visserligen mycket obetydligt — prov å Ehrets handstil, som varit mig tillgängligt, synes mig tala för att dessa namn tillskrivits av Ehret själv, och i så fall torde man även våga påstå att det är han och ingen annan som utfört koloreringen.

Det faller nu i ögonen att den titel planschen bär icke överensstämmer med den av Linné i minnesboken angivna (*Icones* &c.). Detta är så mycket mera överraskande som Linné i detta fall, liksom ifråga om de övriga boktitlar han där återgivit, tydligen avsett bibliografisk noggrannhet, bl. a. med iakttagande av radindelning och stilsort. Till en möjlig förklaring av detta förhållande återkommer jag nedan.

Vi övergå nu till denna planschs tillkomsthistoria och ha då förmånen att kunna bygga dels på Ehrets egenhändiga biografi, skriven 1758, dels på brevväxlingen mellan honom och Linné. Den förra, som tillhör British Museum of Natural History (Bot. Dept.), trycktes 1896 i engelsk översättning av E. S. BARTON (Proceed. of the Linnean Soc. of London 1894/95, p. 41 ff.). Linnés brev till Ehret skänktes 1883 av hans avkomlingar till Linnean Society och finnas tryckta i samma publikation för 1883/86, p. 42 ff. Ehrets brev till Linné åter förvaras av Linnean Society och kopior finnas i Uppsala Univ.-bibl.

Först några ord om konstnären själv och hans tidigare öden. Han var född i Heidelberg den 30 jan. 1708 och sålunda endast obetydligt yngre än Linné själv. Fadern var trädgårdsmästare, och vid dennes tidiga frånfälle nödgades den unge Ehret avbryta sin skolgång för att sättas i trädgårdslära. Redan tidigt hade han visat prov på anlag för teckning och sökte på lediga stunder uppöva denna talang under de konditioner han innehade på olika platser, bl. a. i markgrevens av Baden trädgård i Karlsruhe. Lusten att se sig om i världen och lära mera förde honom först till Regensburg, där han kom att vistas hela sex år, sysselsatt med utbildning av växter för tvänne botaniskt intresserade herrar. Samtidigt företog han sig att även för egen del samla växter i trakten, som han avmålade till försäljning. Det var härigenom han kom i beröring med dr C. J. TREW i Nürnberg, en förbindelse, som skulle bli av stor betydelse för hans framtid. (Trew har f. ö. senare författat en biografi över Ehret, som även den finnes i Brit. Mus.) Från Regensburg kom Ehret till Basel, där han stannade ett år, sysselsatt med uppdraget att anlägga en trädgård. Härunder hade han turen att återse sin förre husbonde, markgreve Carl av Baden, som på grund av fransmännens infall i Baden under kriget mot kejsaren tagit sin tillflykt hit. Försedd med nödiga pass och rekommendationer, bl. a. en skrivelse från markgreven till GEORG CLIFFORD, begav sig Ehret — trots de oroliga tiderna — våren 1734 över Lyon till Paris,

där han vänligt togs om hand av ANTOINE och BERNHARD DE JUSSIEU och över vintern uppehöll sig med målning av växter för olika personers räkning. Försedd med talrika rekommendationsskrivelser av bröderna Jussieu begav han sig så i början av 1735 till London, där han gjorde bekantskap med PETER COLLINSON, PHILIP MILLER, SIR HANS SLOANE m. fl. Efter någon tids vistelse här beslöt han äntligen göra bruk av sin introduktion till Clifford och begav sig därför till Holland. »Jag stannade ett år i Leiden», säger han, »och hörde där talas om hr Linnæus, som vistades hos hr Clifford vid Haarlem». Sedan han, för att ytterligare rekommendera sig, utfört en del målningar av växter, som han funnit i England, med tillfogande av deras karaktärer, vandrade han till Haarlem (Hartekamp) och uppsökte Clifford. »Jag visade mitt arbete i närvaro av hr Linnæus, som mera än någon annan var angelägen om växters karaktärer. Det fanns några alldeles nya växter bland dem.» Sedan Clifford inköpt Ehrets medförda målningar till ett pris av 3 holl. gulden pr styck, behöll han honom en månad på Hartekamp, varunder han utförde de bilder, som sedan publicerades i *Hortus Cliffortianus*.¹ (Såsom av korrespondensen med Linné framgår utfördes några dock först i London.)

Ehret är angelägen att framhålla att han ingenting inhämtade av Linné i avseende på dissekering av växter, ej heller »förelades honom de delar, som skulle särskilt avbildas», och han tar Trew till vittne på att han redan var van att göra sådana avbildningar, innan han lärt känna Linné (något som Trew också bekräftar). Häremot står Linnés yttrande till JOHANN BECKMANN vid dennes besök i Uppsala 1766: »[Ehret] wollte aber durchaus nicht anfänglich die stamina, pistilla und andere kleinen Theile mit mahlen, weil er meynte, solche verunzierten die Zeichnungen; inzwischen liess er sich doch endlich bereden ...»² Ehret yttrar också viss missbelåtenhet med att han på Hartekamp betraktades som »en vanlig ritare».

Emellertid fortsätter Ehret sin berättelse och säger: »Linnæus och jag voro de bästa vänner, han visade mig sin nya metod för undersökning av ståndarne, som jag med lätthet förstod, och jag beslöt för mig själv att jag skulle ge ut en tabell däröver». Enär hans arbete hos Clifford nu var avslutat, återvände han till Leiden, där han utgav planschen under den titel, som ovan anförts och som ordagrant återges i självbiografien. Denna fortsätter: »Med denna tabell förtjänade jag ånyo en del pengar, ty jag sålde den till 2 holl. gulden stycket, och nästan alla holländska botanister köpte den av mig.» Ehret berättar så att han återvände till

¹ Ehret anmärker här att han meddelat Linnæus, att Bernhard de Jussieu vid besök i London givit namnet *Collinsonia* åt en av dessa nya växter, men att Linné, »som när han var nybörjare tillägnade sig själv allting, som han hörde, för att göra sig berömd», vid upptagandet av detta namn i *Hortus Cliffortianus* underlät att nämna Jussieu.

² JOHANN BECKMANNS *Schwedische Reise*, utg. av Th. M. Fries 1911, s. 118.

England, och »då 1736 'Musa fructu cacumerio longiore' blommade hos baron JOSEPH AYLOFFE», ritade han den åt honom och stack den i koppar.¹ Notisen har sitt intresse, då ju Linné tidigare samma år haft lyckan att bringa Cliffords Musa (bananträd) till blomning och däröver utgett sin beskrivning med planscher. — Ehret synes denna tid ha bott i Chelsea hos Philip Miller, med vilken han genom sitt några år senare ingångna giftermål blev besvägrad. Längre fram inträdde dem emellan en brytning, varför de av Miller utgivna botaniska verken icke äro illustrerade av Ehret.

Sedan denne återvänt till England uppehölls förbindelsen mellan honom och Linné genom brev, och i en Ehrets skrivelse av den 18 juli 1738 vidrör han frågan om planschen över sexualsystemet. Han säger där: »Wegen Ihren Tabellen welche ich heraus gegeben in Leyden hab hören müssen dass Hr. Doctor Gronovius hat nach stechen lassen und dass Stück vor 10 Stieber verkaufft hat mich sehr gewundert, habe also ordre geben H. Steckhofen welcher die Tabellen in Verwahrung hat sie vor 8 Stieber zu verkauffen, ich lass es an seinen ort gestellet sein etc.»²

Det framgår härav liksom av Linnés ovan anförda anteckning med full tydlighet att tillkomsten av den nygraverade planschen berott på Gronovius' initiativ. Att den ursprungliga utförts tämligen nära efter Linnés anvisningar ligger i sakens natur, och den titel, som ovan anförts ur Minnesboken, kan förmodas vara den av Linné föreslagna, som senare, Linné oåtspord, ändrats av Ehret efter hans återkomst till Leiden.

Här är ej platsen att närmare orda om Ehrets senare öden. Det må blott erinras att förbindelserna mellan honom och Linné förblevo livliga och hjärtliga och å den senares sida togo sig uttryck i allt större uppskattning. Bl. a. uttalar han 1747 önskan att kunna förvärva Ehret till efterträdare åt akademiens åldrige ritmästare »qui nec videt nec audit» (som varken ser eller hör). Och i ett introduktionsbrev för Solander tilltalar han Ehret »Floræ ipsius Apelles»! Denne sände honom från tid till annan prov av sin konst, vilka än i dag kunna beundras av besökaren å Hammarby, där de Ehretska växtplanscherne kommit till användning som tapeter i Linnés sovkammare.

* * *

¹ Männe John Ayloff, 1709—1781? Baronet 1730, känd som antikvarie och urkundsutgivare. — Trew anmärker att E. nu började gravera en del av sina bilder själv. De av honom signerade bilderna i Hortus Cliffortianus äro däremot alla stuckna av J. WANDELAAR.

² Steckhofen torde varit Ehrets homme d'affaires i Holland. — På en holl. gulden gå 20 stuiver (Stieber). Ehrets avsikt var tydligen att bjuda under Gronovius och sålunda realisera resten av sina planscher.

Tillsvidare torde det doktor Waller tillhöriga exemplaret av gravyren få anses som det enda kända.¹ Emellertid har jag kommit att observera att en noggrann handritad kopia av densamma finnes i en Karolinska Institutets bibliotek tillhörig handskrift. Därmed förhåller sig på följande sätt:

Enligt en gammal uppgift skulle därstädes befinna sig ett handskrivet exemplar av *Systema Naturæ*, Ed. I, som t. o. m. uppgivits vara Linnés egenhändiga manuskript till det berömda verket. Uppgiften förekommer i ett äreminne över Linné, ingående i J. W. BECKMANS *Minnen af lediga stunder*, Sthm 1824, not å s. 112. Påståendet att handstilen är Linnés har bestritts av ÄHRLING, Linnés Svenska arbeten, 2: 1, 1880, s. 56 (och efter honom av HULTH, *Bibl. Linnaeana*), men med det felaktiga tillägg, att handstilen skulle »röja samme renskrifvare», som Linné antogs ha använt för utskrift av sin i Vetenskapsakademiens bibliotek förvarade *Adonis Stenbrohultensis*. Denna handskrift är emellertid, som numera är känt, verkligen egenhändigt skriven av Linné med hans något tidigare handstil och har ju också som sådan utgivits i facsimile av Bryk. Ährlings påstående väckte under sådana omständigheter min livliga åstundan att få undersöka *Systema Naturæ*-manuskriptet, men när detta genom tillmötesgående av Institutets bibliotekarie, doktor ARNE HOLMBERG, ställdes till mitt förfogande, visade det sig att stilen här var en vanlig prydlig renskrivarstil, vadan man får antaga, att det rör sig om en avskrift efter det tryckta originalet. Att den kopia av planschen, som finnes här, har just det arrangemang och den titel som Ehrets ursprungliga gravyr (titeln dock satt under figurerna och med utelämnande av ort, år och konstnärsnamn) torde visa, att förlagan innehållit denna (eller möjligen ännu en tredje variant?).

ARVID HJ. UGGLA.

— — —

EN BOK UR LINNÉS BIBLIOTEK MED INTRESSANT URSPRUNG.

Att Linnés för sin tid synnerligen värdefulla boksamling skall erbjuda mycket av intresse även ur proveniensens synpunkt är blott vad man kan vänta, och man har också haft sin uppmärksamhet riktad på denna sak. I främsta rummet gäller det frågan när, av vem och under vilka omständigheter Linné förvärvat sina böcker. Anteckningar härom av hans hand, ofta med uppgift om ort, datum, pris och föregående ägare förekomma särskilt ofta i fråga om förvärv från hans tidigare år och kunna vara av betydelse för hans biografi. Vid genomgång av Linnés bibliotek i Linnean Society ävensom den del, som nu förvaras å Hammarby, antecknade J. M.

¹ Enl. en anteckning av J. M. HULTH skall det ex. av *Systema Naturæ* 1735, som tillhört Sloane (nu i Brit. mus.) innehålla en (kolorerad) plansch efter Ehret. Jag har ej lyckats utröna, om denna är av ursprungliga uppl.

HULTH dylika proveniensanteckningar. På grundval av detta material har han meddelat en intressant skildring av »Studenten Carolus Linnæus' bibliotek» (Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade Isak Collijn. Uppsala 1925). En i utsikt ställd utförligare skildring av hela biblioteket hann han tyvärr aldrig utarbeta.

I samband med mitt arbete med förteckning av de Linnéska handskrifterna har Linnean Society's bibliotekarie mr. SPENCER SAVAGE påbörjat en genomgång av Linnés boksamling för uppspårande av sådana volymer, som innehålla annotationer av intresse. Viktigast äro härvidlag de Linnéska handexemplaren av hans egna verk, vilka ofta genom talrika

guld i mitt af 1774
 Jan i mitt färd af 1774
 Lit

Anna Totts

Anna Totts bokanteckning.

tillägg och rättelser, beräknade för nya upplagor, snarast ha karaktären av Linnémanuskript. När en gång önskemålet om en tryckt förteckning över Linnémanuskripten kan förverkligas, ha uppgifter om dylika exemplar där sin givna plats.

Av de proveniensanteckningar, som mr. Savage under sitt arbete påträffat och haft godheten meddela mig, skall jag här beröra några, som synas mig ha särskilt intresse. De förekomma i en gammal tysk bok. Som den ene av upphovsmännen till den pånyttfödelse av botaniken, som begynner med nyare tidens inbrott, framstår tysken HIERONYMUS BOCK (eller med latinskt namn TRAGUS), f. 1498, d. 1554. (Den andre var hans landsman och samtida LEONARD FUCHS.) Bocks arbete i dess latinska edition: *De stirpium, maxime earum, quae in Germania nascuntur . . . commentarii, interprete D. Kybero*. Argentorati 1552, återfinnes i Linnés boksamling i ett exemplar, vari trenne tidigare ägare finnas antecknade.

Den första anteckningen, som återfinnes å titelbladet lyder: »Ex lib. Seren.ⁱ Prin.^{is}», d. v. s. »Tillhör den högborne furstens bibliotek». Vem denne är, torde man ej behöva stanna i tvivelsmål om. I svenska bibliotek återfinnas ej obetydliga rester av den boksamling, som en gång till-

hört Sveriges och Polens gemensamme konung SIGISMUND III. Dr OTTO WALDE har i en uppsats¹ påvisat, att dessa böcker i stor utsträckning, och särskilt de som med en likadan ägareanteckning som den anförda anges vara förvärfvade för Sigismund som arvfurste — tvärtemot vad man tidigare antagit — icke kommit till Sverige med det i kungliga biblioteket i Warschau under CARL X GUSTAFS krig tagna krigsbytet, utan tillhört en boksamling, som kvarstannat i Stockholm, då Sigismund lämnade Sverige. Gustaf II Adolf behandlade den som förbrutet gods och lät större delen ingå i sin 1620—21 till Uppsala universitet gjorda donation, grundstommen till dess n. v. bibliotek.

Den andra inskriften, som här reproduceras efter en av mr. Savage till förfogande ställd fotostatisk kopia, återfinnes å försättsbladet och lyder sålunda:

»gudh är mild åh rik(?)

han är mit håp åh tillit

anna

tått»

Vem var denna ANNA TOTT, som med rörande otymlig hand nedskrivit dessa fromma rader. Så vitt jag kunnat finna måste hon vara maken till landshövdingen och presidenten BROR ANDERSSON RÅLAMB (1568—1647) i hans andra gifte, mor till det lärda riksrådet, överståthållaren friherre CLAES RÅLAMB, känd som en av de främsta motståndarna till KARL XI:s reduktion. Anna Tott var född 1581 som dotter till den berömde krigaren, riksrådet CLAES ÅKESSON TOTT och hans maka KERSTIN HENRIKSDOTTER IIORN. Hennes äktenskap med Rålamb ingicks 1621, och ett årtionde senare fick hon uppleva den tragiska händelse, då mannen, på grund av sonen ERIKS (född i ett tidigare gifte) påstådda uppstudsighet, föll i onåd hos GUSTAF II ADOLF och berövades alla sina ämbeten och förläningar. Anna Tott avled 1646, följd av mannen redan följande år.

Det är rätt begripligt att en av tidens få botaniska böcker med växtavbildningar, en »Kräuterbuch», fanns i Anna Totts ägo. Man förstår att särskilt husmödrarna på adelsgodsen hade stort intresse av örtkunskapen, både ur läkemedels- och matlagningssynpunkt. Stavning och piktur i anteckningen vittna om den ringa övning att föra pennan, som man allmänt kan iakttaga denna tid även hos de förnämaste damer.

Det lönar kanske ej mödan att spekulera över hur boken ur Sigismunds bibliotek kommit i Anna Totts ägo. Om hon någon tid vistats vid hovet, vilket jag ej kunnat konstatera, kan hon ha erhållit volymen som en kung-

¹ O. WALDE, *Konung Sigismunds bibliotek och Gustaf Adolfs donation 1620—21*. Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen, Årg. 2, 1915.)

lig present, troligen i så fall innan den ovannämnda donationen översändes till Uppsala samma år hon, vid tämligen sen ålder, trädde i brudstol. Walde har påvisat andra exempel på att Gustaf Adolf bortskänkt enstaka volymer ur Sigismunds bibliotek. Den tredje ägareanteckningen, som finnes å frampärmens insida, är tämligen otydlig, men kan möjligen läsas som »Sum Joh. Laurentij». Den kan här lämnas åsido.

Däremot synes det som ännu en märklig ägare före Linné skulle kunna påvisas till Bocks verk, ehuru ingen anteckning i boken vittnar därom. Det är ingen mindre än Linnés vän och beundrare CARL GUSTAF TESSIN. I ett brev till sin lärjunge PETRUS OSBECK, då anställd hos Tessin som huskaplan, skriver Linné den 8 nov. 1757 (orig. i Vet.- akad:s bibl.): »Gud välsigne Hans Excellence, som är född att göra alla godt, att hugna alla och vågar continuera det samma, som haft otack af hela världen.» Det framgår av sammanhanget, att Tessin erbjudit Linné en del äldre botaniska skrifter, som denne möjligen ej hade i sitt bibliotek. Linné svarar att den enda han behöver är »Tragi s[ive] Boecks Örtebok». »Will Hans Excellence vara så nådig och låta mig få henne, betalar jag henne gierna åter priset.» Då Linné, enligt Linnean Society's katalog, ej synes ägt den tyska upplagan av Bock, »Kräuterbuch» 1577, kan den åsyftade volymer förmodas vara densamma, varom här varit tal, och vi kunna då lägga ännu en märklig proveniens till de förra.

ARVID HJ. UGGLA.

BIBLIOTEKNISK GRANSKNING AV ETT POSTUMT LINNÉANSKT BOKVERK EX PARTE

Bokverket i fråga är: *Systema vegetabilium*. Ed. nova. Curantibus J. J. Roemer et J. A. Schultes. Stuttgartiae. 1817—1830. 7 vol., och granskningen är begränsad till dess vol. II jämte, i viss mån, vol. VII.

Uppslaget till denna undersökning gav förvärvet (i ett Uppsala-antikvariat) av vol. II — som fristående (»vilsekommet») exemplar (i samtida band och utan markering av tidigare innehavare). I teten av boken befanns vara insatt, mellan dedikationsbladet och »Praefatio», ett extrabladd, upptagande som enda tryck:

VOLUMINIS II. PARS II.

Detta arrangemang tedde sig ur två synpunkter märkligt, angående dels innehållet (a), dels placeringen (b).

a) I bibliografierna av Hulth (1907), Krok (1925) och British Museum (1933) nämnes intet om någon uppdelning av vol. II i tvenne partes (medan sådan anges för vol. VII).

b) Placeringen av ett blad, åsyftande en andra (senare) del, helt i början av volymen är ju meningslös.

För belysande av dessa diskrepanser har förf:n sökt åvägabringa en utredning, varvid i första rummet eftersträvades att komma i kontakt med vol. II i största möjliga antal exemplar. Korrespondens har därför inlett med 24 svenska bibliotek jämte 4 privatpersoner, varav framgått innehav av vol. II i 16 ex. I 10 av dessa ex. förefanns extrabladet. Annan åtgärd har varit hänvändelse, i allmänt spridd facktidsskrift, till apotekarekårens resp. läkarekårens medlemmar över lag om att meddela event. innehav av volymen ifråga. Härigenom har emellertid intet enda positivt resultat tillkommit.

För vidare granskning av vol. II:s extrablad disponerade antalet ex. är alltså enligt ovan 10, var till kommer förf:s inledningsvis omnämnda ex.

summa 11. Extrabladets placering vittnar om höggradig rådvillhet hos f. d. innehavarna. Sådan har gjorts på följande sätt:

I. *I volymens början.*

a)	Omedelbart framför titelbladet (1 ex.)	} 7 ex.
b)	» » dedikationsbladet (3 ex.)	
c)	» » »Praefatio» (1 ex.)	
d)	» » textsida 1 (2 ex.)	

II. *Inne i volymens text.*

a)	Mellan pag. 480 och 481 (2 ex.)	} 4 ex.
b)	[Vid volymens bindning i 2:e band.] I teten av band 2, omedelbart före dettas första textsida: 481. (2 ex.) . . .	

Förteckning över de aktuella exemplaren.

Nr	Innehavare	Extrabladets placering
1.	K. Sv. Vetensk. Akad. Sthm. [f. d. i. icke marker.]	I a)
2.	K. Bibliot. Sthm. [f. d. i. J. E. Wahlström]	I b)
3.	Univers. Bibliot. Uppsala [f. d. i. icke marker.]	»
4.	Stifts- o. Gymnas. Bibliot. Växjö [f. d. i. icke marker.] . . .	»
5.	Mörner, C. Th. Uppsala [f. d. i. icke marker.]	I c)
6.	Apot. societ., Sthm. [» » » fullt tydligt]	I d)
7.	Sthms Högskola. Bot. Inst. [f. d. i. N. W. Netzel]	»

Nr	Innehavare	Extrabladets placering
8.	Sv. Linné-Sällsk. (Linnéhuset, Uppsala). [f. d. i. E. Förberg]	II a)
9.	Fries, R. E. Berg. Stiftelsen [f. d. i. icke marker.]	»
10.	Bot. Inst. Lund. [f. d. i. C. Stenhammar; J. G. Agardh]	II b)
11.	Alm, C. G. Uppsala [f. d. i. L. Romell]	»

Medan extrabladets placering enligt I a)—d) är uppenbart oriktig, är sådan enligt II a)—b) fullt korrekt, ty i sistnämnda position har extrabladet en bestämd uppgift att fylla som ett titelblad. Vol. II innehåller nämligen faktiskt 2 delar (pars I och pars II), för vilka gränsen ligger mellan pag. 480 och 481. Detta i förutnämnda bibliografier förbisedda förhållande konstateras objektivt genom granskning av volymens arksignering. Denna lyder å pag. 481 och å alla efterföljande arken: »*Syst. Vegetabil.* Vol. II. Pars. 2.», under det att samtliga arken före pag. 481 äro signerade enbart: »*Syst. Vegetabil.* Vol. II.» (motsvarande sätt för arksignering råder även inom vol. VII).

Den omständigheten att textens pag.-numrering är fortlöpande genom hela volymen II motsäger icke påståendet om dennas uppdelning på 2 partes, ty enahanda är pag.-numreringen beskaffad också inom vol. VII, med dess sedan länge officiellt erkända 2 partes.

Med stöd av vad nu blivit framfört, må till sist utsägas, att ett exemplar av vol. II — för att kunna få erkännande som komplett och korrekt — skall vara försett med extrabladet och hava detta placerat enligt II a) event. b) enligt ovan, så att detsamma kommer att utgöra titelblad för volymens pars 2.

Efter att hava erfarit, att samtliga inom Uppsala kända ex. av bokverket utom nr 8 ovan utvisa defekt i anseende till vol. VII, har förfin begagnat tillfället att, i samband med vol. II-korrespondensen, söka utröna, i vad mån sådan defekt eljest förefinnes. De till här ovan nämnda nr: 3, 4, 6, 10 och 11 hörande vol.-serierna äro defekta: nr 3 i anseende till vol. VII, pars II, de övriga 4 i anseende till vol. VII, partes I—II. Sistnämnda är ock förhållandet med exemplar vid Bot. Inst. i Uppsala, vid Univers. Bibliot. i Uppsala (duplettex.) och vid K. Farm. Institut. i Sthm.

CARL TH. MÖRNER.

MEDDELANDEN FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY. XI.

STIFTELSENS ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER ÅR 1938.

Kungl. Maj:t förordnade den 20 maj 1938 professor emeritus RUTGER SERNANDER »att fortfarande tillsvidare under en tid av fem år från och med den 1 juni 1938 i egenskap av inspektör utöva högsta tillsynen över de till Linnéanska stiftelsen å Hammarby hörande samlingar, park och övriga områden».

Bland förvärv till samlingarna märkes i första rummet Linnean Societys utomordentliga gåva av det ena av de linnéanska herbarieskåpen från Hammarby-museet. Det står där nu på sin gamla plats efter mer än halvtannat sekels bortovaro. Det andra skänktes som bekant till Linnéhuset i Uppsala och är uppställt därstädes.

Vidare märkes en serie teckningar, beställda av konstnären OLOF THUNMAN, från och med år 1929 (Meddelanden II, p. 69) utförda över av inspektör utvalda partier av Stiftelsens park och trädgård.

Jag har länge varit betänkt på att till Stiftelsen söka förvärva den väster om densamma belägna, Hammarbygården tillhörande fruktträdgården med dess åldriga apelbestånd, som säkerligen räknar exemplar från den linnéska familjens tid. Efter gamle LINDELLS anvisningar upptecknade jag till en början de namn, han och hans familj, troligen delvis efter tradition, använde för de olika frukt-sorterna (Meddelanden II, p. 168). I år upprättade trädgårdskonsulenten K. J. ERIKSSON en bestämning, så vitt sig göra lät, efter modern nomenklatur. Uppsyningsman LINDELL uppgjorde en detaljerad karta över området, på vilken träden med sina namn inlagts.

Den floristiska undersökningen av Hammarbygårdarna, förstärkt med fotografier och pressade exemplar, har fortgått bl. a. med hjälp av fil. dr GUNNAR BJÖRKMAN. Dr BJÖRKMAN har även hjälpt inspektör och tillsyningsmannen med etiketteringen av Upplandsträdgården och mullbänkarna.

DE LINNÉANSKA GÅRDARNA I DANMARKS SOCKEN.

LINNÉ blev småningom en verklig jorddrott, närmast i Danmarks socken. FORSSTRAND gör i Svenska Linné-Sällskapets årsskrift 1922, pp. 76—77 ur bo-uppteckningen denna sammanställning av fastigheterna: »Först bland tillgångarna upptagas fastigheter, nämligen Hammarby säteri rusthåll med tillhörande augementer Edby och Wallby, tvänne mantal kronoskatte, Säfte två kronoskatte rusthåll, bestående av fyra rustnings stam- samt ett helt hemman kronoskatte, och Edby ett helt mantal frälse, samtliga i Vaksala härad och Danmarks socken; vidare nio tunnlands frälse och hävdarätts åker med en lada vid Uppsala stad

och en obebyggd tomt därstädes. Allt detta var upptaget till omkring 5,500 riksdaler. Så följa några fjärdeparter i Stora Kopparbergs gruva och i en hytta där, upptagna till omkring 260 rdr.» Härtill är egentligen att lägga delar av granngården Hubby, som 1776 förärades LINNÉ av GUSTAF III på konsistoriets förslag; den ekonomiska vinsten blev dock ingen, då han till Uppsala akademi hade att betala samma belopp som förutvarande arrendator. — Som »prebende» hade han att under livstiden lyfta avkastningen av akademihemmanet Törnby i Vaksala. Inspektoratet för den linnéanska stiftelsen på Hammarby, domänernas medelpunkt, vilket har att vårda Linnéminnet härute, bör ej alldeles bortse från de granngårdar, vilka ägdes av LINNÉ. Han ägnade dem och deras folk, som vi så väl känna genom upptecknade traditioner, stor omsorg. Gårdarna ha kulturhistoriska och naturskyddsliga värden från den linnéanska tiden som ej få förfaras. Minnet av deras stora sockenbo är levande hos Danmarks-folket.

Linnés Sävja. Under årets lopp har huvudbyggnaden undergått en omfattande reparation och genom borttagande av en del nyare påbyggnader även, kan man säga, en restaurering. Arbetet har utförts under noggrann kulturhistorisk kontroll av intendent NILS ÅLENJUS. Mitt intresse för »Linnés Sävja», som jag kallat gården (SERANDER i Sveriges natur 1910), gjorde att jag genom ägarna, de Öhrnska arvingarna, samt intendenten ÅLENJUS fått följa med det viktiga restaureringsföretaget. Jag anmodades därjämte att kritiskt utrensa den alltför luxurierande träduppväxten från nyare tid samt att inventera det eventuella linnéanska trädbeståndet.

Jag borttog ett 10-tal träd, mellan 20—50 år gamla, kring byggnaden och 2 på gårdsplanen.

Jätteträden ha givetvis av traditionen satts i samband med Sävjas stora namn, LINNÉ; det skulle vara han som planterat dem. Man får givetvis ta sådana traditioner med all försiktighet¹, men vi känna tack vare en Linné-ättling, doktorinnan IDA ÖHRN, och lektor MATTS FLODERUS (Svenska Linné-Sällskapetets årsskrift 1919) 4 äkta av LINNÉ planterade träd på Sävja. FLODERUS säger pp. 113—114:

»Traditionen på stället vet ännu att berätta, att han här med bysmeden HANS HANSSONS hjälp planterat 6 askar, av vilka ännu 4 stå kvar i parken som lummiga träd, medan de 2 övriga gått ut under 1800-talet. Enligt uppgift (säkerligen mätningar av familjen ÖHRN. *R. S.*) mäta de kvarstående i omkrets vid brösthöjd 3, 2,80, 2,50 och 1,88 m. resp. Den 86-årige arrendatorn på gården, KARL FREDRIKSSON², själv född på densamma, har av sin mormor, vilken redan vid 8 års ålder på 1700-talet kom till stället, hört berättas, hur det tillgick vid planteringen, då Linné med pipan i munnen noga utpekade platsen för varje träd och med egen hand flyttade undan stenar, som lågo i de uppgrävda groparna.»

Jag skall meddela närmare om dessa 4 träd samt Sävjas gamla trädbestånd en annan gång.

Intendent ÅLENJUS har för denna årsskrift benäget ställt tvenne fotografier till förfogande: fig. 1 av LINNÉS askar samt fig. 2 av huvudbyggnaden under

¹ Hur en falsk tradition hastigt kan i sen tid uppspira, synes av följande. Sommaren 1938 meddelade LINDELL junior, att i bygden började en uppfattning sprida sig, att de fyra hörnbersåerna i »Uplandsträdgården» vid Hammarby tilldelats var sin av LINNÉS fyra döttrar. Denna trädgård anlades emellertid på en bar backe av professor THORE M. FRIES 1886.

² Om dennes och hans familjs förhållande till Linné-huset se dessa Meddelanden IV, p. 141.

Fig. 1. Linnés Sävja. Parti av gårdsplanen med några av LINNÉ planterade askar.
NILS ÅLENIUS foto sommaren 1938.

restaureringen (man jämföre den senare med den bekanta bilden av byggnaden före restaureringen hos FRIES, Linné II, p. 403, reproducerad i Sveriges natur 1910, p. 157). Intendent ÅLENIUS har dessutom lovat oss en uppsats för årskriften om byggnadens historia.

Undersökningen av Sävja-floran har fortgått.

Med Törnby-gårdens natur har jag tagit i tu. Törnby angår Linnéforskningen ej blott som »prebende» utan även som ett av målen för herbationes.

De gamla träden. — Stiftelsens märkesträd inom dess lilla område söka vi vårda så gott sig göra låter. Linnéanerna paradisapeln och jätte-

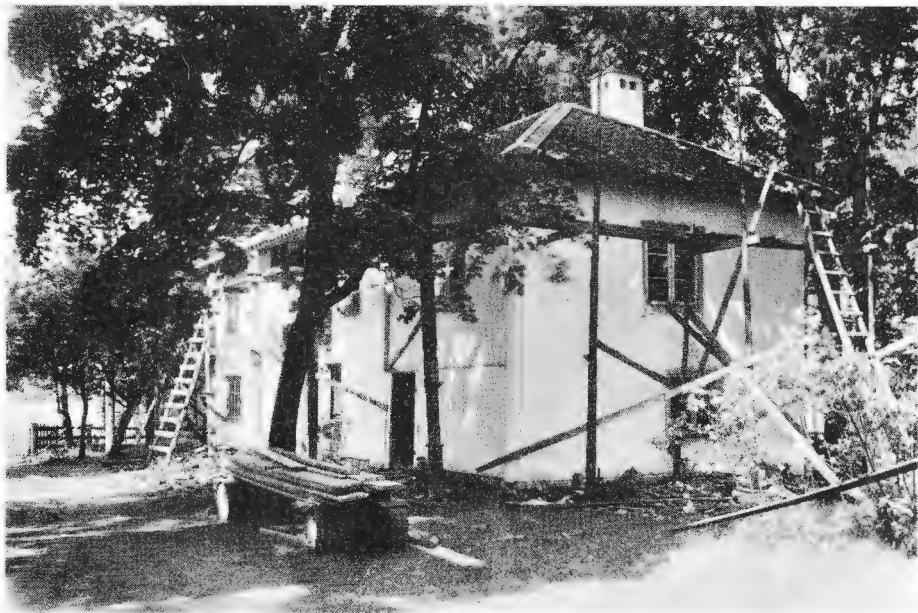

Fig. 2. Linnés Sävja under pågående restaurering. På nedre botten längst till vänster det bekanta kökets fönster. NILS ÅLENIUS foto sommaren 1938.

bigaråträdet med de gula frukterna stå nu i högönsklig välmåga, och rosentryet, kanske Sveriges äldsta exemplar (jfr Meddelanden II, p. 171), som vi år efter år behandlat med diverse slags besprutningar mot de intensiva bladlusangrepp, vilka hotat att bli letala, synes nu ha kommit över på den säkra sidan.

Men jag har också sökt konservera märkesträden på Hammarby granngårdar och utmed vägen från Uppsala.

Danmarks kyrkogård prydes strax innanför sin portal av några gamla lönnar från 1700-talet. Som ofta på kyrkogårdarna har man ej sett upp med den livsfarliga röta vilken kommer in vid vårdslösa stympningar, ej minst på lönnen. Jag anmälde förhållandet för dåvarande kyrkoherden i socknen numera professor HJALMAR LINDROTH, som genast satte sig i förbindelse med kyrkogårdsnämnden, vilken lika hastigt efter mina föreskrifter konserverade stammar och grenverk på träden i fråga.

Om de ståtliga en-träden (de äro 6) och paraplyeken i Bruhagen (märk att den heter så och ej Fruhagen), av ägaren friställda och räddade i sista stund från att dödas genom beskuggning, har redan talats i Meddelanden VII, p. 152. De bilda nu ett vackert och tydligt framträdande inslag i landskapet utmed vägen mellan Berga och Mora sten.

När man sedan reser genom Övre Edeby, fäster man sig vid en intill vägen nära Hammarbygränsen stående grovstammig oxel, jämte en stor oxel vid Nedre Sävja utgörande socknens äldsta, ett ståtligt träd säkert redan på de tider då LINNÉ och IHRE ägde gårdar i byn. Den var starkt ihållig, men på min anmodan har stadsträdgårdsmästare P. BOIERTH plomberat densamma till glädje för ägaren, som förut misströstat om sitt vårdträds framtid.

Hubby-pilen (en tuschritning ingår i den nyssnämnda Thunmanska samlingen) har beskrivits i Meddelanden III, p. 165. Den har sedan dess vräkt i kull av stormen. Förlusten var beklaglig, enär pilen markerade platsen för en troligen helig källa, som för en mansålder sedan utdikades. Vi ha med hjälp av ryttmästaren E. KJELLBERG och stadsträdgårdsmästaren uppdragit en avspaltning från stammen till dess ersättare.

Hubby-finnoxeln skall plomberas och omskötas något av de närmaste åren.

FÖREDRAG OCH DEMONSTRATIONER.

Inspektör höll under året vid Hammarby föredrag och demonstrationer för: Stockholms, Upplands och Södermanlands veterinärförbund 25. 5. 1938.

Danmarks J. U. F. 29. 6. 1938.

Nordisk lantbruksforsknings kongress 5. 7. 1938.

Svenska Linné-Sällskapets sekreterare, bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA höll föredrag och demonstration för Internationella studentkursen 14. 8. 1938.

RUTGER SERNANDER.

SMÄRRE MEDDELANDEN

Den svenska lantbrukslitteraturen. Under denna titel har Lantbruks-högskolans bibliotekarie dr PER HEBBE utgivit en bibliografi, som i hög grad har anspråk på Linnéforskarens intresse. Arbetet, som utförts på Kungl. Lantbruksakademiens uppdrag, omfattar i sin nu utkomna första del litteraturen från äldsta tid till år 1800. (Uppsala 1939.)

Man har stundom talat om 1700-talet som »det ekonomiska tidevarvet», och när man tar kännedom om dr HEBBES samvetsgranna redovisning av den hithörande litteraturen, kan man ej neka att uttrycket har fog för sig. Kontrasten mellan tiden före och efter Frihetstidens början är slående. Under det att för 1600-talet endast högst ett par tiotal arbeten av hithörande art, däribland endast få svenska original, kunna uppvisas, växer plötsligt litteraturen om lantbruket och dess binäringar till en rikedom och mångsidighet, som är förvånande. Redan antalet bibliografiska nummer i dr HEBBES förteckning (2194, varav sålunda det alldeles övervägande flertalet härrör från 1700-talet) vittnar härom.

Inom detta livliga ekonomiska författarskap, vittnande om den entusiasm varmed man sökte tillvarataga landets naturliga hjälpkällor, intaga LINNÉ och hans lärjungar och vänner en central plats. En samlingspunkt för de nya strävandena skapas i Vetenskapsakademien, som i sitt tidigare skede i hög grad inriktade sig på de ekonomiska frågorna och i sina Handlingar beredde plats för talrika hithörande skrifter. Ett annat uttryck för tidstendensen är inrättandet av professurer i ekonomi vid rikets universitet. I den akademiska avhandlingslitteraturen behandlas praktiskt-ekonomiska ämnen i alltjämt ökad utsträckning.

Bland de flitigaste författarna på området finner man utom LINNÉ själv (i bibliografien representerad med 48 nummer) hans lärjungar P. KALM (77 nr), E. G. LADBECK (25 nr), J. LÅSTBOM (23 nr), A. MODEER (20 nr), E. JÖRLIN (13 nr), C. F. MENNANDER (11 nr), P. HERNQUIST (11 nr), P. J. BERGIUS (9 nr), P. OSBECK (8 nr), J. O. HAGSTRÖM (7 nr) o. s. v.

För den som vill närmare tränga in i det Linnéska tidevarvet och dess strävanden är dr HEBBES bok ett ovärderligt hjälpmedel.

Linnés disputationer. En högst väsentlig plats i Linnés vetenskapliga produktion intages av hans akademiska avhandlingar, 186 till antalet. Det var ofta i denna form han först framlade nya rön och iakttagelser på botanikens, zoologiens, farmaciens och medicinens områden. Somliga av dem äro av största vikt för vår kännedom om hans allmänna åskådning och ha också rönt en däremot svarande uppmärksamhet från Linnéforskningens sida. Att deras värde och betydelse är tämligen växlande sammanhänger med det sätt varpå de tillkommo. Dock är det mycket få, som ej bjuda på något av intresse.

Det är ett välbekant förhållande, att i äldre tider den vid en akademisk disputation presiderande läraren mycket ofta var avhandlingens verkliga författare,

icke den som respondent framträdande studenten. För flertalet professorer var utarbetandet av dylika specimina den enda formen av vetenskaplig produktion, under det publiceringen bekostades av respondenterna. Undantag finnas givetvis, då man med säkerhet kan säga, att en avhandling har respondenten till författare, så t. ex. torde många av de under 1700-talet så vanliga ortshistoriska beskrivningarna av vederbörande student författas över hans egen hemsöcken eller hemstad. Ofta är verkliga förhållandet numera omöjligt att avgöra. I fråga om Linné är hans andel i de framlagda avhandlingarna dock oftast odisputabel, även om den stundom inskränker sig till att han givit materialet och den allmänna dispositionen för ämnets behandling. Som verk av hans hand ha de dock betraktats av samtiden och rönt en däremot svarande uppmärksamhet. I den berömda serien *Amoenitates Academicæ* omtrycktes de också, under hans medverkan, utan undantag, t. o. m. några som man av hans egna uttalanden i brev vet vara författade utan hans medverkan. Det är en även till omfånget högst betydande del av Linnés produktion som publicerats i denna form. Sålunda omfattar den fullständigaste editionen, åren 1785—1790 utgiven av J. C. D. SCHREBER, ej mindre än tio volymer (däri dock ingå även några akademiska tal och program samt Linné d. y:s disputationer). Tidigt utkommo även samlingar av översättningar eller referat på såväl tyska som engelska. Sådana äro den av BENJAMIN STILLINGFLEET utgivna samlingen *Miscellaneous tracts*, London 1759 med en supplerande volym, 1781 utgiven av F. J. BRAND, och E. J. T. HOFFNERS *Des Ritter Carl von Linné Auserlesene Abhandlungen*, Leipzig 1776—1778. En utförlig refererande framställning är R. PULTENEY's bekanta »*A general view of the writings of Linnæus*» 1781 (ny utvidgad uppl. 1805 av W. G. MATON). I Sverige har, förutom ett fåtal som redan under Linnés livstid publicerades i översättning, ett urval av Linnés viktigaste avhandlingar genom professor TH. M. FRIES' försorg gjorts tillgängliga på modersmålet i tvänne band av serien *Skrifter af Carl von Linné*, utgiven av Vetenskapsakademien i samband med Linnéjubiléet 1907. Senare ha trenne avhandlingar sett dagen på svenska genom Svenska Linné-Sällskapets försorg, varjämte i dess årsskrift en och annan publicerats i översättning och kommenterats.

Någon översikt av innehållet i samtliga dessa för kännedomen om Linnés uppfattningar så viktiga skrifter har hittills ej funnits. Det är därför en i hög grad tacknämlig uppgift apotekare GUSTAF DRAKE tagit sig före, då han i en volym om närmare 300 sidor givit den svenska allmänheten en sådan översikt. (*Linnés disputationer. En översikt.* Nässjö 1939. Upplaga 200 numrerade ex. Förf:s förlag.)

För denna årsskrifts läsare är apotekare DRAKE väl känd som en av våra mest intresserade Linnéforskare genom talrika bidrag, som alldeles särskilt tagit sikte på denna del av Linnés författarskap. Hans beläsenhet i Linnés skrifter är synnerligen vidsträckt, vilket gjort det möjligt för honom att i de till referaten fogade förklarande anmärkningarna ofta anföra annorstädes förefintliga uttalanden av Linné i samma ämnen, som ytterligare klargöra hans mening. I fråga om själva referaten har han i en del fall varit hänvisad till att själv verkställa ett sammandrag i översättning, men i fråga om flertalet avhandlingar har han kunnat anlita en annan utväg, som synes alldeles förträfflig. Det stora flertalet av Linnés disputationer ha nämligen varit föremål för utförliga referat i SALVIUS' *Lärda Tidningar*, och dessa ha då av utgivaren återgivits. Därigenom vinnes att tidstonen blivit mera äkta än eljest kunnat bli fallet. Men ej nog härmed. Man har, som utgivaren påvisar, all anledning att utgå från att dessa referat i

allmänhet härröra från ingen annan än Linné själv, som givetvis är den mest kompetente att återgiva det väsentliga av sina egna skrifter. Att han verkligen brukat meddela sådana referat är ju övertygande påvisat i fråga om andra Linnéskrifter. Bl. a. har BRYK visat att så är fallet med *Systema Naturæ* liksom i fråga om de meddelanden om Linnés förehavanden och författarskap under hans tidigare år som inflöto i den av prof. KOHL utgivna tidskriften *Hamburgische Berichte*. Det rör sig här om en vidsträckt tillämpning av metoden »Selbstreferat», för att använda den tyska beteckningen. — På detta sätt spredos till allmänheten resultaten av de, ofta även ur praktiskt synpunkt viktiga studier, som vid universitetet bedrevos av Linné och hans lärjungar.

Här är ej platsen att närmare ingå på det myckna av intresse, som ett studium av Drakes bok bjuder. Bland de Linnéintresserade i våra dagar torde de vara lätt räknade, som på originalspråket tagit kännedom om något större antal av hans dissertationer. Här ges ett bekvämt tillfälle att inhämta det väsentliga av deras innehåll och därmed bilda sig en föreställning om vidden av hans intressen, rikedomerna av nya fruktbara uppslag på de mest skiftande fält av vetenskapen. Det skulle vara förvånande om ej detta tillfälle begagnades, särskilt av detta Sällskaps medlemmar.

Till sist en anmärkning. Publikationen lider i så måtto av ett »skönhetsfel», som texten, särskilt då det gäller återgivandet av latinska namn och citat, uppvisar rätt talrika bokstavsfel. Ovanan vid »lärdomens språk» å det landsorts-tryckeri, utgivaren anlitat, kanske också bristande erfarenhet å hans egen sida om den dubbelt skarpa kontroll som därför varit nödvändig, har vållat dessa malörer.

Under alla omständigheter har man anledning att vara utgivaren tacksam för hans vackra initiativ, som väl endast kunnat förverkligas genom egen ekonomisk uppoffring — ett anslag från Längmanska fonden har dock bidragit att möjliggöra utgivandet. Det skulle vara glädjande, om avsättningen av den mycket blygsamt tilltagna upplagan bleve sådan att den kunde föranleda ett — i så fall i det anmärkta avseendet översett — omtryck.

Knut Hagbergs Linnébok. Ett försök till en ny skildring av Linné författad med utnyttjande av de många bidrag till kännedom om hans liv och åskådning som under de senaste årtiondena sett dagen, bl. a. i denna *Arsskrifts* mer än tjugo årgångar, måste hos alla Linné-beundrare väcka det livligaste intresse. När därtill kommer att dess författare är en stilist av doktor Hagbergs rang, med det starka psykologiska intresse och den förmåga av levande personskildring han tidigare visat — om man också stundom velat anmärka benägenhet för väl djärv konstruktion — är det givet att man med begärlighet går till läsningen av den 324 sidor starka volym, han nu framlagt.

Man kan icke säga att han gjort saken lätt för sig. Det är uppenbart att boken grundar sig på ett långvarigt och ingående studium av den omfattande Linnélitteraturen, ej minst Linnés egna skrifter. Det gäller att i litteraturen om Linné taga ut det verkligt värdefulla och väsentliga, ty denna är, som Malmeström någonstans yttrar »ovanligt skrymmande». Sin skuld till denne sin föregångare inom Linnéforskningen har förf. oförbehållsamt erkänt. I övrigt har det ej varit förenligt med bokens populära syfte att i enskildheter redovisa för tidigare författares bidrag till ämnet. Förf. ställer emellertid i utsikt en särskild översikt av Linnélitteraturen.

Med den korta tid, som nu stått till buds, kan det ej här komma i fråga

att ingående diskutera författarens framställning på enskilda punkter. Därtill torde bli tillfälle i olika sammanhang framdeles. Här må blott framhållas förf:s starka personliga grepp på ämnet. Vad han åsyftat har varit att göra Linnés bild levande, så som han uppfattat den. Han framhåller starkt att denna bild icke är den traditionella, idylliska och sentimentalt färgade. Att denna Linnéuppfattning redan tidigare varit på retur är ej obekant för denna publikations läsare. Man kan här peka på ej blott Malmeströms insats utan även inlägg som Sernanders om Linné och Härleman (Årsskriften 1926). Något överraskande är förf:s snäva behandling av Levertin. Trots de svagheter dennes oavslutade utkast uppvisar, måste det dock erkännas, att den senare Linnéforskningen i mycket här har sin historiska utgångspunkt, både i fråga om uppskattningen av Linné som stilist och framhävandet av Nemesisspekulationens betydelse för kännedomen om hans livsåskådning och religion. Förf. har f. ö. själv på ett förtjänstfullt sätt fört dessa uppslag vidare. Han har bl. a. med förträffligt valda citat visat vari Linnés tjsnning som stilist består.

Som en särskild förtjänst i denna bok, som ju vill vara icke en biografi i vanlig mening, utan ett försök att klarlägga Linnés personlighet och hans åskådning av naturen och människolivet, torde böra framhållas förf:s strävan att uppvisa hur Linnés från början på skapelsehistorien fotade dogmatiska artbegrepp småningom försköt sig och ledde till erkännandet att nya arter uppstå. Som av redogörelsen ovan för Linnean Society's jubileum och dr Ramsbottoms därvid hållna föredrag framgår, har han därvid den botaniska fackkunskapen med sig.

Dr Hagberg antyder att han hoppas framdeles bli i tillfälle i mera dokumenterad form behandla vissa Linnéproblem. Med kännedom om den förtrogenhet med litteraturen och den starka entusiasm för ämnet, varom det här anmälda arbetet vittnar, har man anledning hälsa nya bidrag av hans hand välkomna.

Vetenskapsakademiens jubileumspublikationer. I anledning av jubileet utkomma flere arbeten, som även för Linnéforskningen äro av stor betydelse. Främst gäller detta givetvis om den av doktor Bengt Hildebrand på akademiens uppdrag utarbetade historiken: Kungliga Vetenskapsakademiens historia, del 1. Det säger sig självt att i denna framställning Linnés roll som en av stiftarna och under lång tid en av de mest inflytelserika medlemmarna kommer att bli utförligt belyst.

Två monografier behandlande akademiens andre och tredje sekreterare, Wargentin och J. C. Wilcke, ha även utarbetats, den förra av dr N. V. E. Nordenmark, den senare av professor C. W. Oseen. Särskilt den förra innehåller, på grund av de livliga förbindelserna mellan Linné och Wargentin som akademiens sekreterare, viktiga bidrag till den förres biografi. Wilckes förbindelser med Linné voro mera flyktiga. Ett problem i samband därmed har av professor Oseen antytts i ett meddelande till denna årgång.

I detta sammanhang bör även framhållas, att jubileet föranlett förverkligandet av ett tidigare från olika håll framkastat förslag om ett Linnéfrimärke. Jämte detta, som bär den bekanta Roslinska bildens drag, utgavs ett Berzeliusmärke.

Linnéskrifter i bibliofiltryck. Nordiska bibliofilsällskapet har som sin andra svenska publikation valt att utgiva en volym, betitlad Fyra skrifter av Carl von Linné. Boken som innehåller tre av Linnés tal, Om märkvärdigheter

bland insekterna, Tal vid Deras Majestäters besök 1759 och Deliciae Naturae, samt Företalet till Konung Adolf Fredriks naturaliesamling, har givits en tidstrogen typografi, som övervakats av konstnären Harald Sallberg, vilken försett boken med en rik utsmyckning av originalträsnitt. Texten har redigerats av bibl. A. Hj. Uggla, som bifogat förklarande anmärkningar.

Ett okänt Linnéporträtt. På Nils Forsbergs minnesutställning i Hälsingborg febr. 1935 fanns ett porträtt, signerat:

(Ch. Linne [1])

Copia efter Fransk mästare

Versailles

Nils Forsberg

1884

Enligt uppgift av konstnärens son var Forsberg ett par år bosatt i Versailles, där han ägnade sig åt kopierande av porträtt, särskilt för familjen Bonapartes räkning. Detta porträtt hade förut aldrig varit utställt, utan alltid befunnit sig i konstnärens privata ägo.

Tycho Tullberg, Linnéporträtt, nr 116, s. 118 bör således kompletteras med:

Kopia i olja (bröstdbild) av Nils Forsberg, äges av apotekare Gustaf Drake, Hälsingborg.

SUMMARY OF CONTENTS.

This year the Royal Swedish Academy of Sciences has its bicentennial anniversary. Extensive preparations had already been made to celebrate it, invitations had been sent to numerous societies in Sweden and abroad, and a large attendance of delegates was expected. Unfortunately, the present situation made it necessary to postpone the celebrations.

As is known, Linnæus was one of the most active at the time of the Academy's foundation, and he acted as its president for the first four months. It was on retiring from this post that he held his famous speech *Om märkvärdigheter bland insekterna* (Peculiarities among insects): the first presidential speech in the history of the Academy.

The present volume is prefaced with a reference to these circumstances, and also reproduces the Swedish Linnean Society's address of congratulation intended to be handed over to the Academy at the celebrations.

Dr. EMIL HEDLUND, former Chief Surgeon, gives a short account of the relationship born to Linnæus by the prominent doctor A. J. HAGSTRÖMER. After studying for a few years under Linnæus in Upsala, Hagströmer was forced by economic circumstances to leave the University. He then entered on a surgical training, and his gifts and energy gradually made him one of the most prominent doctors of the country, as well as a valued teacher and leader for the medical profession which, thanks to him, advanced greatly. He was knighted for his services and was, at his death in 1830, one of the last of Linnæus' pupils.

Linnæus' significance as a medical writer has often been passed over for his contributions to botany and zoology, but the Finnish scholar, O. E. A. HJELT (1823—1913) has convincingly shown that in this sphere, too, he was a pioneer, and a detailed description of this learned scholar's contributions to the research into Linnæus and his times is given here by his countryman, Dr. GUNNAR SOININEN, acting professor of History of Medicine at the University of Helsingfors. When only twenty years old, Hjelt had already shown his interest for the history of science by an academic dissertation, dealing with *The study of Natural History in Finland before the time of Linnæus*. This interest never cooled, and when for reasons of health (heart disease), he retired at the age of sixty-three from the chair of Pathological Anatomy and Forensic Medicine which he had held at the Finnish University, he reverted to these studies. At that time, hardly anyone supposed that he was still to have nearly three decades of uninterrupted activity, in which he had time to carry out a life work of imposing dimensions. By 1868 he had already finished his studies in the above named dissertation with the work *The study of Natural History in Finland during the*

17th and 18th centuries, and in 1877 he published a writing on the occasion of Upsala University's quatercentenary, entitled *Carl von Linné as a physician, and his significance for Medical Science in Sweden*. The following year it was published in German, and followed by a smaller work on the connection between Linnæus and Albrecht von Haller. After his resignation, Hjelt devoted himself to his chief work, *The history of the public health services in Sweden and Finland 1663—1812*, a work of two thousand pages, completely authoritative and bearing the hallmark of solid research. The approach of the bicentennial anniversary of Linnæus' birth activated great preparations in Sweden, including various publications throwing new light on Linnæus' work. Certain persons went to Hjelt and asked him to arrange for a new, amplified edition of the book on Linnæus as a physician from 1877. Although already eighty-two years old, he was willing, and his paper, *Carl von Linné as a physician and medical writer*, was part of the volume published at the anniversary by the Royal Academy of Sciences, a volume in which Linnæus' significance within various branches was described by a number of authors. Dr. Soininen was able to reconstruct the history of this work from Hjelt's extensive correspondence (preserved in Helsingfors and embracing letters from 756 persons); the paper is still fundamental to any knowledge of Linnæus as a physician. It was translated into German in 1909. Also amongst Hjelt's other contributions to the history of science, many have a bearing on Linnæan matters.

Many of Linnæus' numerous academic dissertations (186 in all) deal with economic questions based on observations from natural history. Among those topics handled in this form are our customary drinks: coffee, chocolate and tea. The question of tea in particular interested Linnæus to a high degree, for he hoped it would be possible to introduce the cultivation of the tea plant into Europe, and therewith 'close the door through which all the silver leaves Europe.' Great was his joy when, after many failures, he actually got living tea plants to his garden in Upsala in 1763. Two years later, he had one of his pupils defend a dissertation, composed by himself and entitled *Potus Theae*. GUSTAF DRAKE, chemist in Hälsingborg, has translated this into Swedish, and gives it here with detailed annotations.

Professor C. W. OSEEN, head of the Nobel Institute for Experimental Physics attached to the Academy of Sciences, contributes to the Academy's anniversary with a description of the eminent experimental physicist, JOHAN CARL WILCKE, who was for a long period the Academy's secretary. In connection with this, the author touches in a short essay on the question of Linnæus' connection with certain of Wilcke's microscopic investigations. He also discusses briefly the part taken by the younger brother, SAMUEL GUSTAV WILCKE, in the laying out of the Botanical Garden in the Swedish University then at Greifswald.

While studying the Linnæan manuscripts belonging to the Linnean Society in London, the editor of the Year Book, Mr. Uggla, found a medical prescription for the care of a little girl suffering from smallpox. It was found to have been written by Linnæus' colleague, Professor NILS ROSEN VON ROSENSTEIN, famous pioneer in the field of children's diseases, and concerns Linnæus' eldest daughter, ELISABETH CHRISTINA, at that time six years old (1749). A detailed description of her malady was also found in the collections of the Upsala University Library, written by Linnæus' favourite pupil, PETRUS LÖFLING, (who died in South America in 1756 during a scientific expedition sent out by the Spa-

nish king). Both documents are published here, and BIRGER STRANDELL, M.D. adds a commentary from a medical standpoint. Dr. Strandell happens to be directly descended from the little girl.

Mr. Uggle also found a short sketch in the Linnean Society, touching on questions of belief, morals and social life, which the Very Rev. ELIS MALMESTRÖM, D.D., Dean of Strängnäs, publishes here; it is closely linked with the contents of Linnæus' remarkable observations on *Nemesis Divina*, which Dr. Malmeström used extensively in his academic thesis for the analysis of Linnæus' religion. Dr. Malmeström has in a detailed commentary had opportunity for further discussion of Linnæus' views, which he had handled in his thesis and other writings.

After his removal to Upsala from Stockholm, where he had made a great name for himself as practising physician, Linnæus dropped all medical practice, with a few exceptions. It is therefore of great interest to find in the Linnean Society a detailed description of the complaint of a patient whom he attended in Upsala in the year 1748. The patient was a traveller from Fredrikshall in Norway, named MARTIN WÆRN. He fell ill immediately on his arrival in Upsala, and chanced to come under Linnæus' care. Just as he seemed fully recovered, however, he died suddenly, and was buried in Upsala cathedral, where his gravestone is still preserved. In his home town, he was a large-scale tobacco planter, and it is possible that he had intended to discuss with Linnæus questions arising from such cultivation. TELEMAK FREDBÄRJ, practising physician in Stockholm, published with commentary Linnæus' manuscript, which is of great interest in elucidating his medical viewpoint and curative method.

In an essay entitled *Linnæus and the spruce-wood limits of South Sweden*, Professor SERNANDER maintains that Linnæus was highly interested in determining the distribution conditions of important plants, specially in his younger years. He had already taken notes of these conditions during his Lapland journey, and, in his journey to Gotland in 1741, he paid special attention to the distribution of the spruce, as he did later to the limits between foliifers and conifers during his Skåne journey in 1749. Professor SERNANDER, who has himself recently published a study over *The regions of Gotlana without spruce forests*, (Botaniska notiser 1939) here gives a summary with commentary of Linnæus' reports.

MR. UGGLE then gives an account of the celebrations of the Linnean Society of London at its hundred and fiftieth anniversary in May 1938, and the history published in this connection, by A. T. GAGE. There were several Swedes among the many representatives for British and foreign societies who attended the celebrations as guests, including the President and Secretary of the Swedish Linnean Society, ROB. E. FRIES and ARVID HJ. UGGLE.

At this occasion, the President of the Linnean Society, Dr. RAMSBOTTOM, announced that the Council had decided to give back two of the herbarium cases in which Linnæus' plants had once come to England — the one to Hammarby, the other to the Linnæan Museum in Upsala. The knowledge of this generous gift gave great satisfaction to the Swedish public.

Some smaller essays of bibliographical interest have been grouped under the title *Bibliographica Linnæana*. The first, written by the editor, Mr. UGGLE, handles the well known plate showing Linnæus' sexual system, by the excellent flower painter G. D. EHRET; one of the places where it can be found is *Genera plantarum* 1737. ERIK WALLER, M.D., Chief Surgeon at Lidköping, the well-

known collector and medical historian, has been fortunate enough to find a beautifully coloured copy of an earlier edition of this plate, not mentioned by bibliographers, which was published separately by Ehret in Leiden, in 1736, shortly after he had met with Linnæus at Hartekamp, and worked for him copying plants for *Hortus Cliffortianus*. The circumstances behind this plate have been worked out by Mr. Uggla, who bases his studies on Ehret's correspondence with Linnæus and his autobiography, both published in *Proceedings of the Linnean Society of London*, 1883/86 and 1894/95; it differs from the later one in that the figures illustrating the 24 classes of the system are arranged in six rows instead of four, and that the artist's name, town and year are given. As well as this, the title reads: *Clariss. LINNÆI. M.D. METHODUS plantarum SEXUALIS in SISTEMATE NATURÆ descripta*, instead of: *CAROLI LINNÆI CLASSES s. LITERÆ*. The original drawing of Ehret's plate is in the British Museum (Natural History).

In the second essay, the same author deals with one of Linnæus' books in the Linnean Society: *HIERONYMUS BOCK or TRAGUS: De stirpium, maxime earum, quæ in Germania nostra nascuntur* etc. 1552, which is of great interest by reason of its earlier owners. According to a note: 'Ex libris Ill.ⁱ Princ.^{is}' it seems originally to have belonged to the heir to the throne, SIGISMUND, son of King JOHN III of Sweden, later king of Sweden and Poland. He was forced to leave Sweden for ever, where he was succeeded by his uncle CHARLES IX, and later his cousin GUSTAVUS ADOLPHUS, but his books remained behind, and in 1621 were donated to the Upsala University library. It is plain that this book had been given away before that date. Among other owners was a most noble lady, ANNA TOTT, daughter to the famous General in the war against the Russians, CLAES TOTT, and wife of the Lord Lieutenant BROR RÅLAMB. With unaccustomed hand, she has written her name in the book, and a pious prayer. Anna Tott died in 1647. A preserved letter from Linnæus seems to show that he himself received the book as a present from one of Sweden's most famous men, his friend and patron Count CARL GUSTAF TESSIN, known as a great collector and patron of the arts and sciences.

In a third essay, Professor C. TH. MÖRNER has worked out a bibliographical detail concerning Linnæus' *Systema vegetabilium*, edited by J. J. Roemer & J. A. Schultes, 1817—1830.

Then follows Professor SERNANDER's customary report of the Linnean Museum at Hammarby, and the volume winds up with some notices about recent literature of importance to the study of Linnæus, which include an abridged Account of his academic dissertations, published by G. DRAKE, and a life of Linnæus by Dr. KNUT HAGBERG, which has just appeared.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1938.

Sällskapets vårsammankomst — den tjugoförsta sedan Sällskapets stiftelse — ägde rum i Linnéträdgårdens orangerisal lördagen den 28 maj. Förhandlingarna leddes, enär ordföranden som Sällskapets representant avrest till Linnean Society's jubileum i London, av vice ordf., professor SERNANDER. Revisionsberättelsen föredrogs och i enlighet med revisorernas hemställan beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för 1937 års förvaltning.

Amanuensen NILS SUNDQUIST höll föredrag över ämnet: »Det botaniska prefekthuset såsom Linnés hem». Professor SERNANDER lämnade ett meddelande betitlat: »Linné och sjubben» i anslutning till en teckning å Hammarby.

Efter sammanträdet demonstrerades för de närvarande Linnémuseets samlingar. Till sammanträdet hade arbetet å det nya planket mot Svarthäcksgatan och staketet mot trädgården, som uppförts med understöd av universitetet, hunnit avslutas.

Ordinarie höstsammankomsten ägde rum i Stockholm å Svenska Läkaresällskapets lokal måndagen den 5 december. Vid de därvid företagna stadgeenliga valen omvaldes till ordförande för 1939 professor ROB. E. FRIES, till vice ordförande för samma tid professor R. SERNANDER. Till styrelsemedlemmar för åren 1939—1941 omvaldes disponent P. BELLANDER, överbibliotekarien A. GRAPE och professor T. LAGERBERG samt till suppleant andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS. — Till revisorer för 1939 omvaldes rådmän K. W. HERDIN och professor S. EKMAN. Till revisorssuppleanter omvaldes amanuensen C. G. ALM och docenten A. NANNFELDT.

Amanuensen G. SANDBERG höll ett med talrika skioptikonbilder illustrerat föredrag: »En vandring i Linnés fotspår från Kvickjock till norska Atlantkusten».

Styrelsen har sammanträtt den 3 april, 28 maj och 5 december.

LINNÉMUSEET 1938.

Antalet besökande i museet under året utgjorde 2,867 enligt den i museet utlagda besöksboken.

Följande besök av större grupper, i samband med kongresser och möten eller eljest, förekommo, varvid i en del fall museets föreståndare själv övertagit demonstrationen:

Föreningen Riksmusei Vänner, Stockholm.
Svenska Handelshögskolans i Helsingfors elever.
Svenska Trädskoleföreningen.
Nordiska jordbruksforskarens kongress.
Fortsättningskurs i trädgårdsskötsel för folkskollärare, Uppsala.
Internationella astronomkongressen.
Rotaryklubbarnas internationella kongress.

Därjämte ha vissa av Nordisk resebyrås rundturer regelbundet omfattat museet.

Till museet har överlämnats:

Av fröken ANNA ÖDMAN: Ett större tygstycke (sängomhänge) härrörande från det Linnéska hemmet.

Av professor A. PULLE, Utrecht: En större fotografisk reproduktion av det Hoffmannska porträttet av Linné i lapplandsdräkt.

Om den förnämliga gåvan av Linnés herbarieskåp har ovan talats. (S. 102.)

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1938.

Samtliga växter i area perennis ha under året omplanterats. I samband härmed utbyttes en del arter, som gått ut, mot andra representanter för samma klasser i Linnés sexualsystem i enlighet med förteckningen i H. O. JUELS Hortus Linnaeanus.

Delectus seminum Horti Linnaeani Upsaliensis 1938 har utgivits. Från 27 botaniska trädgårdar i Sverige och utlandet ha erhållits 501 kapslar frö och till 27 trädgårdar ha i byte utsänts 215 kapslar.

Under undertecknads resa i Förenta Staterna och Canada maj—oktober vikarierade docenten SVEN JUNELL, Uppsala, som föreståndare för trädgården.

CARL G. ALM.
Föreståndare.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1938.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	20: —
Årsavgifter	3,733: 54
Två ständiga ledamotsavgifter	400: —
Statsanslag till årsskriften	1,200: —
Sålda publikationer	169: 50
Inträdesavgifter till Linnémuseet m. m.	871: 70
Sparkasse- och sparbanksräkningar	4,830: 41
Checkräkning	3,300: —
Inlösta obligationer	6,080: —
Räntor	7,423: 66
	Kronor 28,028: 81

Kredit:

Omkostnader och löner	3,987: 15
Linnéträdgården 1938	5,883: 30
Linnémuseet 1938	1,264: 66
Årsskriften 1938 samt publikationer	4,470: 09
Kapitalräkning	119: 43
Sparkasse- och sparbanksräkningar	8,980: 42
Checkräkning	3,300: 13
Utgående balans	23: 63
	Kronor 28,028: 81

Ingående balanskonto 1 jan. 1938.

Museifonden	1,467: 80	Samlingarna	1: —
Fasta fonden	23,234: 77	Obligationer	170,934: 10
Dispositionsfonden	12,829: 46	Kapitalräkning	5,942: 06
Linnéfonden	110,726: 36	Checkräkning	1: 79
Minnesstodsfonden	2,338: 40	Sparkassa och sparbank	10,697: 34
Viktor N. Baumbachs fond	11,147: 73	Linnémuseets restaurerings-	
Basil H. Soulsby's fond	1,115: 89	kommitté	55,500: —
Linnémuseets restaurerings-		Kassabehållning	20: —
fond	55,500: —		
Reservfonden	24,735: 88		
Kronor 243,096: 29		Kronor 243,096: 29	

Utgående balanskonto 31 dec. 1938.

Samlingarna	1: —	Museifonden	1,467: 80
Obligationer	165,001: 20	Fasta fonden	23,634: 77
Kapitalräkning	6,061: 49	Dispositionsfonden	12,829: 46
Checkräkning	1: 92	Linnéfonden	111,003: 17
Sparkassa och sparbank .	14,847: 35	Minnesstodsfonden	2,338: 40
Linnémuseets restaurerings-		Viktor N. Baumbachs fond	11,203: 47
kommité	55,500: —	Basil H. Soulsby's fond .	1,127: 05
Kassabehållning	23: 63	Linnémuseets restaurerings-	
		fond	55,500: —
		Reservfonden	22,332: 47
Kronor 241,436: 59		Kronor 241,436: 59	

Sällskapets inkomster av årsavgifter ha uppgått till kr. 3,733: 54, vilket är omkr. 120 kr. mindre än under föregående år och med samma summa understiger det i staten för 1938 beräknade beloppet.

Två nya ständiga ledamöter ha under året tillkommit.

Statsanslaget till årsskriften har utgått med oförändrat belopp, 1,200 kr.

För sålda publikationer har under året influtit kr. 169: 50.

Inträdesavgifterna till Linnémuseet ha uppgått till kr. 734: 80 och motsvara icke fullt det i staten beräknade beloppet, 800 kr., som grundades på erfarenheterna från det första året museet var öppet, då inträdesavgifterna uppgingo till 850 kr. Utgifterna för museet ha innevarande år uppgått till kr. 1,264: 66, vilket överskrider det i staten beräknade beloppet med omkring 660 kr. Härav ha emellertid åtgått kr. 327: 06 till anskaffning för museets räkning av ett större lager vykort, vilka kunna beräknas så småningom giva museet en viss inkomst. Redan innevarande år har på vykortsförsäljningen influtit 132 kr. Dessutom ha för museets räkning och för sekreterarexpeditionen anskaffats en del nödvändiga möbler och utensilier m. m., som dragit en extra kostnad av omkr. 250 kr.

De allmänna omkostnaderna, däri inbegripet tjänstemännens löner, ha uppgått till kr. 3,987: 15 mot det i staten beräknade beloppet 3,730 kr. Ökningen beror på av styrelsen beslutade utgifter för ritningar och för vetenskaplig bearbetning av Linnéhusets detaljer jämte den redogörelse för restaureringen, som författats av amanuensen Nils Sundquist och som publicerades i årsskriften 1938.

Linnéträdgårdens kostnad för år 1938 har uppgått till kr. 5,883: 30 mot kr. 5,910: 02 under år 1937 och överstiger det i staten beräknade beloppet med något över 400 kr.

Årsskriften har dragit en kostnad av kr. 4,470: 09 mot kr. 4,251 under år 1937 och överstiger det i staten beräknade beloppet med något över 1,350 kr.

Årets samtliga ränteinkomster ha uppgått till kr. 7,423: 66 mot i staten beräknade 7,497: 80. Detta beror på att obligationer, som givit 5 % ränta, blivit inlösta och en placering till motsvarande ränta under nuvarande förhållanden naturligtvis varit omöjlig.

Avsättningen till fonderna har även under år 1938 skett med nedsatta belopp eller med $\frac{1}{4}$ % till Linnéfonden, $\frac{1}{2}$ % till Viktor N. Baumbachs fond och med 1 % till Basil H. Soulsby's fond. Dessa fonder ha ökats med följande belopp:

Linnéfonden	276: 81
Viktor N. Baumbachs fond	55: 74
Basil H. Soulsby's fond	11: 16
Summa kr.	343: 71

Till övriga fonder ha inga avsättningar gjorts.

Kursvinsten å utlottade obligationer, kr. 147: 10, har överförts till Vinst- och förlustkontot. Under årets lopp ha följande obligationer inlösts: nom. 1,080 kr. Stockholms Intecknings-Garanti A.-B:s 4 % obl. 1904 (nrs 135.038, 135.039 och 135.046) med en kursvinst å kr. 197: 10 samt nom. 5,000 kr. Mo och Domsjö A.-B:s 5 % obl. 1928 (A nr. 277) med en kursförlust å 50 kr. Inga nya obligationer ha under året inköpts.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer uppgår den 31 dec. 1938 till kr. 165,001: 20. Då emellertid Sällskapets återstående Sthlms Int. Gar. A.-B:s 4 % obligationer av år 1904 till ett bokfört belopp av kr. 2,648: 70 inlösts redan den 2 jan. 1939, ha de icke upptagits i den sedvanliga »Staten för år 1939», som alltså i räntebärande kapital å obligationer endast räknar med ett belopp av kr. 162,352: 50. Då inga obligationer under året inköpts, innestå i stället relativt stora belopp å bankräkningar, sammanlagt kr. 20,910: 76.

Likaså litet som under föregående år ha under 1938 inkomsterna kunnat täcka utgifterna, utan från reservfonden ha kr. 2,403: 41 måst tagas i anspråk för balanserandet av budgeten.

Uppsala den 12 jan. 1939.

NILS E. SVEDELIUS.

Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1939.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer:	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1933 (nom. 80,000 kr.)	80,600:—	3,600:—
Holmens Bruks och Fabr. A.-B:s 4 % obl. 1936 (nom. 5,000 kr.)	5,012:50	200:—
Hellefors Bruks A.-B:s 4 % obl. 1935 (nom. 5,000 kr.)	5,100:—	200:—
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 3 $\frac{1}{4}$ % obl. 1937 (nom. 7,000 kr.)	7,000:—	227:50
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 3 % obl. 1937 (nom. 3,000 kr.)	2,985:—	90:—
Hammarforsens Kraft A.-B:s 5 % obl. 1930 (nom. 3,000 kr.)	3,030:—	150:—
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1930 (nom. 10,000 kr.)	10,150:—	450:—
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 % obl. 1931 (nom. 2,000 kr.)	1,950:—	80:—
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1932 (nom. 5,000 kr.)	5,100:—	225:—
Svenska Statens 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1933 (nom. 20,000 kr.)	19,500:—	700:—
Svenska Statens 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1934 (nom. 3,000 kr.)	2,970:—	105:—
Norges Kommunalbanks 4 % obl. 1934 (nom. 5,000 kr.)	4,800:—	200:—
Kramfors A.-B:s 4 % obl. 1934 (nom. 4,000 kr.)	4,080:—	160:—
Göteborgs stads 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1935 (nom. 5,000 kr.)	5,075:—	175:—
Svenska Sockerfabr. A.-B:s 3 $\frac{1}{4}$ % obl. 1936 (nom. 5,000 kr.)	5,000:—	162:50
	Kr. 162,352:50	6,725:—
b) Å bankräkningar		450:—
Årsavgifter av ledamöter		3,700:—
Statsbidrag till årsskriften		1,200:—
För sålda publikationer		150:—
Inträdesavgifter till Linnémuseet m. m.		800:—
	Summa inkomster Kr. 13,025:—	

Utgifter:

Tjänstemännens löner.

Sekreterare	600:—	
Skattmästare	600:—	
Redaktör	600:—	1,800:—

Allmänna omkostnader.

Renhållning	180:—	
Försäkringspremier	800:—	
Kostnader för sammanträdena	300:—	
Utskylder	230:—	
Diverse	200:—	1,710:—

Linnéträdgården.

T. f. föreståndaren för trädgården	250:—	
Trädgårdsförmannen	3,300:—	
Hyra av bostad åt honom	300:—	
Daglönare	1,000:—	
Material, reparationer, körslor m. m.	300:—	
Växter, frakt m. m.	150:—	
Uppvärmning och belysning i gamla orangeriet	125:—	5,425:—

Linnémuseet.

Uppvärmning, belysning och telefon	175:—	
Städning och rengöring	250:—	
Extra vakthållning under söndagar samt semester- vikarie åt vaktmästaren	175:—	600:—

Årsskriften.

Tryck	2,700:—	
Oförutsedda utgifter m. m.	300:—	3,000:—

Avsättning till fonderna.

Linnéfonden ($\frac{1}{4}$ % å kapitalbehålln.)	277:50	
Viktor N. Baumbachs fond ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	56:01	
Basil H. Soulsby's fond (1 % å kapitalbehålln.)	11:27	344:78

Oförutsedda utgifter	145:22	
--------------------------------	--------	--

Summa utgifter Kr. 13,025:—

Uppsala den 12 jan. 1939.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1938.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedda att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1938, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets inkomster samt ekonomiska ställning framgå av skattnästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna äro omsorgsfullt förda och försedda med vederbörliga verifikation. Siffergranskning har verkställts av kamrer TH. BÄCKSTRÖM, varom intyg bifogas. Sällskapets tillgångar synas oss vara placerade på ett fullt betryggande sätt. Värdehandlingarna ha av oss granskats och befunnits i vederbörlig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket jämte tillhörande bokhyllor för 50,000 kr. samt lagret av Sällskapets skrifter för 7,000 kr. Samlingarna äro inbrottsförsäkrade för 200,000 kr. Premierna för samtliga försäkringar ha inbetalats i laga tid.

Då kommittén för Linnéhusets restaurering meddelat, att detta arbete kommer att avslutas sommaren 1939, ha vi ansett lämpligt att till hösten uppskjuta revisionen av nämnda kommittés ekonomiska förvaltning.

Revisorerna hava granskat styrelsens protokoll under år 1938, vilka icke givit anledning till anmärkning.

Då såväl skattnästaren som styrelsen i dess helhet med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter och främjat dess intressen, få vi på grund av revisionen föreslå, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattnästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 12 maj 1939.

K. W. Herdin.

Carl G. Alm.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1939.

Professor emeritus R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1939.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1937—1939:

Professor O. T. HULT, professor emeritus Sv. MURBECK, andre bibliotekarien
A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för
årsskriften.

Suppleant: Intendenten S. WALLIN.

Valda för åren 1938—1940:

Professor E. LÖNNBERG, professor emeritus N. E. SVEDELIUS, skattmästare,
doktor G. NEANDER.

Suppleant: Professor N. VON HOFSTEN.

Valda för åren 1939—1941:

Disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG, överbibliotekarien
A. GRAPE.

Suppleant: Andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS.

Vald av Större akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor emeritus R. SERNANDER.

Revisorer:

Rådman K. W. HERDIN och professor S. EKMAN.

Suppleanter: Amanuensen C. G. ALM och professor J. A. NANNFELDT.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS LEDAMÖTER

HÖSTEN 1939

FÖRSTE HEDERSLEDAMÖTER

H. K. H. KRONPRINSEN.

H. K. H. HERTIGEN AV VÄSTERGÖTLAND.

H. K. H. HERTIGINNAN AV VÄSTERGÖTLAND.

H. K. H. HERTIGEN AV NÄRKE.

STIFTARE AV LINNÉMUSEET

(tillika stödjande ledamöter)

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner,
Stockholm.

Bäckström, W., Grosshandlare, Stockholm.
von Eckermann, Ebba, Grevinna, Stockholm.
von Eckermann, H., Docent, Edeby Gård,
Sparreholm.

von Eckermann, Ulla, Fru, Edeby Gård,
Sparreholm.

Eklund, F. G. T., Direktör, Stockholm.

Gimo-Österby Bruks Aktiebolag, Gimo.

Kassman, G., Bankir, Stockholm.

Kempe, S. M., Bruksägare, Stockholm.

Lundström, B. E., Direktör, Stockholm.

Sjöstedt, A., Major, Stockholm.

Traugott, I., Direktör, Stockholm.

Traugott, O., Direktör, Stockholm.

Tullberg, T., Advokat, Skellefteå.

Uppsala Ångkvarns Aktiebolag, Uppsala.

Wachtmeister, A., Greve, Wambåsa, Johan-
nishus.

Wachtmeister, Carola, Grevinna, Wambåsa,
Johannishus.

Wachtmeister, H., Greve, Överstekammar-
herre, Stockholm.

Wikander, C. R. L., Bankdirektör, Stock-
holm.

Wådell, J. O., Disponent, Ljusdal.

ÖVRIGA LEDAMÖTER

* = Ständig ledamot

** = Stödjande ledamot

Afzelius, A., Regeringsråd, Stockholm.

Ahlqvist, A., Apotekare, Göteborg.

Ahlström, N., Läroverksadjunkt, Borås.

Albringer, H., Kyrkoherde, Ö. Vingåker,
Klastorp.

Aleman, O., Överläkare, Stockholm.

Aleman, Alice, Doktorinna, Stockholm.

Alexandersson, A., Bankdirektör, Stock-
holm.

Alm, C. G., Amanuens, Botaniska institu-

- tionen, Uppsala. *Föreståndare för Linnéträdgården.*
- Almbladh, E., Doktor, Mönsterås.
- Almgren, O., Professor emeritus, Uppsala.
- Almkvist, J., Professor emeritus, Stockholm.
- Almquist, E., Lektor, Eskilstuna.
- Almquist, Ingegerd, Fru, Stockholm.
- Ameln, C., f. d. Bankdirektör, Marielund, Uppsala.
- Ameln, H., Konsul, Bergen (Norge).
- *Aminoff, Elisabeth, Fru, Stockholm.
- Andersberg, G. A. R., Professor, Uppsala.
- Anderson, G. B., Vicekonsul, Chicago, Ill. (U. S. A.).
- Anderson-Tesch, Hj., Apotekare, Djurs-holm.
- Andersson, O., Bankkamrer, Uppsala.
- Andrén, O., Doktor, Nässjö.
- *Anér, J., Bankdirektör, Uppsala.
- *Apotekaresocieteten, Stockholm.
- *Arfwedson, J., Kammarherre, Bankdirek-tör, Stockholm.
- Armini, H., Lektor, Göteborg.
- Arnell, H., Tandläkare, Stockholm.
- von Arnold, Ulla, Grevinna, Hofsta, Bettna.
- Arrhenius, Anna-Lisa, Fil. mag., Uppsala.
- Arrhenius, Maria, Professorska, Stockholm.
- Aschan, W., Regeringsråd, Stockholm.
- Askund, B. H. V., Statsgeolog, Djursholm.
- Asplund, G., Doktor, Stockholm.
- Axell, S., Överstelöjtnant, Hälsingborg.
- Axelson, P. B., Stadsläkare, Nora.
- Backman, L., Professor, Uppsala.
- Barr, Hj., Överingenjör, Hallstahammar.
- Barthel, Chr., Professor, Lantbrukshögsko-lan, Uppsala.
- *Bellander, B., Jägmästare, Hoting.
- **Bellander, P., Disponent, Stockholm.
- *Benedicks, C., Professor, Stockholm.
- Berg, Märta, Fröken, Stockholm.
- Berg, F., Professor, Uppsala.
- von Bergen, F., Doktor, Göteborg.
- Berg, G., Intendent, Nordiska museet, Stock-holm.
- **Berghman, I., Grosshandlare, Stockholm.
- Bergmark, G., Professor, Uppsala.
- Bergner, E., Doktor, Örebro.
- Berglöf, Signe, Fru, Stockholm.
- Bergquist, A. O., Provinsialläkare, Söder-köping.
- Bergquist, Nanny, Fru, Söderköping.
- Bernhard, E., Arkitekt, Herserud, Lidingö.
- Bernström, G., Apotekare, Göteborg.
- Beskow, A., Landshövding, Växjö.
- Beskow, Ingegerd, Landshövding, Växjö.
- Beskow, Karin, Fröken, Växjö.
- *Bildt, A. R., Direktör, Lejonadal, Bro.
- *Billing, M., Bankdirektör, Stockholm.
- Björck, Amalia, Fröken, Göteborg.
- Björckling, C., Landsfogde, Gävle.
- Björklund, Ester, Lärarinna, Vänersborg.
- *Björnström-Steffanson, H., New York (U. S. A.).
- Blanck, A., Professor, Uppsala.
- Bock, S., Professor, Stockholm.
- Boëthius, A., Professor, Göteborg.
- Bohman, H., Rådman, Djursholm.
- Boierth, P., Stadsträdgårdsmästare, Upp-sala.
- Boivie, V., Doktor, Hälsingborg.
- Bolling, F., f. d. Tullförvaltare, Uppsala.
- **Bonnier, K. O., Bokförläggare, Stock-holm.
- *Boström, Mary, Fru, Stockholm.
- Bouvin, Elisabeth, Fru, Östhammar.
- Broman, I., Professor emeritus, Lund.
- Brundin, H., Disponent, Lidingö villastad.
- Bruun, H., Lektor, Strängnäs.
- Bruzeliuss, N. I., Apotekare, Herserud, Lidingö.
- Bökman, K., Häradsskrivare, Strömstad.
- Börjesson, K., Bokförläggare, Stockholm.
- Carlgren, M., Jägmästare, Stockholm.
- Carlsson, C. D., Apotekare, Apoteket Måsen, Göteborg.
- Carlsson, G. W. F., Lektor, Stockholm.
- Carlström, G. L., Grosshandlare, Stockholm.
- Cederström, Anna, Fröken, Kungshamn, Uppsala.
- *Cervin, Alice, Fru, Stockholm.
- Christensen, C., Museumsinspektör, Botanisk Museum, Köbenhavn (Danmark).
- *Christensen, K., Godseier, Fredriksstad (Norge).
- *Clarholm, P., f. d. Lasarettsläkare, Karl-stad.
- Clason, Fr., Doktor, Uppsala.
- **Collijn, L., Grosshandlare, Djursholm.
- *Coyet, Henriette, Friherrinna, Torup, Bara.
- Crónholm, S., Tandläkare, Äppelviken.
- Curman, Signhild, Fru, Elfsunda, Rotebro.
- Cyrén, O., Ingenjör, Stockholm.
- Dahl, C. G., Föreståndare för Alnarps träd-gårdsskola, Åkarp.
- Dahl, F., Fil. kand., Uppsala.
- Dahlgren, O., Docent, Uppsala.
- Dahlgren, T., Fil. dr., Direktör, Malmö.
- Dahlman, P. R., Direktör, Örebro.

- **de Geer, L. C. G. E., Introduktör av främmande sändebud, Friherre, Väsby.
 Degelius, G., Docent, Uppsala.
 Delin, N., Jägmästare, Stockholm.
 Dillner, G., Kommerseråd, Djursholm.
 *Diös, A., Ingenjör, Uppsala.
 Drake af Hagelsrum, G., Apotekare, Hälsingborg.
 *Dunker, H., Disponent, Hälsingborg.
 Dunker, O., Doktor, Hälsingborg.
 Edén, Marja, Landshövdingsska, Stockholm.
 Edström, S., Direktör, Västerås.
 von Ehrenheim, Alice, Fru, Grönsöö, Enköping.
 Ekblom, T., Lektor, Skellefteå.
 af Ekenstam, F., Major, Uppsala.
 Eklund, J. E., Kontraktsprost, Kiruna.
 *Eklund, Marianne, f. von Utfall, Fru, Stockholm.
 Ekman, S., Professor, Uppsala.
 Engstedt, M., Apotekare, Norrköping.
 Erickson, H., Notarie, Jernkontoret, Stockholm.
 *Ericsson, E. A., Överste, Stockholm.
 Ericsson, E. M., Köpman, Uppsala.
 von Essen, A., Friherre, Uppsala.
 von Essen, C. C:son, Kammarherre, Friherre, Säbylund, Kumla.
 von Essen, Wera, Friherrinna, Salsta slott, Vattholma.
 *Ewerlöf, V., Apotekare, Djursholm.
 Floderus, B., Doktor, Stockholm.
 Floderus, O. M., Lektor, Västerås.
 Flodkvist, H., Professor, Uppsala.
 Folkskoleseminariet, Växjö.
 Forsberg, Agnes, Fru, Nockeby.
 Forsberg, E. A., Överingenjör, Nockeby.
 Forssell, G., Professor, Stockholm.
 Fougberg, C., Jägmästare, Piteå.
 Fougberg, R., Sjökapten, Piteå.
 *Frænckel, Amelie, Fru, Göteborg.
 *Frænckel, G., Löjtnant, Göteborg.
 *Fredrikson, V., Direktör, Stockholm.
 *Fredbärj, T., Doktor, Stockholm.
 *Friedländer, H., Grosshandlare, Stockholm.
 Fries, E. Th., Doktor, Visby.
 Fries, G., Länsjägmästare, Karlstad.
 Fries, H., Doktor, Göteborg.
 *Fries, Hj., Doktor, Stockholm.
 Fries, M., Fil. stud., Uppsala.
 *Fries, Nanna, Professorska, Stockholm.
 *Fries, R. E., Professor, Stockholm. *En av Sällskapetets stiftare. Sällskapetets ordförande.*
 Fries, T., Akademiämbetsmästare, Uppsala.
 von Friesen, O., Professor emeritus, Uppsala.
 Frisendahl, A., Lektor, Göteborg.
 *Frölander, Natalie, Fru, Djursholm.
 *Fähræus, K., Skriftställare, Uppsala.
 *Fähræus, Olga, Fru, Uppsala.
 Förberg, B., Tandläkare, Jönköping.
 **Förberg, Eva, Doktorinna, Stockholm.
 Gager, C. Stuart, Director, Brooklyn Bot. Garden, Brooklyn, N. Y. (U. S. A.).
 Gavelin, A., Överdirektör, Djursholm.
 Gellerstedt, S., Docent, Uppsala.
 Gemzell, C., Apotekare, Medevi.
 Gertz, O., Docent, Lektor, Lund.
 Giertz, K. H., Lasarettsläkare, Stockholm.
 Gislén, T., Professor, Lund.
 Gorton, A. E., Apotekare, Apoteket Örnén, Stockholm.
 Granström, G. A., Direktör, Stockholm.
 Grape, A., Överbibliotekarie, Uppsala.
 Gripenberg, G. A., Envoyé, London (England).
 Gullström, S. J., Apotekare, Stockholm.
 Gunnarsson, J. G., Apotekare, Vellinge.
 Gyldenstolpe, N., Kammarherre, Greve, Ulriksdal.
 Hadding, C., Advokat, Stockholm.
 Hæggström, C. Z., Disponent, Uppsala.
 Hafström, Ad., Rådman, Stockholm.
 Hagberg, E., Jägmästare, Nockeby.
 Hagelin, E., vice Häradshövding, Skebo-kvarn.
 Hagstrand, G., Doktor, Örebro.
 Hallberg, B., Borgmästare, Linköping.
 Hallgren, Distr.-veterinär, Sollebrunn.
 Hamberg, G., Amanuens, Uppsala.
 Hammar, A., Bankdirektör, Uppsala.
 Hammarskjöld, Hj., f. d. Landshövding, Stockholm.
 Hamner, J. W., Apotekare, Djursholm.
 Hamnerz, A., Rektor, Vännäs.
 Hansen, A., Med. doktor, Kolding (Danmark).
 Hanson, E., Apotekare, Laholm.
 Hartelius, R., Doktor, Gävle.
 Heckscher, Ella, Fröken, Uppsala.
 Hedberg, B., Konstnär, Gräna.
 Hedberg, E., Notarie, Med.-styrelsen, Stockholm.
 Hedlund, E., f. d. Lasarettsläkare, Djursholm.
 Hedström, G., Tandläkare, Stockholm.
 *Heiberg, Il., Notarie, Helsingfors (Finland).
 von Heijne, S., Kapten, Stockholm 50.
 *Heilborn, O., Docent, Uppsala.
 Hellgren, E., Bankkamrer, Malmö.
 Hemberg, E., f. d. Länsjägmästare, Växjö.

- Hemming-Sjöberg, A., Advokat, Stockholm.
 **Henning, Martha P:son, Doktor, Hälsingborg.
 Henschen, F., Professor, Stockholm.
 Herdin, K. W., f. d. Rådman, Uppsala.
 Hermelin, S. A., Trädgårdsarkitekt, Friherre, Stockholm.
 Hesselman, B., Professor, Uppsala.
 Hesselman, H., Professor, Djursholm.
 Hisinger-Jägerskiöld, Docent, Friherre, Billnäs (Finland).
 von Hofsten, N., Professor, Uppsala.
 Hollström, K. F., Förste provinsialläkare, Uppsala.
 Holmberg, A., Bibliotekarie, Stockholm 50.
 Holmboe, J., Professor, Botanisk Have, Oslo (Norge).
 Holmgren, B., Kommendör, Karlskrona.
 Holmgren, I., Professor, Stockholm.
 Holmgren, I., Lektor, Stockholm.
 Holmqvist, G., Direktör, Hälsingborg.
 Holmström, P., Doktor, Stockholm.
 von Horn, C. A., Kammarherre, Möckelsnäs, Diö.
 Hoving, J., Doktor, Stockholm.
 Hult, Gertrud, Doktorinna, Stockholm.
 *Hult, O., Professor, Stockholm. *En av Sällskapetets stiftare.*
 Hultgren, Gerda, Doktorinna, Stockholm.
 Hultgren, Iris, Med. kand., Saltskogs gård, Södertälje.
 *Hultmark, E., Fil, doktor, Stockholm.
 Huss, I., Doktor, Uppsala.
 Högberg, J., Kamrer, Norrköping.
 Idefelt, Margit, Fru, Jönköping.
 Idén, T., Redaktör, Äppelvikén.
 Ihre, B., Docent, Stockholm.
 *Ihre, J., Ryttmästare, Ekebyhov, Stockholm.
 Indebetou, G., Fondmäklare, Stockholm.
 *Jessel, A., Hovtandläkare, Wauwatosa, Wisc. (U. S. A.).
 Jessen, K., Professor, Köbenhavn.
 Johansson, Anna, Fru, Västerås.
 *Johansson, B., Direktör, Stockholm.
 The John Crerar Library, Chicago, Ill. (U. S. A.).
 Johnson, A., Läroverksadjunkt, Växjö.
 **Johnson, H. Ax:son, Hovjägmästare, Stockholm.
 Johnsson, J., Regementsveterinär, Uppsala.
 Jonson, K., Arkivarie, Stocksund.
 Jonsson, P. A., Bergsingenjör, Falun.
 Juel, Ingrid, Professorska, Djursholm.
 Jägerskiöld, L. A., Professor, Göteborg. *En av Sällskapetets stiftare.*
- Jönsson, Viola, Fru, Uppsala.
 Kahlmeter, G., Överläkare, Stockholm.
 Kellberg, E., Regeringsråd, Stockholm.
 *Kempe, R., Civilingenjör, Örnsköldsvik.
 Kennedy, G., Råbelöv, Kristianstad.
 Kerbert, C., Directeur, Zool. Genootschap »Natura artis magistra», Amsterdam (Holland).
 Kjellberg, E., Ryttmästare, Linnés Hammarby, Uppsala.
 Kjellberg, Karin, Fru, Kersö, Munsö.
 Kuös, B., Statssekreterare, Stockholm.
 Kockum, A., Apotekare, Stockholm.
 Kollberg, O., Jägmästare, Uppsala.
 Det Kongelige Bibliotek, Köbenhavn (Danmark).
 *Kreüger, A., Major, Växjö.
 *Kreüger, S., Arrendator, Duved, Fjärås.
 Kronobergs läns Naturvetenskapliga Förening, Växjö.
 Kroon, J., Hovintendent, Malmö.
 von Krusenstierna, A. C. F., Kanslisekreterare, Stockholm.
 Kylin, H., Professor, Lund.
 Källstrand, K. J. E., Kyrkoherde, Stenbrohult, Diö.
 Kärne, G., Ingenjör, Uppsala.
 Lagerberg, Gerda, Fru, Stockholm.
 Lagerberg, T., Professor, Mörby, Stocksund.
 *Lagercrantz, Siri, Professorska, Uppsala.
 Lang-Fagerström, Fru, Lidköping.
 Larsson, B. H., Med. dr., Detroit (U. S. A.).
 Larsson, L., Kand., Hälsingborg.
 Larsson, L. E., Direktör, Uppsala.
 Laurin, Gunilla, Fru, Stockholm.
 Laurin, T., Direktör, Stockholm.
 *Leijonhufvud, E., Friherre, Nissafors.
 *Lettström, E., Godsägare, Sköldnora, Rotebro.
 *Lettström, H., Bankdirektör, Stockholm.
 *Liljedahl, A., Ingenjör, Arbrå.
 Liljedahl, A., Apotekare, Göteborg.
 Liljencrantz, Fil. kand., Uppsala.
 *Liljesköld, K. G., e. o. Hovrättsnotarie, Stockholm.
 Lilliehöök, G. W:son, Kommendörkapten, Stockholm.
 Lindberg, E. J., Trädgårdsmästare, Falun.
 Lindeberg, O., Direktör, Nyköping.
 Lindell, E., f. d. Hospitalsöverläkare, Växjö. *En av Sällskapetets stiftare.*
 *Lindroth, B., Grosshandlare, Stockholm.
 **Lindström, A., Bankir, Stockholm.
 Lindström, A., f. d. Tullförvaltare, Södertälje.

- **Lindström, Y., Förste byråinspektör, Stockholm.
 Linnér, S., Landshövding, Uppsala.
 Littorin, K., Grosshandlare, Örebro.
 *Lublin, I., Grosshandlare, Stockholm.
 Lundberg, C. G., Tandläkare, Södertälje.
 Lundberg, G. W., Fil. lic., Institut Tessin, Paris (Frankrike).
 Lundberg, J., Fil. kand., Töreboda.
 Lundberg, O., Andre bibliotekarie, Uppsala.
 Lundblad, O., Professor, Stockholm.
 Lundvik, V., Handelsråd, Stockholm.
 Lönnberg, E., Professor, Stockholm.
 Löwenhielm, Laura, Fröken, Uppsala.
 **Magnus, E. L., Ingenjör, Göteborg.
 *Magnus, Irène, Fru, Göteborg.
 Malmeström, E., Domprost, Strängnäs.
 Malmström, P. E., Kapten, Strängnäs.
 Marcus, O., Direktör, Göteborg.
 Matern, E., Apotekare, Stockholm.
 *Mathiasson, N. P., Direktör, Hälsingborg.
 Melin, E., Professor, Uppsala.
 Mo, J., Grosshandlare, Härnösand.
 Montelin, A. F., Apotekare, Lund.
 Munck af Rosenschöld, M., f. d. Landshövding, Stockholm.
 Murbeck, S., Professor emeritus, Lund.
 Murray, Anna-Stina, Fröken, Djursholmsby.
 *Müller, Gertrud, Professorska, Äppelviken.
 *Müller-Mikhéjev, Margareta, Fru, Äppelviken.
 Müllern-Aspegren, Alma, Doktorinna, Djursholm.
 Müllern-Aspegren, U., Doktor, Djursholm.
 Myrberg, I., Kansliråd, Stockholm.
 Mårtensson, S., Rektor, Lund.
 Mörner, C. Th., Professor emeritus, Uppsala.
 Nannfeldt, J. A., Professor, Uppsala.
 Nauckhoff, J., Generallöjtnant, Stockholm.
 Neander, G., Doktor, Stockholm.
 Neander, Olga, Doktorinna, Stockholm.
 Neiglick, C., Grosshandlare, Djursholm.
 Nelson, A., Förste bibliotekarie, Uppsala.
 Nettelblad, A., Generalfältläkare, Stockholm.
 Nilson, G., Marinöverläkare, Stockholm.
 Nilsson, D., Lektor, Skara.
 Nilsson, G., Doktor, Växjö.
 Nilsson, N., Provinsialläkare, Skinnskatteberg.
 Nilsson-Cantell, C.-A., Lektor, Visby.
 Nilsonne, H., Med. dr., Stockholm.
 *Nisser, W. P., Disponent, Grycksbo.
 Nordenfelt, Ebba, Överstinna, Uppsala.
 Nordenson, H., Direktör, Stockholm.
 Nordenson, J. W., Professor, Stockholm.
 Nordensson, N. G., Docent, Stockholm.
 Nordin, N., Med. kand., Stockholm.
 Nordiska museets bibliotek, Stockholm.
 Nordquist, L. G. T., Provinsialläkare, Vittangi.
 Nordqvist, H., Fiskeriinspektör, Aneboda, Ugglehult.
 Nordström, E., Grosshandlare, Stockholm.
 Nordström, J., Professor, Uppsala.
 Norrby, R., Fil. doktor, Tillflykten, Tumba.
 Nybelin, O., Museiintendent, Göteborg.
 Nyblom, K., Skriftställare, Stockholm.
 Nyman, R., Advokat, Västerås.
 Nyquist, M., Apotekare, Sundbyberg.
 Näsmark, K. E., Läroverksadjunkt, Äppelviken.
 Odéen, S., Häradshövding, Härnösand.
 Odhner, N., Fil. doktor, Enebyberg, Roslags-Näsby.
 Odhner, Ebba, Professorska, Utåker, Råby.
 Ohlsson-Persson, Sigrid, Fröken, Uppsala.
 **Olander, R., Bankir, Saltsjöbaden.
 Olofsson, M., Med. dr., Stockholm.
 *Olsen, R., Generalkonsul, Oslo (Norge).
 *Olsson, A., J:r, Disponent, Stockholm.
 Olsson, M., Professor, Stockholm.
 Olsson, Th., Grosshandlare, Svalöv.
 Osvald, H., Professor, Uppsala.
 af Petersens, F., Jägmästare, Kristianstad.
 Petrelius, V., Postmästare, Uppsala.
 Petré, G., Professor, Lund.
 Petterson, A., Doktor, Uppsala.
 Pettersson, A., Professor, Stockholm.
 von Platen, A., Tullbevakningskontrollör, Stockholm.
 Pleijel, H., Professor, Stockholm.
 Rabenius, L., f. d. Statssekreterare, Djurs-holm.
 Ramberg, H., Tandläkare, Stockholm.
 **Rapp, D., Grosshandlare, Stockholm.
 Rhodin, H., Doktor, Stockholm.
 *Richert, A., Envoyé, Berlin (Tyskland).
 Ridderbjelke, Eva, Fröken, Saltsjöbaden.
 Ringselle, G. A., Läroverksadjunkt, Hedemora.
 Roos, A., Apotekare, Stockholm.
 Rosander, H., Lektor, Härnösand.
 Rosberg, T., Apotekare, Hälsingborg.
 *von Rosen, E., Godsägare, Greve, Rockelstad, Sparreholm.
 *von Rosen, Mary, Grevinna, Rockelstad, Sparreholm.
 Rosenberg, O., Professor, Stockholm.
 Rothman, G., Doktor, Nynäshamn.

Ruben, Gerda, Fröken, Djursholm.

*Rydbeck, O., Bankdirektör, Djursholm.

Rydén, T., Apotekare, Älvkarleö.

**Sachs, J., f. d. Generalkonsul, Stockholm.

Sahlgren, J., Professor, Uppsala.

Sahlin, C., Fil. doktor, Bruksägare, Djursholm.

Salmonson, O., Direktör, Djursholm.

Samuelsson, C., Doktor, Stockholm.

*Samuelsson, F. G., Disponent, Rånnum, Vargön.

Samuelsson, G., Professor, Stockholm 50.

Samzelius, J. L:son, Andre bibliotekarie, Uppsala.

Sandblad, H., Fil. lic., Uppsala.

Sandberg, G., Amanuens, Uppsala.

af Sandeberg, F., Kammarherre, Moholm.

*Sandwall, A., f. d. Bankdirektör, Stockholm.

Sarton, G., Professor, Cambridge, Mass. (U. S. A.).

Schager, Gulli, Fröken, Lidingö villastad.

Sederholm, G., Landshövding, Nyköping.

Segelberg, I., Doktor, Borås.

Segerstedt, T., Doktor, Göteborg.

*Sernander, R., Professor emeritus, Uppsala. *En av Sällskapetets stiftare. Sällskapetets vice ordförande.*

Setterblad, O., Doktor, Stockholm.

Silow, A., Intendent, Falun.

Simmons, H., f. d. Professor, Lidingö.

Sjöberg, K., Apotekare, Apoteket Svanen, Stockholm.

**Sjödahl, J., Grosshandlare, Stockholm.

Sjögren, J., Läroverksadjunkt, Vänersborg.

Sjöström, F. W., Apotekare, Växjö.

Skottsberg, C., Professor, Göteborg.

Skårman, J. A. O., f. d. Lektor, Stockholm.

Skärblom, Josefa, Fru, Lidingö.

Smålands nation, Uppsala.

Soininen, G., Docent, Helsingfors (Finland).

Stafsing, Kerstin, Fru, Stockholm.

Stavenow, L., Professor emeritus, Uppsala.

Stenbeck, E., Justitieråd, Stockholm.

Stolt, H., Lektor, Visby.

Strandberg, J., Professor, Stockholm.

*Strandell, B., Med. dr., Stockholm.

Strandell, G., Borgmästare, Örebro.

Strandell, Jane, Fru, Göteborg.

Stridsberg, E., Generaldirektör, Stockholm.

Sundin, J. O., Sanatorieläkare, Växjö.

Sundquist, N., Landsantikvarie, Uppsala.

Svedberg, J., vice Krigsdomare, Uppsala.

Svedberg, T., Professor, Uppsala.

Svedelius, Lisa, Professorska, Uppsala.

Svedelius, N., Professor, Uppsala. *Sällskapetets skattmästare.*

*Svenska Läkaresällskapet, Stockholm.

Svensson, H., Lektor, Karlstad.

*Sverre, S. Th., Direktör, Oslo (Norge).

Syk, I., Doktor, Stockholm.

Sylvén, N., Fil. doktor, Svalöv.

Sällberg, G., Apotekare, Höör.

Söderberg, E., Amanuens, Stockholm.

*Söderberg, L., Fabrikör, Råsunda.

Söderlind, G., Byråchef, Stockholm.

Söderman, Elisabet, f. Siljeström, Fru, Uppsala.

Tegner, Y., Doktor, Växjö.

Tengvall, E., Doktor, Hälsingborg.

Tholson, C., Apotekare, Apoteket Gripen, Stockholm.

Thorling, A. E., Professor, Uppsala.

Thulin, O., Revisionssekreterare, Stockholm.

Tibblin, C., Med. kand., Uppsala.

Tilly, U., Postmästare, Växjö.

*Trofast-Gillette, G., Arkitekt, 101 Park Ave., New York (U. S. A.).

Uggla, A., Överste, Stockholm.

Uggla, A. H., Andre bibliotekarie, Uppsala.

Sällskapetets sekreterare, Redaktör av Årsskriften och föreståndare för Linnémuseet.

Uggla, E. E:son, Frih., Runstorp, Kimstad.

af Ugglas, G., Frih., Forsmark.

Upplands nation, Uppsala.

Wærn, M., Fil. kand., Uppsala.

Wahlin, A., f. d. Kansliråd, Stockholm.

*Wahlstedt, A. J. G., Fältläkare, Stockholm.

Valberg, M., Doktor, Uppsala.

Walde, O., Förste bibliotekarie, Uppsala.

Waldenström, J., Docent, Uppsala.

Waldenström, M., Direktör, Stockholm.

Waller, E., Lasarettsläkare, Lidköping.

Wallin, S., Intendent, Stockholm.

Warholm, R., f. d. Lasarettsläkare, Kalmar.

Wellander, C., Bankdirektör, Nyköping.

**Wennberg, A., f. d. Direktör, Stockholm.

*Wibom, C. O. G., Godsägare, Stockholm.

Widman, G., Stadsläkare, Norrtälje.

Widstrand, C. A., Doktor, Stockholm.

*Wigelius, T., Disponent, Hällefors.

*Wijk, H., Handlande, Göteborg.

Vinblad, G., Grosshandlare, Piteå.

Wintzell, Lisa, Fru, Göteborg.

Wistrand, Lie, Fröken, Stockholm.

Witte, H., Professor, Stocksund.

Wittrock, G., Professor, Stockholm.

Wolf, Th., f. d. Provinsialläkare, Påryd.

Wollert, R., Byrådirektör, Stockholm.

Wolrath, Ragnhild, Fru, Uppsala.

Wählin, O., Doktor, Umeå.	Åkerlund, Lallie, Doktorinna, Stockholm.
Växjöstudenterna, Stockholm.	Åkerlund, Å., Överläkare, Stockholm.
Zandréu, S., Distriktsläkare, Äppelviken.	Åkerman, H., Överlantmätare, Gävle.
Zenzén, N., Museiassistent, Djurholm.	**Åkerström, B. A., Bankir, Stockholm.
Zethelius, G., f. d. Kanslisekreterare, Stockholm.	Åman, C., Tandläkare, Uppsala.
Åberg, E., Direktör, Uppsala.	Ädelgren, N., Registrator, Stockholm.
Åkerblom, D., Läroverksadjunkt, Hudiksvall.	Ödman, Anna, Målarinna, Stockholm.
Åkerlindh, G., Direktör, Stockholm.	Öhrn, D., Doktor, Uppsala.
Åkerlindh, Thyra, Fru, Stockholm.	*Örn, G. O., Bruksägare, Stockholm.
	**Örvig, O., Skipsreder, Bergen (Norge).
	Östergren, O., Professor, Uppsala.

Rättelser till matrikeln mottagas tacksamt av Sekreteraren, adr. Uppsala.

Nya ledamöter kunna föreslås till Sekr., adr. Uppsala, eller någon av styrelsens medlemmar.

LIPPSALA 1939
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI=A.-B.

393⁸